

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

**‘Ελληνοτουρκικές σχέσεις, στρατηγική και κρίσεις στο Αιγαίο από το 1987
μέχρι και το 1996’**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ιωάννης Α. Μόζας - Α.Μ. 1217Μ029

Αθήνα, 2018

Τριμελής εξεταστική επιτροπή

Κωνσταντίνος Υφαντής , Αναπληρωτής Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Χαράλαμπος Παπασωτηρίου , Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Κωνσταντίνος Κολιόπουλος , Αναπληρωτής Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © 2018 - All rights reserved

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

*Αφιερώνεται στην οικογένειά μου
για τη στήριξη και την αμέριστη συμπαράσταση που μου έδειξε
κατά την εκπόνηση της παρούσας εργασίας και ως ελάχιστη
ανταπόδοση για τον χρόνο που της στέρησα!*

Περιεχόμενα

Περίληψη- Λέξεις κλειδιά	6
Εισαγωγή.....	8
Κεφάλαιο 1 – Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική.....	10
1.1 Πολιτικός Ρεαλισμός	10
1.1.1. Αρχές του πολιτικού ρεαλισμού	10
1.1.2. Παραδοσιακός ρεαλισμός και νεορεαλισμός	11
1.2. Ισχύς	13
1.2.1. Ορισμός και διακρίσεις της ισχύος	13
1.2.2. Χαρακτηριστικά της ισχύος.....	14
Κεφάλαιο 2 - Διαχείριση Κρίσεων.....	16
2.1 Κρίση , Είδη Κρίσεων, Φάσεις Κρίσης.....	16
2.2 Διαχείριση Κρίσης - Παράγοντες.....	19
2.3 Κρίση – Διαμάχη – Πόλεμος.....	21
2.4 Επίπεδα στρατηγικής	22
2.5 Επιθετικές-Αμυντικές Στρατηγικές	23
2.6 Κίνδυνοι και Έλεγχος των κρίσεων.....	27
2.7 Κρίσεις Χαμηλής Έντασης.....	28
2.8 Στρατιωτικό Δόγμα.....	29
2.9 Αποτροπή-Είδη Αποτροπής.....	31
2.10 Κατευνασμός.....	34
Κεφάλαιο 3 - Ελληνική Αποτρεπτική Στρατηγική	37
3.1 Η Σύγχρονη Ελληνική Αποτρεπτική Στρατηγική και η Ελληνική Αξιοπιστία της Αποτροπής.....	37

3.2 Εσωτερική και Εξωτερική εξισορρόπηση της τουρκικής απειλής.....	40
3.2 Το Δόγμα της Ευέλικτης ανταπόδοσης.....	42
Κεφάλαιο 4 - Η Πορεία προς την Κρίση του Μαρτίου 1987.....	43
4.1 Γεωπολιτική Πετρελαίου μετά το 1974.....	43
4.2 Οι Κρίσεις του 1974 και του 1976.....	46
Κεφάλαιο 5 - Η Ελληνοτουρκική Κρίση του Μαρτίου 1987.....	50
5.1 Το Χρονικό της Κρίσης.....	50
5.2 Ανάλυση της Κρίσης.....	55
Κεφάλαιο 6 - Η περίοδος 1989-1995, ο ρόλος των ΗΠΑ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	62
Κεφάλαιο 7 - Η Ελληνοτουρκική Κρίση των Ιμίων το 1996.....	68
7.1 Το Χρονικό της Κρίσης.....	68
7.2 Ανάλυση της Κρίσης.....	75
Κεφάλαιο 8 - Συμπεράσματα – Επιλογικές παρατηρήσεις.....	87
Πηγές – Βιβλιογραφία.....	105

Περίληψη

Αντικείμενο μελέτης στην παρούσα διπλωματική εργασία είναι οι ελληνοτουρκικές σχέσεις, η στρατηγική και οι κρίσεις κατά την περίοδο 1987 μέχρι και 1996, με βάση ανάλυσης τον πολιτικό ρεαλισμό. Η συγκεκριμένη περίοδος παρουσιάζει πολύ μεγάλο ενδιαφέρον, καθώς σηματοδοτείται από δύο χαρακτηριστικές περιπτώσεις κρίσεων: α) αυτή του 1987, πρώτη μετά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο το 1974, με την αμφισβήτηση της ελληνικής υφαλοκρηπίδας από την Τουρκία και την απόπειρα ερευνών για πιθανή ύπαρξη υποθαλάσσιων κοιτασμάτων πετρελαίου σε 'αμφισβητούμενες' περιοχές, και β) την κρίση των Ιμίων το 1996, το πιο θερμό επεισόδιο μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας μετά το τέλος του Ψυχρού πολέμου, το οποίο έφερε τα δύο κράτη για ακόμα μια φορά πολύ κοντά στην ένοπλη σύγκρουση.

Παρουσιάζονται οι βασικές αρχές του πολιτικού ρεαλισμού, που χρησιμοποιείται ως το πλέον κατάλληλο θεωρητικό εργαλείο ανάλυσης στην παρούσα μελέτη. Παρατίθενται τα κύρια σημεία των στρατηγικών διαχείρισης κρίσεων, αλλά και οι παράμετροι που τις καθιστούν διαχειρίσιμες ή μη. Σκοπός είναι η ανάδειξη της σημασίας του στοιχείου του κινδύνου κατά τη διάρκεια μίας κρίσης και της σπουδαιότητας των διοικητικών και οργανωτικών ικανοτήτων στον σχεδιασμό αλλά και την αποτελεσματική της αντιμετώπιση. Ειδικότερα σκοπεύουμε να δείξουμε πως για να καταστεί διαχειρίσιμη μια κρίση, πρέπει να υπάρχει βαθιά γνώση της υφιστάμενης θεωρίας των βασικών στρατηγικών και των τακτικών διαχείρισης, καθώς και μία βαθύτερη κατανόηση των ελληνοτουρκικών σχέσεων, του ιστορικού τους πλαισίου, των τακτικών και στρατηγικών που ακολουθήθηκαν και εφαρμόστηκαν από τις δύο χώρες κατά τα προηγούμενα χρόνια.

Ακολουθεί εν συντομία το ιστορικό υπόβαθρο (κυρίως τα έτη 1974 - 1976) που οδήγησε στην κρίση του 1987 και μετέπειτα στην κρίση των Ιμίων το 1996, καθώς το βαθύτερο διακύβευμα ήταν οικονομικής φύσης, με αφετηρία την δυνατότητα επέκτασης των χωρικών υδάτων της Ελλάδας από τα 6 στα 12 ναυτικά μίλια, τον καθορισμό της υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο και την εκμετάλλευση των πηγών υδρογονανθράκων.

Στη συνέχεια αποτυπώνεται το χρονικό των κρίσεων και η στρατηγική τους ανάλυση, παρουσιάζονται οι εξελίξεις στο μεσοδιάστημα 1989-1995 και σκιαγραφείται ο κρίσιμος ρόλος των ΗΠΑ και κυρίως της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην πορεία των Ελληνοτουρκικών σχέσεων, η δυνατότητα παρεμβάσεων (στρατιωτικών,

διπλωματικών, πολιτικών) σε διακρατικές διενέξεις, καθώς και οι στρατηγικές αντικειμενικές τους επιδιώξεις .

Η μελέτη ολοκληρώνεται με μία σύνοψη της ελληνικής αποτρεπτικής στρατηγικής για την υπό μελέτη περίοδο, την εξαγωγή συμπερασμάτων περί μύθων και ελληνικής στρατηγικής κουλτούρας βάσει της παραπάνω ανάλυσης, τις διαφαινόμενες διαθέσιμες στρατηγικές επιλογές σε συνάρτηση με την οικονομική κρίση, τη συνεισφορά του ρεαλισμού και των διεθνών οργανισμών στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον και την ανάγκη για ισορροπία ισχύος στο Αιγαίο.

Λέξεις κλειδιά

Ελληνοτουρκικές σχέσεις , Πολιτικός Ρεαλισμός, Διαχείριση κρίσεων, Στρατηγική, Στρατιωτικό δόγμα , Status quo , Αιγαίο , Υφαλοκρηπίδα , Κρίση , Μάρτιος 1987 , Ίμια 1996 , Ισορροπία ισχύος, Ρόλος ΗΠΑ-Ε.Ε , Διεθνείς Οργανισμοί

Εισαγωγή

Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις διαχρονικά αποτέλεσαν ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον ζήτημα ανάλυσης, κυρίως ως προς τις κρίσεις που έχουν λάβει χώρα κατά καιρούς ανάμεσα στα δύο κράτη και τη διαχρονική απειλή του πολέμου που πηγάζει από μία πιθανή αποσταθεροποίηση.

Στην παρούσα διπλωματική εργασία γίνεται μία προσπάθεια μελέτης των ελληνοτουρκικών σχέσεων, των στρατηγικών που εφαρμόστηκαν (ή όχι) και από τις δύο αντιμαχόμενες πλευρές, κατά την περίοδο 1987 με 1996, εστιάζοντας κυρίως στις δύο κρίσεις, αυτή του 1987 και αυτή των Ιμίων του 1996, με θεωρητικό εργαλείο ανάλυσης τον πολιτικό ρεαλισμό.

Η εργασία ουσιαστικά περιλαμβάνει τρία μέρη:

- στο πρώτο μέρος, που αποτελείται από τα τρία πρώτα κεφάλαια, παρουσιάζονται οι αρχές του πολιτικού ρεαλισμού, το θεωρητικό πλαίσιο των στρατηγικών διαχείρισης των κρίσεων και της ελληνικής εθνικής αποτρεπτικής στρατηγικής,
- το δεύτερο μέρος, που αποτελείται από τα τέσσερα επόμενα κεφάλαια, περιλαμβάνει το ιστορικό υπόβαθρο, το χρονικό των δύο κρίσεων, το μεσοδιάστημα 1989-1995, καθώς και την ανάλυσή τους με τη χρήση των θεωρητικών εργαλείων του πρώτου μέρους, και τέλος,
- στο τρίτο μέρος, γίνεται μια προσπάθεια σύνοψης της ελληνικής αποτρεπτικής στρατηγικής για την υπό μελέτη περίοδο, εξαγωγής συμπερασμάτων περί μύθων και ελληνικής στρατηγικής κουλτούρας βάσει της παραπάνω ανάλυσης, εντοπισμού των διαφαινόμενων διαθέσιμων στρατηγικών επιλογών σε συνάρτηση με την οικονομική κρίση, αποτύπωσης της συνεισφοράς του ρεαλισμού και των διεθνών οργανισμών στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον και την ανάγκη για ισορροπία ισχύος στο Αιγαίο.

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε είναι αυτή της δευτερογενούς έρευνας, βασισμένη στην άντληση ποιοτικών στοιχείων από την ανάλυση πηγών. Οι πηγές αυτές είναι, ως επί το πλείστον, βιβλία, άρθρα και εργασίες σχετικά με το θέμα που θίγεται, ενώ για τις ανάγκες υλοποίησης μιας πιο ολοκληρωμένης μελέτης και παρουσίασης μιας όσο το δυνατόν αρτιότερης εργασίας, χρησιμοποιήθηκαν και άλλες βιβλιογραφικές και ηλεκτρονικές πηγές (κυρίως από παραπομπές της κύριας βιβλιογραφίας, αλλά και από την ανάγκη αναλυτικότερης παρουσίασης των

ζητημάτων, που προέκυψε κατά την εκπόνηση της εργασίας) , οι οποίες μνημονεύονται στην σχετική παράθεση της βιβλιογραφίας στο τέλος της εργασίας.

Σκοπός της εργασίας είναι η ανάδειξη της σημασίας του στοιχείου του κινδύνου που ελλοχεύει κατά τη διάρκεια μιας κρίσης, της σπουδαιότητας των διοικητικών και οργανωτικών ικανοτήτων στον σχεδιασμό αλλά και την αποτελεσματική της αντιμετώπιση. Το κεντρικό ερώτημα που επιδιώκεται να απαντηθεί είναι αν τελικά το θεωρητικό υπόβαθρο περί στρατηγικής υπηρετήθηκε ή όχι στην πράξη, τόσο κατά την εξέλιξη των κρίσεων , όσο και στο μεσοδιάστημα. Ειδικότερα, επιδιώκεται να επισημανθεί πως για να καταστεί διαχειρίσιμη μια κρίση, πρέπει να υπάρχει βαθιά θεωρητική γνώση των βασικών στρατηγικών και των τακτικών διαχείρισης, καθώς και μία βαθύτερη κατανόηση των ελληνοτουρκικών σχέσεων, του ιστορικού τους υπόβαθρου , των τακτικών και στρατηγικών που επελέγησαν και εφαρμόστηκαν από τις δύο χώρες κατά τα προηγούμενα χρόνια.

Κεφάλαιο 1

Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική

1.1 Πολιτικός Ρεαλισμός

1.1.1 Αρχές του πολιτικού Ρεαλισμού

Ο πολιτικός ρεαλισμός ήταν και εξακολουθεί να είναι στο επίκεντρο σχεδόν κάθε συστηματικής συζήτησης για τη θεωρία και πράξη των διεθνών σχέσεων, της διεθνούς πολιτικής . Η εξέλιξη της ρεαλιστικής σκέψης έχει σημαδέψει και ουσιαστικά έχει καθορίσει την διεθνή πολιτική θεωρία, με την έμφασή της στη σημασία της ισχύος και τα φαινόμενα του πολέμου και της ειρήνης. Κατά τον Carr, τα θεμέλια του ρεαλισμού βρίσκονται στα γραπτά του Μακιαβέλι και είναι τα εξής : Πρώτον, η ιστορία είναι μια ακολουθία αιτιών και αποτελεσμάτων, η πορεία της οποίας μπορεί να κατανοηθεί όχι με τη φαντασία, αλλά με έντονη διανοητική προσπάθεια. Δεύτερον, η θεωρία δεν δημιουργεί την πολιτική πρακτική, αλλά δημιουργείται από αυτήν. Τρίτον, η πολιτική δεν είναι μια λειτουργία της ηθικής, αλλά η ηθική είναι λειτουργία της πολιτικής και προϊόν ισχύος. Για τον ίδιο, η πίστη των ιδεαλιστών σε ένα διαχρονικό, αιώνιο ηθικό κώδικα δεν ήταν τίποτε άλλο από την αντανάκλαση των συγκεκριμένων συμφερόντων μιας ομάδας «ικανοποιημένων» δυνάμεων μετά τον ‘Α Παγκόσμιο Πόλεμο και μάλιστα των κυρίαρχων τάξεων στο εσωτερικό των κρατών αυτών.¹

Σε αυτή τη βάση, η ρεαλιστική θεωρία υπάρχει μέσα από την εξέλιξή της σε διαφοροποιημένες επιστημολογικές κατά βάση αναζητήσεις. Όμως, όλες οι ρεαλιστικές «εκφάνσεις» εκκινούν από μία κοινή αφετηρία, η οποία αποτελείται από τις παρακάτω κεντρικές, συστατικές υποθέσεις:

- Οι μονάδες πολιτικής οργάνωσης (σήμερα το έθνος – κράτος, όπως αναδύθηκε από τη Συνθήκη της Βεσφαλίας και εξελίχθηκε υπο την επιρροή των μεγάλων επαναστάσεων του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα) είναι ο πιο σημαντικός παράγοντας (δρων) στη διεθνή πολιτική. Συνεπώς, αυτό που ενδιαφέρει και έχει σημασία, είναι η μελέτη και η ερμηνεία της συμπεριφοράς των κρατών και λιγότερο η

¹ Υφαντής, Κ. (2010) , *Ρεαλιστική θεωρία και σκέψη ή « γιατί κανείς δεν συμπαθεί έναν πολιτικό ρεαλιστή »* , από το *Κατευθύνσεις στη μελέτη των Διεθνών Σχέσεων* , επιμέλειας Κ. Λάβδα , Δ. Ξενάκη , Δ. Χρυσόχου , εκδόσεις Ι. Σιδέρη , σελ. 243-246

δράση των ατόμων , των οργανωμένων ομάδων εντός του κράτους ή των διεθνικών παραγόντων, όπως οι πολυεθνικές εταιρείες και οι διεθνείς οργανισμοί.

- Η διεθνής ζωή χαρακτηρίζεται από την απουσία νομιμοποιημένης εξουσίας. Το διεθνές σύστημα είναι άναρχο. Δεν υπάρχει παγκόσμιος κεντρικός φορέας που να μπορεί να επιβάλει την τήρηση των διεθνών συμφωνιών και να μπορεί να εγγυηθεί την ασφάλεια των κρατών. Συνεπώς, τα κράτη δεν μπορούν παρά να φροντίζουν τα ίδια , με δικά τους μέσα, για την προστασία και προώθηση των συμφερόντων τους (αυτοβοήθεια).
- Σε ένα τέτοιο περιβάλλον, τα κράτη κατά βάση επιδιώκουν να μεγιστοποιήσουν την ισχύ τους και/ή την ασφάλειά τους. Σε αυτή τους την προσπάθεια, συνήθως υιοθετούν ορθολογικές πολιτικές (είναι δηλαδή ορθολογικοί δρώντες). Στις περισσότερες των περιπτώσεων, τα κράτη τείνουν να βασίζονται στην – υπονοούμενη ή και απροκάλυπτη- απειλή χρήσης ή τη χρήση στρατιωτικής δύναμης για τη διασφάλιση των επιδιώξεών τους στη διεθνή πολιτική.
- Οι συστημικές μεταβλητές και ειδικά η κατανομή ισχύος μεταξύ των κρατών-μονάδων είναι οι πλέον σημαντικές αιτίες για την ερμηνεία των λειτουργιών της διεθνούς πολιτικής και της εξωτερικής πολιτικής ως διαδικασίας διάδρασης στο διεθνές σύστημα. Αν και δε μπορεί κανείς/μία εύκολα να παραγνωρίσει τον ρόλο παραγόντων οι οποίοι αναγνωρίζονται στο επίπεδο του κράτους, η έμφαση είναι στους διεθνείς παράγοντες, στο επίπεδο του διεθνούς συστήματος.

1.1.2 Παραδοσιακός ρεαλισμός και νεορεαλισμός

Η πιο σημαντική διαφοροποίηση, η οποία έχει καθορίσει την εξέλιξη της θεωρίας, είναι μεταξύ του κλασικού ρεαλισμού και του δομικού ρεαλισμού ή νεορεαλισμού.²

Οι κλασσικοί ρεαλιστές, γενικά, θεωρούν ότι η ισχύς είναι ο σημαντικότερος παράγων στη διεθνή πολιτική. Τα κράτη επιδιώκουν κάθε στιγμή να μεγιστοποιήσουν τα αποθέματα ισχύος τους. Σε μεγάλο βαθμό, αυτό οφείλεται στην επιθυμία για δύναμη που προσδιορίζει την ανθρώπινη φύση. Τα κράτη, ως ορθολογικοί παράγοντες, προσδιορίζουν τα συμφέροντά τους με όρους ισχύος. Έτσι, συχνά προσπαθούν να δημιουργήσουν καταστάσεις ισορροπίας ισχύος ώστε να εξασφαλίσουν τις καλύτερες δυνατές συνθήκες για την επικράτηση της ειρήνης και

² Υφαντής, Κ. (2010) , *Ρεαλιστική θεωρία και σκέψη ή « γιατί κανείς δεν συμπαθεί έναν πολιτικό ρεαλιστή »* , από το *Κατευθύνσεις στη μελέτη των Διεθνών Σχέσεων*, επιμέλειας Κ. Λάβδα , Δ. Ξενάκη , Δ. Χρυσόχου , εκδόσεις Ι. Σιδέρη , σελ. 246-249

για τη διασφάλιση της ανεξαρτησίας τους στο διεθνές σύστημα. Το τελευταίο, σαφώς και αφορά κυρίως τις μεγάλες δυνάμεις.

Οι νεορεαλιστές, συμερίζονται την έμφαση στην ισχύ, αλλά η ανάλυσή τους αποτελεί μία σαφέστατη προσπάθεια να οικοδομηθεί μία συστημική θεωρία διεθνούς πολιτικής, στην παράδοση των σύγχρονων κοινωνικών επιστημών, όπου οι επιρροές από την οικονομική θεωρία είναι κάτι παραπάνω από εμφανείς. Η βασική διαφορά έγκειται στο ότι η επιθυμία για αύξηση της ισχύος δεν βρίσκεται ριζωμένη στην ανθρώπινη φύση, αλλά είναι αποτέλεσμα της συνεχούς προσπάθειας των κρατών να διατηρήσουν και να βελτιώσουν τις συνθήκες ασφάλειάς τους.³

Το βασικό επιχείρημα είναι ότι η άναρχη δομή της διεθνούς πολιτικής διαμορφώνει τα περισσότερα διεθνή επιγενόμενα και αποτελέσματα. Σε ένα άναρχο διεθνές περιβάλλον, οι κρατικοί δρώντες δεν έχουν άλλη επιλογή από το να βασίζονται πρωτίστως στον εαυτό τους για την επιβίωσή τους. Έτσι, δημιουργούν και ενισχύουν αμυντικά (ή και επιθετικά) οπλοστάσια και σχηματίζουν συμμαχίες για να εξισορροπήσουν ισχυρότερα, και για' αυτό περισσότερο απειλητικά, κράτη. Ο πόλεμος σε ένα τέτοιο περιβάλλον είναι πάντοτε πιθανός.

Πολλοί ρεαλιστές δέχονται ότι κράτη επιλέγουν τη σύγκρουση και τον πόλεμο, επειδή θεωρούν ότι το όφελος υπερβαίνει το κόστος. Τα κράτη έχουν οικονομικά και στρατηγικά (ασφάλεια) κίνητρα για επέκταση. Στη σημερινή εποχή, όμως, η επέκταση μάλλον συνεπάγεται τεράστια κόστη που υπερβαίνουν κατά πολύ το όποιο όφελος.⁴ Η σύναψη συμμαχιών παραμένει κορυφαία στιγμή της διαδικασίας εξισορρόπησης στην οποία προβαίνουν τα κράτη εν όψει εξωτερικών απειλών (Ελλάδα). Κυρίως συμμαχούν και λιγότερο συμπράττουν.⁵

Σημαντικό είναι επίσης το γεγονός ότι υπάρχουν κράτη αναθεωρητικά (Τουρκία) και κράτη status quo (Ελλάδα) στην διεθνή πολιτική. Τα status quo κράτη συνήθως επιλέγουν στρατηγικές εξισορρόπησης στην επιδίωξή τους για ασφάλεια, ενώ τα αναθεωρητικά κράτη, επιδιώκοντας μεγιστοποίηση της σχετικής τους ισχύος,

³ Υφαντής, Κ. (2010), *Ρεαλιστική θεωρία και σκέψη ή «γιατί κανείς δεν συμπαθεί έναν πολιτικό ρεαλιστή»*, από το *Κατευθύνσεις στη μελέτη των Διεθνών Σχέσεων*, επιμέλειας Κ. Λάβδα, Δ. Ξενάκης, Δ. Χρυσόχου, εκδόσεις Ι. Σιδέρη, σελ. 246-250

⁴ Waltz, K. (2011), *Θεωρία διεθνούς πολιτικής*, Αθήνα, εκδόσεις Ποιότητα σελ. 205 «οι δρώντες είναι ευαίσθητοι στο κόστος»

⁵ Walt, S. (1987), *The origins of Alliances*, Ithaca, N.Y.: Cornell University Press

εμφανίζουν σαφώς επιθετικές συμπεριφορές ή συμπράττουν με μεγαλύτερες αναθεωρητικές δυνάμεις.⁶

Υστερα από τα παραπάνω, είναι κατά τη γνώμη μας προφανής ο λόγος χρησιμοποίησης του πολιτικού ρεαλισμού ως βοηθητικό εργαλείο ανάλυσης των ελληνοτουρκικών σχέσεων, καθώς, σύμφωνα με τον Χ. Παπασωτηρίου:

*«Η αναλυτική προσέγγιση της υψηλής στρατηγικής εντάσσεται φυσιολογικά στη ρεαλιστική σχολή της θεωρίας των διεθνών σχέσεων. Αυτό ισχύει για δύο λόγους. Πρώτον, η υψηλή στρατηγική αφορά το συγκρουσιακό και ανταγωνιστικό στοιχείο των διεθνών σχέσεων, στο οποίο επικεντρώνεται η ρεαλιστική θεωρία. Δεύτερον, τόσο η ανάλυση της υψηλής στρατηγικής όσο και η ρεαλιστική θεωρία επικεντρώνονται στα κράτη ως δρώντες στις διεθνείς σχέσεις».*⁷

1.2 Ισχύς

1.2.1 Ορισμός και διακρίσεις ισχύος

Όπως προαναφέρθηκε, η ισχύς αποτελεί το σημαντικότερο μέσο άσκησης πολιτικής επίτευξης των στόχων των μονάδων του διεθνούς συστήματος. Η σημασία της είναι τόσο μεγάλη, που αποτελεί αντικείμενο μελέτης και ανάλυσης από την αρχαιότητα έως σήμερα. Οι διαφορετικές προσεγγίσεις σχετικά με τον ρόλο της ισχύος συνδέθηκαν με διαφορετικές μορφές του πολιτικού ρεαλισμού, όπως αναφέρθηκε παραπάνω.⁸ Ακόμα και η ίδια η έννοια της ισχύος, όμως, χαρακτηρίζεται από πολυπλοκότητα: Δεν υπάρχει ένας καθολικά αποδεκτός ορισμός αυτής, ενώ η μέτρησή της δεν είναι εύκολη. Όπως αναφέρει ο Αθανάσιος Πλατιάς, «συνήθως η ισχύς ορίζεται: α) ως έλεγχος επί των πόρων, π.χ. οικονομικών, στρατιωτικών (control over resources), β) ως έλεγχος επί της συμπεριφοράς των άλλων,⁹ π.χ. επιρροή (control 13 over others) και γ) ως έλεγχος επί του αποτελέσματος, π.χ.

⁶ Υφαντής, Κ. (2010) , *Ρεαλιστική θεωρία και σκέψη ή « γιατί κανείς δεν συμπαθεί έναν πολιτικό ρεαλιστή»* , από το *Κατευθύνσεις στη μελέτη των Διεθνών Σχέσεων*, επιμέλειας Κ. Λάβδα , Δ. Ξενάκης , Δ. Χρυσόχου , εκδόσεις Ι. Σιδέρη, σελ.249-252

⁷ Παπασωτηρίου, Χ. (2000) , *Διασπορά και εθνική στρατηγική*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα , σελ. 13

⁸ Ακόμα και η ίδια η θεωρία του δομικού ρεαλισμού, παρουσιάζει διαφορετικές εκδοχές. Ο John J. Mearsheimer προτείνει την δική του εκδοχή του δομικού ρεαλισμού. Σε αντίθεση με τον Kenneth Waltz, που εκπροσωπεί τον «αμυντικό ρεαλισμό», ο John J. Mearsheimer, με την θεωρία του «επιθετικού ρεαλισμού», υποστηρίζει πως η δομή του συστήματος αναγκάζει τα κράτη να μεγιστοποιήσουν την σχετική ισχύ τους, επειδή αυτός είναι ο βέλτιστος τρόπος να μεγιστοποιήσουν την ασφάλειά τους. Βλ. John J. Mearsheimer, *Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων*, Αθήνα, Ποιότητα, 2011, σελ. 61-64

⁹ Πλατιάς, Α.(1999), *Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στον Θουκυδίδη*, Αθήνα, εκδόσεις Εστία, σελ. 48

επιτυχία-αποτυχία (control over outcomes)». ¹⁰ Σε κάποιες περιπτώσεις, ο έλεγχος επί της συμπεριφοράς των άλλων και ο έλεγχος επί του αποτελέσματος παρουσιάζονται μαζί σε έναν ορισμό. ¹¹

Ο ορισμός της ισχύος ως ελέγχου επί των πόρων αποτελεί μια ποσοτική προσέγγιση αυτής που έχει συνδεθεί με τον πολιτικό ρεαλισμό και θα χρησιμοποιηθεί στην παρούσα μελέτη. ¹² Επίσης, η ισχύς διακρίνεται σε «σκληρή» και «ήπια». Ο όρος «σκληρή ισχύς» περιλαμβάνει τις στρατιωτικές (ισχύς στρατού και στρατιωτική τεχνολογία), οικονομικές (οικονομική ισχύς) και διπλωματικές (οι σύμμαχοι μπορούν να αυξήσουν την οικονομική και την στρατιωτική ισχύ) δυνατότητες ενός κράτους. Αντίθετα με την σκληρή ισχύ, που μπορεί να μετρηθεί, η ήπια ισχύς αποτελεί κάτι που δεν μπορεί να εκτιμηθεί με ακρίβεια. ¹³ Ο εμπνευστής του όρου της ήπιας ισχύος, Joseph J. Nye, αναφέρει: «Τι είναι η ήπια ισχύς; Είναι η ικανότητα να πάρεις αυτό που θέλεις μέσω της έλξης και όχι μέσω του εξαναγκασμού ή της εξαγοράς. Δημιουργείται από τη θελκτικότητα της κουλτούρας, των πολιτικών ιδανικών και της πολιτικής μιας χώρας. Όταν η πολιτική μας νομιμοποιείται στα μάτια των άλλων, τότε η ήπια ισχύς μας ενισχύεται». ¹⁴ Παρά την χρησιμότητα της ήπιας ισχύος, όμως, όταν το διεθνές σύστημα οδηγεί τα κράτη σε άγριο ανταγωνισμό και σύγκρουση, αυτό που μετράει είναι οι στρατιωτικές ικανότητες των κρατών, δηλαδή η σκληρή ισχύς τους. ¹⁵

1.2.2 Χαρακτηριστικά της ισχύος

α. Σχετικότητα της ισχύος. Η ισχύς ενός κράτους προσδιορίζεται πάντα σε σχέση με την ισχύ άλλων κρατών του συστήματος και έτσι καθορίζεται ιεραρχικά η θέση αυτού μέσα στο διεθνές σύστημα (για παράδειγμα η Ελλάδα είναι πιο ισχυρή από την Αλβανία, αλλά πολύ πιο ανίσχυρη από τις ΗΠΑ).

β. Δυναμικότητα της ισχύος. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η κατανομή ισχύος ανάμεσα στα κράτη αλλάζει για διάφορους λόγους (άνιση/ασύμμετρη ανάπτυξη, πόλεμος). Αλλαγές σε μεταβλητές ισχύος όπως οι πόροι, η τεχνολογία ή ο πληθυσμός προκαλούν ανάλογες μεταβολές στην ισχύ ενός κράτους.

¹⁰ Waltz, K. (2011), *Θεωρία διεθνούς πολιτικής*, Αθήνα, εκδόσεις Ποιότητα, σελ. 17

¹¹ Παπασωτηρίου, Χ. (2008), *Η διεθνής πολιτική στον 21ο αιώνα*, Αθήνα, εκδόσεις Ποιότητα, σελ. 39

¹² Για την κριτική που ασκείται στους άλλους ορισμούς και τα επιχειρήματα των υποστηρικτών της ποσοτικής προσέγγισης της ισχύος, βλ. Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Η διεθνής πολιτική στον 21ο αιώνα*, Αθήνα, Ποιότητα, 2008, σελ. 39-40

¹³ Πλατιάς, Α. (1999), *Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στον Θουκυδίδη*, Αθήνα, εκδόσεις Εστία, σελ. 48

¹⁴ Nye, J. S. Jr. (2005), *Ηπια ισχύς: Το μέσο επιτυχίας στην παγκόσμια πολιτική*, κεφ. 1

¹⁵ Χ. Παπασωτηρίου, *Η διεθνής πολιτική στον 21ο αιώνα*, 2008, σελ. 35

γ. Πολυδιάστατη ισχύς . Ορίζοντας την ισχύ ως έλεγχο επί των πόρων, δεχθήκαμε ότι είναι ποσοτικά μετρήσιμη και εδράζεται στις υλικές ικανότητες που διαθέτει ένα κράτος.

Ο John J. Mearsheimer θεωρεί πως τα κράτη έχουν δύο είδη ισχύος, τα οποία συνδέονται χωρίς να ταυτίζονται. Πρώτο είδος είναι η λανθάνουσα ισχύ, που «αναφέρεται στα κοινωνικοοικονομικά στοιχεία τα οποία υπεισέρχονται στην οικοδόμηση της στρατιωτικής ισχύος». Βασίζεται, δηλαδή, στον πλούτο και το μέγεθος του πληθυσμού. Δεύτερο είδος είναι η στρατιωτική ισχύς, που «εδράζεται σε μεγάλο βαθμό στο μέγεθος και τη δύναμη του στρατού ξηράς ενός κράτους και στις αεροπορικές και ναυτικές δυνάμεις που τον υποστηρίζουν».¹⁶

Σύμφωνα με άλλη προσέγγιση, τα συστατικά της ισχύος ποικίλουν, από μετρήσιμα και εύκολα προσδιορίσιμα μέχρι μετρήσιμα και αόριστα. Στην πρώτη κατηγορία των «χειροπιαστών μεταβλητών» ανήκουν ο πληθυσμός, η στρατιωτική δύναμη, η τεχνολογία, οι φυσικοί πόροι και τα φυσικά χαρακτηριστικά (έκταση, γεωγραφική θέση, τοπογραφία – γεωπολιτική προσέγγιση) του κράτους. Στην κατηγορία των αόριστων μεταβλητών, ανήκουν η ηγεσία (η ικανότητα των ηγετών), η οργάνωση και η λειτουργία των εσωτερικών δομών, η κοινωνική συνοχή, το κύρος και οι προθέσεις του κράτους.¹⁷

Τέλος, με βάση τα παραπάνω, είναι προφανές ότι ένα ισχυρό κράτος δεν είναι απαραίτητο να υπερτερεί σε κάθε συστατικό στοιχείο της ισχύος. Ανάλογα με το πεδίο στο οποίο αναφερόμαστε, μπορεί να υπάρχουν διαφορές στην σχετική θέση των κρατών. Για παράδειγμα, ανάμεσα σε δύο κράτη που συγκρίνονται μεταξύ τους, το ένα μπορεί να υπερτερεί σε όρους οικονομικής και το άλλο σε όρους στρατιωτικής ισχύος.

¹⁶ Mearsheimer, J. (2011) , *Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων*, Αθήνα, εκδόσεις Ποιότητα, σελ. 127-128

¹⁷ Κώνστας, Δ. - Αρβανιτόπουλος, Κ. (2002), *Οι διεθνείς σχέσεις, συνέχεια και μεταβολή*, σελ. 242-251, Εκδόσεις Ι. Σιδέρη

Κεφάλαιο 2

Διαχείριση Κρίσεων

2.1 Ορισμός Κρίσης , Είδη Κρίσεων-Φάσεις Κρίσης

Κρίση αποτελεί μία κατάσταση η οποία χαρακτηρίζεται από γρήγορα εξελισσόμενα γεγονότα που ταυτόχρονα εμπεριέχουν το στοιχείο της έκπληξης. Στο πλαίσιο της εξωτερικής πολιτικής η κρίση είναι πηγή απειλών σε θέματα ασφάλειας, που έχουν ύψιστη σημασία ή προτεραιότητα. Ειδικότερα στη σύγχρονη εποχή, οι κρίσεις αποτελούν ένα ιδιαίτερα συχνό φαινόμενο. Θα πρέπει να σημειώσουμε πως μία κρίση μπορεί να συμβεί χωρίς καμία ένδειξη και να πυροδοτηθεί από ένα τυχαίο γεγονός ή μπορεί να αποτελέσει το επακόλουθο κάποιων προειδοποιητικών ενδείξεων , οι οποίες ναι μεν υπήρχαν, να έχουν όμως αγνοηθεί. Σύμφωνα με τον Fink (1986), η κρίση είναι μία κρίσιμη καμπή, μία αποφασιστική στιγμή ή μία κρίσιμη χρονική στιγμή. Ο Glaesser (2006) , υποστήριξε ότι η κρίση είναι μία ανεπιθύμητη, ασυνήθιστη, συχνά απροσδόκητη και χρονικά περιορισμένη διαδικασία με αμφίσημες πιθανότητες ανάπτυξης. Απαιτεί άμεσες αποφάσεις και λαμβάνει αντίμετρα με σκοπό να επηρεάσει την περαιτέρω ανάπτυξη της καθώς και να περιορίσει τις αρνητικές συνέπειες όσο το δυνατόν περισσότερο¹⁸.

Συνήθως οι ενδείξεις αυτές εντοπίζονται σε μεταγενέστερα στάδια κατά την αξιολόγηση της κρίσης και όχι εξ αρχής. Αυτό που είναι πολύ σημαντικό, είναι να είμαστε σε επαγρύπνηση για τον άμεσο εντοπισμό και αντίληψη των προειδοποιητικών ενδείξεων οι οποίες μπορεί να υποδεικνύουν μία υποβόσκουσα ένταση ή απειλή. Το στάδιο αυτό έχει καθοριστική σημασία για την βέλτιστη αντιμετώπιση της κρίσης και της διαχείρισης του κινδύνου. Η κρίση αποτελεί μία διαδικασία η οποία πάντοτε χαρακτηρίζεται από δύο χρονικά σημεία, την αρχή και το τέλος. Το χρονικό διάστημα το οποίο μεσολαβεί ποικίλλει ανά περίπτωση και η διάρκεια των κρίσεων διαφέρει σημαντικά. Ωστόσο πάντοτε σε μία κατάσταση κρίσης απαιτούνται αποφάσεις οι οποίες θα πρέπει να ληφθούν άμεσα και από τις οποίες εξαρτάται άμεσα το ίδιο το αποτέλεσμα.

Ο Heath (1998) διακρίνει τρία βασικά χαρακτηριστικά όσον αφορά μία κρίση:

- α. Πολύ στενά χρονικά περιθώρια για αντίδραση
- β. Συγκεχυμένη πληροφόρηση

¹⁸ Κουσκουβέλης , Η.(1997), *Λήψη Αποφάσεων, Κρίση, Διαπραγμάτευση* , Εκδόσεις Ι. Σιδέρη

γ. Ύπαρξη απειλής

Σύμφωνα με τον Σφακιανάκη (1998) μία κρίση χαρακτηρίζεται από τους παρακάτω παράγοντες:

α. Η ύπαρξη ανεπαρκών πόρων

β. Ανάγκη για λήψη αποφάσεων και θέσπιση προτεραιοτήτων

γ. Ύπαρξη απειλής και στενοί περιορισμοί σε πόρους και ανθρώπινο δυναμικό

δ. Κίνδυνος κλιμάκωσης και πρόκλησης συνεπειών που θα οδηγήσουν στην εξεύρεση περισσότερων ειδικών πόρων.

Η έννοια της διαχείρισης μίας κρίσης αναπτύχθηκε από τον Αμερικανό Υπουργό Εξωτερικών Robert MacNamara, ο οποίος και υποστήριξε πως «δεν υφίσταται πλέον τέτοιο πράγμα το οποίο να λέγεται στρατηγική αλλά μόνο διαχείριση κρίσης». Σε κάθε περίπτωση, ο στόχος της διαχείρισης μιας κρίσης μπορεί να είναι διαφορετικός και να κυμαίνεται από την κλιμάκωση, την αποτροπή της κλιμάκωσης και την αποκλιμάκωση, ανάλογα με τους στόχους που μπορεί να έχει η εκάστοτε ηγεσία και τα εμπλεκόμενα μέρη. Από την άλλη ισχύει επίσης πως η διαχείριση της κρίσης δεν σημαίνει απαραίτητα κλιμάκωση ή αποκλιμάκωση.¹⁹

Ο Heath (1998) δίνει έμφαση σε άλλα στοιχεία όσον αφορά τη διαχείριση της κρίσης. Δίνει περισσότερη έμφαση στην διάσταση της απειλής, στην πιθανότητα κλιμάκωσης και απώλειας του ελέγχου, τις άυλες και υλικές επιπτώσεις καθώς και τους πόρους που θα απαιτηθούν για την διαχείριση και αντιμετώπιση ενός τέτοιου γεγονότος²⁰.

Ο Σφακιανάκης (1998) δίνει έμφαση στον τρόπο με τον οποίο οι διαχειριστές μιας κρίσης θα προσπαθήσουν να αντιμετωπίσουν την κρίσιμη αυτή κατάσταση. Ειδικότερα, θεωρεί απαραίτητο να πραγματοποιηθούν οι κατάλληλες ενέργειες όσον αφορά τον σχεδιασμό πριν ξεσπάσει μία κρίση, ώστε ο οργανισμός τον οποίο εκπροσωπούν να μην βρεθεί απροετοίμαστος για την αντιμετώπιση ενός τέτοιου κίνδυνου. Ειδικότερα τα άτομα τα οποία θα κληθούν να αντιμετωπίσουν μία κρίση θα πρέπει εκ των προτέρων να προβούν στον σχεδιασμό του τρόπου διαχείρισης και στη συνέχεια όταν η κρίση ξεκινήσει να εκδηλώνεται, να είναι κατάλληλα προετοιμασμένοι για να ασχοληθούν στον κατάλληλο χρόνο με την εκδήλωση των γεγονότων και των συνεπειών. Κατά την εξέλιξη μιας κρίσης, θα κριθεί απαραίτητο

¹⁹ Κουσκουβέλης, Η.(1997), *Λήψη Αποφάσεων, Κρίση, Διαπραγμάτευση*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρη

²⁰ Heath, Robert L. (2009) , *Handbook Of Risk And Crisis Communication* 1st ed. New York: Routledge

να ασχοληθούν αποκλειστικά με τις επιμέρους επιπτώσεις της και την κατανομή των υφιστάμενων διαθέσιμων πόρων, καθώς και με τον σχεδιασμό που έχει υλοποιηθεί σε προγενέστερο χρόνο.²¹

Μία κρίση καλύπτει πολλές ειδικότερες περιπτώσεις και στάδια, ο χαρακτήρας και η φύση των οποίων εξαρτάται από το επίπεδο της έντασης που χαρακτηρίζει την εξέλιξη της. Ωστόσο θα πρέπει να αναφερθεί πως κάθε κρίση διέρχεται από τέσσερα βασικά στάδια τα οποία είναι : η έναρξη, η κλιμάκωση, η αποκλιμάκωση και η επίπτωση.

Το πρώτο στάδιο της έναρξης αναφέρεται στην περίοδο κατά την οποία η κρίση ξεκινά, και συχνά όσον αφορά την διαχείριση κρίσεων αναφέρεται και ως το στάδιο της προ-κρίσης περιόδου. Σε αυτή τη φάση/στάδιο παρατηρούμε πως σταδιακά η απειλή για τον αντίπαλο από χαμηλά επίπεδα ξεκινά να αυξάνεται και να εντείνονται οι εντάσεις ανάμεσα στα εμπλεκόμενα μέρη. Η αύξηση της ψυχολογικής πίεσης και έντασης συνήθως οδηγεί σε κάποια δράση ή απειλή εκ μέρους ενός εκ των εμπλεκόμενων κρατών, η οποία και πυροδοτεί την κρίση και την οδηγεί στην επόμενη φάση της κλιμάκωσης.

Το στάδιο της κλιμάκωσης αναπαριστά την έντονη αντίθεση μεταξύ των κρατών και την αυξημένη πιθανότητα εχθροπραξιών ή και γενικευμένης σύγκρουσης. Σε αυτό το στάδιο εμφανίζεται η απειλή του πολέμου και οι λήπτες των αποφάσεων όπως και οι διαχειριστές της κρίσης επηρεάζονται από παράγοντες όπως η πίεση του χρόνου, η αβεβαιότητα, και ο φόβος και το άγχος. Είναι εξαιρετικά σημαντικό να ειπωθεί πως είναι εξαιρετικά αβέβαιη η εξέλιξη μιας κρίσης. Αυτό σημαίνει πως το αν θα χρησιμοποιηθεί βία εξαρτάται από τις επιλογές των διαχειριστών της, όσον αφορά τους αντιπάλους. Η επιλογή της χρήσης βίας, ακόμη και αν είναι σε χαμηλά επίπεδα, είναι πιθανό να οδηγήσει την κρίση σε υψηλότερα επίπεδα βίας και μεγαλύτερη πιθανότητα πολέμου. Σε κάθε περίπτωση όποιες και αν είναι οι επιλογές των αντιπάλων σχετικά με την επιλογή βίας και μη, θα πρέπει να σημειωθεί πως οι κινήσεις τους σε αυτό το στάδιο και οι αποφάσεις που θα ληφθούν και θα επιλεγούν θα οδηγήσουν σε μη αναστρέψιμες συνέπειες.

Το στάδιο της αποκλιμάκωσης αναφέρεται στην φάση όπου η απειλή και ο κίνδυνος ξεκινούν να μειώνονται και παύει να υφίσταται η σπειροειδής εξέλιξη της

²¹ Σφακιαννάκης, Μ. (1998) *Διοικητική Κρίσεων*, εκδόσεις Έλλη

κρίσης. Στο στάδιο αυτό μειώνονται οι εχθρικές προκλήσεις και η αποκλιμάκωση της έντασης διαφαίνεται από το γεγονός πως υποχωρεί η αντίληψη της απειλής και η πιθανότητα της σύγκρουσης. Σταδιακά και όσο η απειλή μειώνεται βαίνουμε προς το τέλος της κρίσης και τη μετάβαση προς την συνήθη κατάσταση. Στόχος των κρατών στο στάδιο αυτό είναι να αποφευχθεί η σύγκρουση και η ένταση να μειωθεί στο ελάχιστο δυνατό επίπεδο, συνήθως το οποίο αναφέρεται στα συνηθισμένα επίπεδα της προ κρίσης περιόδου. Η ψυχολογική πίεση μειώνεται και ο χρόνος δεν λειτουργεί εις βάρος της διαχείρισης της κατάστασης.

Το τελικό στάδιο αφορά τις επιπτώσεις της κρίσης. Η κρίση έχει ήδη τερματιστεί πριν εισέλθουμε σε αυτή τη φάση και σε αυτό το χρονικό σημείο οι εμπλεκόμενοι προχωρούν στην εκτίμηση των επιπτώσεων που προήλθαν από την κρίση. Οι επιπτώσεις διαφέρουν και ποτέ δεν έχουν το ίδιο εύρος και ένταση για κάθε κρίση. Γίνονται ωστόσο αντιληπτές από την ανάλυση των μεταβολών τόσο στις σχέσεις των εμπλεκόμενων κρατών όσο και σε συστημικό επίπεδο. Οι μεταβολές μπορεί να επηρεάσουν το εσωτερικό των κρατών, την ισορροπία ισχύος, την διαμόρφωση των συμμαχιών και τους στους κανόνες συμπεριφοράς στο συγκεκριμένο διεθνές σύστημα μετά τον τερματισμό της κρίσης.

2.2 Διαχείριση Κρίσης - Παράγοντες

Κατά τη διάρκεια μιας κρίσης εντοπίζουμε τα στοιχεία της έντασης, της ψυχολογικής πίεσης και της πίεσης του χρόνου για αποφάσεις και δράση. Κομβικός παραμένει ο ρόλος της ηγεσίας σε πολιτικό και στρατιωτικό επίπεδο, η οποία και πρέπει να διαθέτει την απαιτούμενη εμπειρία, θεωρητική γνώση αλλά και ψυχολογική ικανότητα για να ανταπεξέλθει αποτελεσματικά και ορθολογικά στις προκλήσεις που θα κληθεί να αντιμετωπίσει μέχρι την τελική επίλυση της κρίσης. Οι παράγοντες και οι απαιτήσεις κατά το χειρισμό μίας κρίσης έχουν καταλυτικό χαρακτήρα για την εξέλιξη της κρίσης, ενώ μπορεί να μην βρίσκονται στον έλεγχο των διαχειριστών της. Ειδικότερα, στη φάση της εξέλιξης μιας κρίσης θα πρέπει να αναμένεται το απρόβλεπτο (τυχαία περιστατικά και εξελίξεις οι οποίες μπορεί αν επιδράσουν καταλυτικά), συγκεχυμένη πληροφόρηση, ανάμειξη τρίτων κρατών, μεγάλων

δυνάμεων καθώς και των διεθνών οργανισμών, όσο και εσωτερικά προβλήματα και αδυναμίες οι οποίες έρχονται στην επιφάνεια κατά την κρίσιμη αυτή περίοδο.²²

Κάθε κράτος, για την διαχείριση μίας κρίσης, έχει στη διάθεση του μία σειρά παραγόντων οι οποίοι και μπορούν να οδηγήσουν στην επίλυση της με θετικό απολογισμό για τα συμφέροντα του. Ανάμεσα σε αυτούς τους παράγοντες είναι η εθνική ισχύς -άυλη και υλική- του κράτους, η βούληση για την επίτευξη των πολιτικών του σκοπών, η ύπαρξη των κατάλληλων αποτρεπτικών δυνατοτήτων καθώς και η λειτουργία ενός απαιτούμενου και ολοκληρωμένου εθνικού μηχανισμού χειρισμού κρίσεων . Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί πως μία κρίση μπορεί να επιλυθεί μέσα από διάφορες μεθόδους οι οποίες μπορεί να χρησιμοποιούν ή να μην χρησιμοποιούν βία. Ανάμεσα σε αυτές είναι η διαπραγμάτευση, η διαμεσολάβηση, η διαιτησία, η δικαστική επίλυση των διαφορών και η απειλή ή χρήση βίας.²³

Πέρα από τους παράγοντες αυτούς κάθε κράτος το οποίο απαιτείται να διαχειριστεί μία κρίση, θα πρέπει να εφαρμόσει την απαιτούμενη στρατηγική, η οποία θα επιλεγεί βάσει των ειδικότερων χαρακτηριστικών της κρίσης, των διαθέσιμων μέσων και αντικειμενικών σκοπών. Σε κάθε περίπτωση ο κάθε αντίπαλος έχει στη διάθεσή του δύο ομάδες στρατηγικής οι οποίες είναι είτε αμυντικής είτε επιθετικής φύσης.

Οι ειδικότεροι παράγοντες οι οποίοι επιδρούν σε μια κρίση και ιδιαίτερα όσον αφορά την κλιμάκωσή της σύμφωνα με τον Σ. Αλειφαντή είναι οι παρακάτω:

- α. Χαρακτηριστικά τους συστήματος, δηλαδή πολυκεντρική δομή και επίπεδο υποσυστήματος,
- β. Χαρακτηριστικά της αλληλεπίδρασης, δηλαδή περιβάλλον παρατεταμένης σύγκρουσης, μεγάλη διαφορά ισχύος, γεωγραφική εγγύτητα, και καθεστωτική απόκλιση,
- γ. Χαρακτηριστικά των δρώντων, δηλαδή αμεσότερη απειλή σε αξίες, και εσωτερική αστάθεια σε έναν τουλάχιστον εκ των αντιπάλων,
- δ. Χαρακτηριστικά των συνθηκών, δηλαδή βίαιη προκλητική ενέργεια, και ύπαρξη διαφοράς επί αρκετών ζητημάτων.

²² Alifantis , S. (2001) , *Greek National Defense in the Aftermath of the Imia Crisis: The Concept of flexible retaliation* , from Ch. Yallouridis – P. Tsakonas , *Greece and Turkey after the end of the Cold War*, pub . Caratzas

²³ Ρούκουνας, Ε. (2011) , *Δημόσιο διεθνές δίκαιο*, εκδότης Νομική Βιβλιοθήκη

Αντίθετα, στο στάδιο της αποκλιμάκωσης οι παράγοντες που επιδρούν και οδηγούν πιθανώς στην αποφόρτιση της έντασης είναι τα ειδικότερα χαρακτηριστικά των δρώντων, όπως η εσωτερική τους σταθερότητα και το πολιτικό καθεστώς, αλλά και ειδικότερα χαρακτηριστικά της ίδιας της κρίσης όπως ο αριθμός των εμπλεκομένων δρώντων, η μη προσφυγή στη βία και η έλλειψη στρατιωτικής δραστηριότητας από κάποιες μεγαλύτερες δυνάμεις.

2.3 Κρίση – Διαμάχη – Πόλεμος

Οι έννοιες «διαμάχη», «κρίση» και «πόλεμος» , αποτελούν έννοιες με διακριτά χαρακτηριστικά και επίπεδο έντασης, ενώ ταυτόχρονα απαιτούν διαφορετικές στρατηγικές αντίδρασης.

Η διαμάχη αποτελεί το πρώτο στάδιο που περιλαμβάνει τη διαφορά δύο ή περισσότερων κρατών. Η διαφορά και η ένταση δεν έχουν φτάσει ακόμη στο επίπεδο της κρίσης και δεν συνοδεύονται ποτέ από βία.

Η κρίση, αντίθετα, αποτελεί πιθανότατα το επόμενο στάδιο μίας διαμάχης, κατά το οποίο εφόσον τα κράτη δεν έχουν καταφέρει να επιλύσουν το ζήτημα που έχει προκύψει μεταξύ τους, κλιμακώνουν τις αντιδράσεις και την εχθρικότητά τους. Στο επίπεδο της κρίσης, αναμένουμε εκφράσεις της αναταραχής στις πολιτικές σχέσεις των κρατών, αστάθεια και υψηλά επίπεδα κινδύνου. Βασικό χαρακτηριστικό της κρίσης είναι το γεγονός το οποίο θα πυροδοτήσει την έναρξή της το οποίο και μπορεί να κυμαίνεται από μία δήλωση ή μία προκλητική ενέργεια ενός αντιπάλου.²⁴

Ο πόλεμος τέλος, αποτελεί σύμφωνα με τον Κλαούσεβιτς και την γνωστή ρήση του, τη συνέχιση της πολιτικής και των πολιτικών σχέσεων με άλλα μέσα. Σύμφωνα με τον Hedley Bull, ο πόλεμος αποτελεί μία οργανωμένη πράξη βίας η οποία διεξάγεται ανάμεσα σε πολιτικές μονάδες. Ωστόσο σημειώνει πως για να αποτελέσει αυτή η πράξη πόλεμο, η βία θα πρέπει να ασκείται εν ονόματι μίας πολιτικής μονάδας και να στρέφεται εναντίον μίας άλλης. Ο πόλεμος λειτουργεί εκτός του πλαισίου της κρίσης και αποτελεί το τελικό της αποτέλεσμα. Είναι αποτέλεσμα, είτε γιατί η κρίση δεν έλαβε την απαιτούμενη διαχείριση είτε γιατί αυτός ήταν ο αντικειμενικός σκοπός ενός εκ των αντιπάλων.

²⁴ Brecher , M. (1993) , *Crisis in World Politics*, Pergamon Press

2.4 Επίπεδα στρατηγικής

Ως στρατηγική ορίζεται «η σύζευξη μέσων και σκοπών, υπό το πρίσμα πραγματικής ή ενδεχόμενης σύγκρουσης». Ανάλογα με το πεδίο στο οποίο αναφέρεται, χωρίζεται σε διάφορα επίπεδα.

Σύμφωνα με τον Κ. Κολιόπουλο υπάρχουν τέσσερα επίπεδα:²⁵

- Η υψηλή στρατηγική (πρώτο επίπεδο) ορίζεται ως η χρήση όλων των διαθέσιμων μέσων ενός κράτους που έχει ως στόχο την επίτευξη αντικειμενικών σκοπών του «ενόψει πραγματικής ή ενδεχόμενης σύγκρουσης».
- Ως στρατιωτική στρατηγική (δεύτερο επίπεδο) ορίζεται «η χρήση όλων των στρατιωτικών μέσων ενός κράτους για την επίτευξη των πολιτικών αντικειμενικών σκοπών του ενόψει πραγματικής ή ενδεχόμενης σύγκρουσης».
- Επιχειρησιακή τέχνη (τρίτο επίπεδο) ονομάζεται «η χρήση μεγάλων στρατιωτικών μονάδων για την επίτευξη των αντικειμενικών σκοπών που έχουν τεθεί στα πλαίσια μιας εκστρατείας, ενός θεάτρου επιχειρήσεων ή ενός κλάδου των ενόπλων δυνάμεων».
- Τέλος, «η χρήση των στρατιωτικών μονάδων για την επίτευξη των αντικειμενικών σκοπών που έχουν τεθεί στα πλαίσια μίας μάχης» ονομάζεται τακτική (τέταρτο επίπεδο).

Ο Edward Luttwak αναφέρει πως τα επίπεδα της στρατηγικής είναι πέντε:

- Το τεχνικό επίπεδο, στο οποίο μελετούμε τις προδιαγραφές και την κατασκευή των διάφορων υλικών μέσων (π.χ. «αντιαρματικοί πύραυλοι», «φορτηγά» κλπ).
- Το τακτικό επίπεδο, στο οποίο εξετάζουμε τους τρίπους και τους παράγοντες που επηρεάζουν μια τοπική σύγκρουση συγκεκριμένου είδους (π.χ. «τακτικές πεζικού», «τακτικές ορεινού πολέμου», «τακτικές τεθωρακισμένων», κλπ).
- Το επιχειρησιακό επίπεδο, το οποίο αφορά τη διεξαγωγή μιας μάχης στο σύνολό της. Στα πλαίσιά της μπορεί να εκτυλίσσονται συγχρόνως δεκάδες τακτικές εμπλοκές, διαφορετικής φύσης, σκοπιμότητας και έκβασης ,
- Το επίπεδο στρατηγικής θεάτρου (επιχειρήσεων), στο οποίο εξετάζουμε τη διεξαγωγή ενός συνόλου μαχών και άλλων επιχειρήσεων (π.χ. εφοδιασμός) σε μία ευρύτατη γεωγραφική περιοχή. Σε αυτό το επίπεδο αρχίζουν να γίνονται ορατές και να χρήζουν μελέτης και οι πολιτικές επιπτώσεις των συγκρούσεων.

²⁵ Κολιόπουλος, Κ. (2008) , *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, εκδόσεις Ποιότητα

- Το επίπεδο υψηλής στρατηγικής, όπου όλα τα προαναφερθέντα χαμηλότερα επίπεδα, στρατιωτικής φύσης, αποδίδουν τα τελικά αποτελέσματά τους όσον αφορά τη θέση της χώρας στο διεθνές σύστημα. Εδώ είναι έντονη η αλληλεπίδραση της στρατιωτικής ισχύος (ή της έλλειψής της) με τις άλλες πλευρές της συνολικής δραστηριότητας ενός κράτους, όπως η διπλωματία, η ικανότητα έγκαιρης συλλογής/επεξεργασίας πληροφοριών, η οικονομική του ευρωστία και η κοινωνική του ανάπτυξη, η ερευνητική/επιστημονική δραστηριότητα, η προπαγάνδα, κλπ.²⁶

2.5 Επιθετικές-Αμυντικές Στρατηγικές Χειρισμού Κρίσεως

Οι επιθετικές στρατηγικές αποσκοπούν στην αλλαγή του υφιστάμενου status quo και διακρίνουμε πέντε διακριτές στρατηγικές επιλογές. Οι επιλογές αυτές είναι οι ακόλουθες:

- α. Ο εκβιασμός
- β. Η περιορισμένη ανακλήσιμη πρόκληση
- γ. Η ελεγχόμενη πίεση
- δ Τα τετελεσμένα
- ε. Η αργή φθορά

Η στρατηγική του εκβιασμού (blackmail) περιλαμβάνει την ανάπτυξη στρατηγικών κινήσεων οι οποίες αποσκοπούν στο να πιέσουν τον αντίπαλο να δεχθεί το συμβιβασμό ή τις απαιτήσεις του κράτους που μπαίνει στο ρόλο του εκβιαστή, υπό την απειλή της χρήσης στρατιωτικής δράσης. Θα πρέπει να σημειωθεί πως καθώς πρόκειται για εθνικά συμφέροντα, είναι εξαιρετικά αμφίβολο το κατά πόσο το κράτος που δέχεται τον εκβιασμό τελικά θα υποκύψει στις απαιτήσεις του πρώτου. Είναι πολύ πιθανό μάλιστα η στρατηγική αυτή να επιφέρει τα αντίθετα αποτελέσματα, δηλαδή την κλιμάκωση ή και τη σύγκρουση. Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε πως η επιτυχία του εκβιασμού θα εξαρτηθεί τόσο από την αξιοπιστία της απειλής που προβάλλεται όσο και από τα ίδια τα συμφέροντα και τα κίνητρα των εμπλεκόμενων κρατών.²⁷

Η δεύτερη στρατηγική αφορά την χρήση μίας περιορισμένης και ανακλήσιμου χαρακτήρα πρόκλησης. Η πρόκληση αυτή έχει το χαρακτηριστικό πως μπορεί εύκολα να ανακληθεί χωρίς να επιφέρει θεωρητικά σημαντικές επιπτώσεις. Χρησιμοποιείται

²⁶ Υφαντής, Κ. (2010) , *Εισαγωγή στη Στρατηγική-Εννέα μαθήματα*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης

²⁷ George, A. (1991) , *Avoiding war : problems of crisis management*, Boulder : Westview Press

κυρίως όταν ένα κράτος δεν είναι απόλυτα βέβαιο για τις προθέσεις του αντίπαλου του και έχει διερευνητικό χαρακτήρα. Η αντίδραση του αντίπαλου θα δείξει σύμφωνα με το σχεδιασμό και τις προθέσεις του. Ωστόσο παραμένει μία στρατηγική η οποία ενέχει σημαντικό κίνδυνο, δεδομένης της πιθανότητας παρανόησης, κακής επικοινωνίας ακόμη και επίδρασης τυχαίων γεγονότων, παράγοντες οι οποίοι μπορούν να οδηγήσουν ξανά σε ανεπιθύμητη κλιμάκωση.

Η ελεγχόμενη πίεση αποτελεί μία συναφή στρατηγική η οποία ακολουθείται στην περίπτωση που γνωρίζουμε πως ο αντίπαλος θα επιλέξει να μην υποχωρήσει στις απαιτήσεις μας. Οι δράσεις και ενέργειες της εν λόγω στρατηγικής, αποσκοπούν στην άσκηση πίεσης μέσω μη στρατιωτικών κυρίως δράσεων. Αυτό που αποσκοπεί το κράτος που ακολουθεί αυτή τη στρατηγική είναι να μεταφέρει την εντύπωση στον αντίπαλο πως θα επιδιώξει να μεταβάλλει τις συνθήκες με τρόπο που δεν θα μπορεί ο ίδιος πλέον να αντιμετωπίσει.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το κλείσιμο της διώρυγας του Σουέζ από τον Αιγύπτιο Πρόεδρο Νάσερ, ο οποίος με αυτό τον τρόπο θέλησε να ασκήσει πίεση στις μεγάλες δυνάμεις, καθώς γνώριζε πως δεν ήταν διατεθειμένες να απωλέσουν αυτό το στρατηγικό σημείο.²⁸

Η στρατηγική των τετελεσμένων γεγονότων αποτελεί την τέταρτη στρατηγική επιλογή που έχει ένα κράτος το οποίο και επιθυμεί να ακολουθήσει μία επιθετική στρατηγική. Η επιλογή αυτή γίνεται από ένα κράτος όταν επιθυμεί και αποσκοπεί στην πρόκληση άμεσων αποτελεσμάτων μέσα από μία αποφασιστική ενέργεια. Μέσα από τον αιφνιδιασμό του αντιπάλου στόχος είναι να αποτραπεί η επιθυμία ανταπόδοσης και αντίδρασης και η άμεση αλλαγή του status quo.

Τέλος, στην κατηγορία των επιθετικών στρατηγικών χειρισμού μία κρίσης ανήκει και η στρατηγική της φθοράς. Η στρατηγική αυτή χρησιμοποιεί εκ διαμέτρου αντίθετες μεθόδους από την προηγούμενη, καθώς δεν περιλαμβάνει αιφνιδιαστική κίνηση έναντι του αντιπάλου, αλλά αντιθέτως υλοποιείται μέσα από μικρότερης εμβέλειας δράσεις. Η επιλογή αυτή υιοθετείται κυρίως από λιγότερο ισχυρούς δρώντες οι οποίοι δεν διαθέτουν την απαιτούμενη ισχύ έναντι των αντιπάλων τους,

²⁸ Evera, S. V. (1999) , *Causes of war: Power and the roots of conflict* , Cornel University Press

μέσω των οποίων προσπαθούν να επιτύχουν την εξάντληση τους. Ο πόλεμος φθοράς είναι το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της στρατηγικής.²⁹

Οι αμυντικές στρατηγικές αποτελούν τις στρατηγικές επιλογές που έχει στη διάθεσή του το αμυνόμενο κράτος, το οποίο θέλει να αποτρέψει τον επιτιθέμενο από το να μεταβάλλει το status quo σύμφωνα με τις επιδιώξεις του. Και ο αμυνόμενος αντιμετωπίζει ωστόσο το ίδιο πρόβλημα που αναφέρθηκε στην προηγούμενη παράγραφο. Μέσα από τη διαχείριση της κρίσης δύναται να προκαλέσει ανεπιθύμητη κλιμάκωση. Οι αμυντικές στρατηγικές που αποσκοπούν στην διατήρηση του υφιστάμενου status quo και διακρίνονται στις ακόλουθες:³⁰

α. Η εξαναγκαστική διπλωματία

β. Η περιορισμένη κλιμάκωση της συμπλοκής ώστε να καθιερωθούν κανόνες πιο ευνοϊκοί για τον αμυνόμενο, σε συνδυασμό με προσπάθειες να αποτραπεί ο αντίπαλος από το να κλιμακώσει περαιτέρω,

γ. Ενέργειες ίσης ανταπόδοσης χωρίς περαιτέρω κλιμάκωση,

δ. Αποδοχή μιας διαδικασίας "δοκιμασίας ικανοτήτων" μέσα στα όρια που έχει θέσει ο αντίπαλος και που αρχικά φαίνεται ότι φέρνουν σε μειονεκτική θέση τον αμυνόμενο,

ε. Οριοθέτηση της διαχωριστικής γραμμής.

στ. Επίδειξη δέσμευσης και αποφασιστικότητας με σκοπό την αποφυγή παρανοήσεων από τον προκαλούντα.

ζ. Ενέργειες που εξοικονομούν χρόνο προσφέροντας την ευκαιρία επίτευξης συμφωνίας για την διευθέτηση της κρίσης.

Η εξαναγκαστική διπλωματία στηρίζεται όχι στη χρήση βίας, αλλά στην απειλή χρήσης βίας. Αναφέρεται στη χρήση απειλών ή στην περιορισμένη χρήση βίας για να πείσει έναν αντίπαλο να ματαιώσει ή να αναιρέσει μια ενέργεια του. Αποτελεί μία στρατηγική πειθαναγκασμού που διαφέρει από αυτή της αποτροπής. Στην αποτροπή η απειλή της χρήσης βίας χρησιμοποιείται για να αποτρέψει έναν αντίπαλο από την ανάληψη μιας δράσης που δεν έχει ακόμη ξεκινήσει. Θα πρέπει να σημειωθεί πως αποτελεί μεν μία στρατηγική χαμηλού ρίσκου, ωστόσο το αμυνόμενο κράτος θα

²⁹ Malkasian, C. (2002) , from Dong Sun Lee *Power Shifts, Strategy and War:Declining States and International Conflict* , pp. 6–8

³⁰ Fakiolas, E. – Mavridis , P. (2001) , *Strategy of Crisis Management and the Greek – Turkish Rivalry: The case of Imia Islets* , from Ch. Yallouridis – P. Tsakonas , *Greece and Turkey after the end of the Cold War* , pub .Caratzas σελ. 215-216

πρέπει να διερευνήσει και την στρατηγική που θα ακολουθήσει εάν τελικά δεν πετύχει το στόχο του.

Η στρατηγική της περιορισμένης κλιμάκωσης με συνδυασμό αποτροπής περαιτέρω κλιμάκωσης αποτελεί τη δεύτερη αμυντική στρατηγική η οποία αποσκοπεί στο να αλλάξει τους κανόνες της αντιπαράθεσης και να κάμψει την επιθετικότητα του αντιπάλου. Ο αμυνόμενος προχωρά σε μία στρατηγική κλιμάκωσης δράσεων οριζόντιας ή κάθετης κλιμάκωσης. Η κάθετη κλιμάκωση αναφέρεται στην κλιμάκωση στην ίδια την περιοχή ή υποσύστημα που η κρίση εξελίσσεται, ενώ με την οριζόντια κλιμάκωση απειλεί να εξαπλώσει την κρίση σε άλλες περιοχές.³¹

Η τρίτη στρατηγική της ίσης ανταπόδοσης με μέτρα αποτροπής (tit-fortat) ακολουθείται από τον αμυνόμενο όταν θέλει να ανταποδώσει την επιθετικότητα του αντίπαλου του με κινήσεις ίσης έντασης και σημασίας. Πρόκειται ουσιαστικά για μία στρατηγική αντιποίνων και κάθε φορά η έντασή τους μπορεί να είναι λίγο περισσότερο αυξανόμενη.³²

Η τέταρτη στρατηγική αφορά τη δοκιμασία ικανοτήτων σε συνδυασμό με αποτροπή κλιμάκωσης από τον αντίπαλο (test of capabilities). Όπως αναφέρει ο Αλειφαντής, ο αμυνόμενος «αποδεχόμενος μια δοκιμασία των ικανοτήτων, ελπίζει ότι χάρις στην επίμονη προσπάθειά του, τις ικανότητες αυτοσχεδιασμού και την αποτελεσματική χρήση των διατιθέμενων μέσων, θα καταφέρει τελικά να επιτύχει να αντιστρέψει το αναμενόμενο δυσμενές (γι αυτόν) αποτέλεσμα της κρίσης, και να μεταφέρει έτσι στον αντίπαλο την δύσκολη απόφαση να εμπλακεί σε μια επικίνδυνη διαδικασία κλιμάκωσης ή να αποδεχτεί την αποτυχία της πρωτοβουλίας του.»³³

Η στρατηγική της διαχωριστικής γραμμής αποτελεί ένα νοητό όριο το οποίο θέτει ο αμυνόμενος προσπαθώντας να διαχωρίσει τα ζητήματα μείζονος σημασίας από τα ζητήματα ήσσονος χαρακτήρα, τα οποία και δεν θα προκαλέσουν μία έντονη απάντηση προς τον αντίπαλό του. Στόχος είναι να ενεργήσει έχοντας θέσει ένα σημείο το οποίο εάν ο αντίπαλος το υπερβεί τότε θα μπορούσε να προσφύγει σε σύρραξη. Η διαχωριστική αυτή γραμμή όμως λειτουργεί και προστατευτικά ως προς

³¹ Malkasian, C. (2002), from Dong Sun Lee *Power Shifts, Strategy and War: Declining States and International Conflict*, pp. 6–8

³² Macesich, G. (1994), *Successor States and Cooperation Theory: A Model for Eastern Europe*, Greenwood Publishing Group

³³ Alifantis, S. (2001), *Greek National Defense in the Aftermath of the Imia Crisis: The Concept of flexible retaliation*, from Ch. Yallouridis – P. Tsakonas, *Greece and Turkey after the end of the Cold War*, pub. Caratzas

την κρίση μη επιτρέποντας την προσφυγή στην βία εάν αυτό δεν είναι απόλυτα απαραίτητο ή κάτω από συνθήκες υψηλής πίεσης.

Η στρατηγική της επίδειξης δέσμευσης και αποφυγής παρανοήσεων είναι μία στρατηγική στην οποία ο αμυνόμενος θεωρεί πως λαμβάνει προειδοποιήσεις χαμηλής ή υψηλής αξιοπιστίας από τον αντίπαλό του και δεν είναι σε θέση να αξιολογήσει το πώς θα εκτιμήσει και θα αξιοποιήσει τις προειδοποιήσεις αυτές. Εάν δεν καταφέρει να αξιολογήσει σωστά τις προειδοποιήσεις αυτές τότε η λάθος εκτίμηση μπορεί να οδηγήσει σε εσφαλμένες αποφάσεις ζημιογόνες για τα συμφέροντα του κράτους. Η στρατηγική αυτή θεωρείται ότι μπορεί να αποφύγει τυχόν λάθος αποτρεπτικές κινήσεις οι οποίες μπορεί στην ουσία να επιφέρουν τα αντίθετα αποτελέσματα όσον αφορά τον επιθετικό δρώντα.³⁴

Τέλος η στρατηγική της εξοικονόμησης χρόνου αποσκοπεί στην απόκτηση ορισμένων πλεονεκτημάτων κατά το στάδιο των διαπραγματεύσεων. Η στρατηγική αυτή επιτρέπει στον αμυνόμενο να κερδίσει λίγο περισσότερο χρόνο για να προστατεύει το συμφέρον του χωρίς ωστόσο να υπάρξει κλιμάκωση, γιατί δεν έχει την απαιτούμενη ισχύ για να ακολουθήσει κάποια εναλλακτική στρατηγική.

2.6 Κίνδυνοι και Έλεγχος των κρίσεων

Δόθηκε ωστόσο, μια ιδέα των πολύ συγκεκριμένων κινδύνων που συνεπάγεται ο ανταγωνισμός στην ανάληψη ρίσκου σε μια κρίση. Οι σημαντικότεροι ίσως από αυτούς οφείλονται ακριβώς στο γεγονός ότι πρόκειται για διαδικασία ανταγωνισμού. Αμφότεροι οι συμμετέχοντες θα υιοθετήσουν μία από αυτές τις τακτικές διαχείρισης κρίσης (επιθετική ή αμυντική) σε μια προσπάθεια να πείσουν τον άλλο να υποχωρήσει. Επιπλέον, καθένας θα ξέρει ότι ο άλλος προσπαθεί να τον φοβίσει και να τον κάνει να υποχωρήσει και συνεπώς θα αντιμετωπίσει τις κινήσεις του με σκεπτικισμό και δυσπιστία. Το ενδεχόμενο καταστροφής, όμως, δεν μπορεί να αγνοηθεί εντελώς, ούτε και σε αυτό το σχετικά απλό παιχνίδι. Οι περισσότερες από τις τακτικές που περιγράφηκαν εξαρτούν την επιτυχία τους σε μονομερείς ενέργειες. Αν και οι δύο πρωταγωνιστές κάνουν δημόσιες δηλώσεις, αν και οι δύο υιοθετήσουν λογικές ή παράλογες τακτικές, ή αν και οι δύο είναι έτοιμοι να κλιμακώσουν, τότε η πιθανότητα καταστροφής αυξάνεται υπερβολικά. Ο κίνδυνος είναι ουσιαστικά εκείνος του κακού υπολογισμού της θέλησης του αντιπάλου να παραμείνει σταθερός.

³⁴ George, A. (1991), *Avoiding war : problems of crisis management*, Boulder : Westview Press

Σύμφωνα με τον Thomas Schelling, η αποφυγή του κινδύνου έγκειται στο «να μην απειλεί κανείς ψυχρά και άνετα να επιφέρει απαράδεκτα υψηλό κόστος στον αντίπαλο, ιδιαίτερα αν αυτό μπορεί να προκαλέσει ανάλογο πόνο και καταστροφή στον πρώτο. Αντίθετα, πρέπει να αρχίζουν τα γεγονότα με τέτοιο τρόπο ώστε η αμοιβαία καταστροφή να αποτελεί ένα ενδεχόμενο εύκολα αντιληπτό παρά το γεγονός ότι καμιά πλευρά δεν το επιθυμεί κατά βάθος».

Πράγματι, υποστηρίζεται από πολλούς ότι τέτοιου είδους απειλές υπονοούνται, αν δεν εκφράζονται ρητά, σε πολλές κινήσεις εξαναγκασμού που γίνονται κατά τη διάρκεια κρίσεων, ιδιαίτερα αν γίνει αποδεκτό ότι "η ουσία της κρίσης βρίσκεται στην μη προβλεψιμότητά της", και στο γεγονός ότι "οι συμμετέχοντες δεν έχουν τον πλήρη έλεγχο των εξελίξεων" αλλά πρέπει να "προχωρήσουν και να πάρουν αποφάσεις μέσα σε αυτή την ατμόσφαιρα ρίσκου και αβεβαιότητας". Παράλληλα, μια κρίση είναι από τη φύση της ιδιαίτερα ασταθής και εκρηκτική, γεμάτη αμφιβολίες και ανακρίβειες. Έτσι υπάρχουν πολλοί τρόποι που μπορεί η κατάσταση να ξεφύγει από τον έλεγχο και να οδηγήσει σε πόλεμο, παρά τις τεράστιες προσπάθειες των πρωταγωνιστών να εμποδίσουν τέτοια εξέλιξη».³⁵

2.7 Κρίσεις Χαμηλής Έντασης

Οι συγκρούσεις χαμηλής έντασης αποτελούν ένα ιδιαίτερα σημαντικό ζήτημα ανάλυσης όσον αφορά την επιστήμη της διαχείρισης κρίσεων σήμερα. Είναι ένα ζήτημα το οποίο χρειάζεται να αναλυθεί και να προσδιοριστεί τελικά η έννοια και το περιεχόμενο του όρου στο πλαίσιο της σημασίας της επιλογής των κατάλληλων μεθόδων διαχείρισης των κρίσεων και επίλυσης των διακρατικών διαφορών.

Σύμφωνα με τον Σ. Αλειφαντή, ο όρος «χαμηλή ένταση» σημαίνει «ελεγχόμενη βία». Επιχειρησιακά, εκφράζεται με τον περιορισμό των χτυπημάτων σε τακτικό επίπεδο, ο οποίος μπορεί να περιλαμβάνει ενέργειες δολιοφθοράς, τον επιλεκτικό βομβαρδισμό, όπως και τη μείωση των απωλειών σε έμφυχο και άψυχο υλικό. Σε κάθε περίπτωση το μέγεθος της βίας που θα χρησιμοποιηθεί για την διαχείριση της κρίσης, αναφέρεται στην ένταση της προσπάθειας που αποβλέπει στην επίτευξη ενός σκοπού, και στο πλαίσιο αυτό οι κρίσεις χαμηλής εντάσεις

³⁵ Alifantis , S. (2001) , *Greek National Defense in the Aftermath of the Imia Crisis: The Concept of flexible retaliation* , from Ch. Yallouridis – P. Tsakonas , *Greece and Turkey after the end of the Cold War* , pub . Caratzas

αναφέρονται σε μία προσπάθεια η οποία κάνει χρήση ενός μόνο μικρού μέρους των δυνατοτήτων ενός κράτους ή δρώντα . Το μέγεθος μιας χώρας ή η γεωγραφική έκταση της σύγκρουσης, είναι καθαρά ποσοτικοί όροι και ως τέτοιοι δεν επηρεάζουν την ένταση η οποία αποτελεί κατ' εξοχήν ποιοτικό μέγεθος. Η θεωρητική προσέγγιση, τίθεται κάτω από το πρίσμα μιας περιοριστικής αντιμετώπισης. Αυτό και μόνο το κριτήριο, αποτελεί την πιο ασφαλή ένδειξη του βαθμού της έντασης.

Αναφερόμενοι στο κόστος που κάθε πλευρά είναι διατεθειμένη να επιφέρει στον αντίπαλο, πρέπει να διευκρινιστεί ότι οι συνέπειες της σύγκρουσης δεν αφορούν τα ευρύτερα πολιτικά οφέλη που επιδιώκει εκείνος που ασκεί την πίεση, τα μακροπρόθεσμα δηλαδή στρατηγικά αποτελέσματα της σύγκρουσης, τα οποία κάθε άλλο παρά περιορισμένα είναι, όπως και σε κάθε άλλη μορφή σύγκρουσης. Οι προσδιοριστικοί όροι επομένως, από τους οποίους εξαρτάται το αν μια σύγκρουση μπορεί να χαρακτηριστεί χαμηλής έντασης, είναι:

- α. Τα χρησιμοποιούμενα μέσα (δηλαδή, το μέγεθος της προσπάθειας).
- β. Ο όγκος των συνεπειών για τον αντίπαλο σε τακτικό επίπεδο (δηλαδή, ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιούνται τα διατιθέμενα μέσα).

Έτσι με τον όρο κρίσεις “χαμηλής έντασης” (ή συγκρούσεις «χαμηλής έντασης») εννοούνται οι ελεγχόμενες κρίσεις, δηλαδή κρίσεις περιορισμένες τόσο ως προς στην χρονική διάρκεια τους, όσο και ως προς τον βαθμό έντασης τους, που σκοπό τους έχουν τη δημιουργία στρατιωτικών και διπλωματικών τετελεσμένων. Οι κρίσεις αυτές με δεδομένο το ισχυρό «απαγορευτικό» ενός γενικευμένου πολέμου συνιστούν την βασική τουρκική επιλογή στην στρατιωτική αντιπαράθεση στο Αιγαίο και φυσικά απαιτούν συγκεκριμένο τρόπο ελληνικής αντιμετώπισης στα πλαίσια του αμυντικού δόγματος της χώρας, όπως θα αναφερθούμε στη συνέχεια.³⁶

2.8 Στρατιωτικό Δόγμα

Σύμφωνα με το ελληνικό Γενικό Επιτελείο Στρατού, ως Στρατηγικό Δόγμα ορίζεται «ένα σύνολο θεμελιωδών αρχών, οι οποίες διέπουν τις ενέργειες των στρατιωτικών δυνάμεων ή τμημάτων τους, προς υποστήριξη των εθνικών ΑΝΣΚ.³⁷ Αποτελεί το σημείο αναφοράς για την ανάπτυξη νέων ιδεών και αντιλήψεων, προς αντιμετώπιση των μελλοντικών απαιτήσεων και προκλήσεων. Παρέχει εξουσία, αλλά απαιτεί κρίση

³⁶ Alifantis , S. (2001) , *Greek National Defense in the Aftermath of the Imia Crisis: The Concept of flexible retaliation* , from Ch. Yallouridis – P. Tsakonas , *Greece and Turkey after the end of the Cold War* , pub . Caratzas

³⁷ ΑΝΣΚ – Αντικειμενικός Σκοπός

κατά την εφαρμογή του. Κάθε Δόγμα συνιστά το κορυφαίο κείμενο της επιχειρησιακής λειτουργίας, που κατά περίπτωση επιλαμβάνεται.»³⁸ Σύμφωνα με την προσέγγιση του αμερικανικού υπουργείου άμυνας το Στρατηγικό Δόγμα αναφέρεται σε μία γενική δήλωση αρχών όσον αφορά το πώς οι δυνάμεις ενός κράτους χρησιμοποιούνται σε οποιοδήποτε στάδιο. Το Υπουργείο Άμυνας των ΗΠΑ καθορίζει το δόγμα ως τις «θεμελιώδεις αρχές με τις οποίες οι στρατιωτικές δυνάμεις ή στοιχεία χρησιμοποιούνται από ένα κράτος για τη στήριξη των εθνικών στόχων.»³⁹

Ο Α. Πλατιάς ορίζει το Στρατηγικό Δόγμα ως « την θεωρία του κράτους για το πώς αυτό μπορεί να παράγει ασφάλεια για τον εαυτό του με τον καλύτερο τρόπο». Το στρατηγικό δόγμα θα μπορούσε κανείς να το οραματισθεί, σαν μια σχέση μέσων-σκοπού, στην οποία τα στρατιωτικά μέσα συνδέονται με πολιτικούς σκοπούς. Ουσιαστικά η ορθότητα της θεωρίας του κράτους περί εθνικής ασφάλειας ελέγχεται με πραγματικά γεγονότα, τα οποία αποδεικνύουν κατά πόσο η θεωρία αυτή βοηθά το κράτος να επιτύχει τους πολιτικούς του σκοπούς.⁴⁰

Ένα Στρατηγικό Δόγμα πρέπει να προσδιορίζει επακριβώς τις απειλές και παράλληλα να δημιουργεί αντίμετρα έναντι αυτών των απειλών. Η πιο καθοριστική του λειτουργία είναι ο καθορισμός των προτεραιοτήτων των απειλών. Αυτό ισχύει κυρίως για τα μικρά κράτη, όπως η Ελλάδα λόγω των περιορισμένων πόρων που διαθέτουν και λόγω των δύσκολων αποφάσεων που αναγκάζονται να λάβουν για να υπερασπίσουν την εθνική τους κυριαρχία.

Επιπλέον, ένα Στρατηγικό Δόγμα αναπτύσσεται σταδιακά και δεν είναι πλήρως κωδικοποιημένο για αυτό πρέπει να καταφύγει κανείς σε πολλές πηγές για να καταφέρει να το προσεγγίσει. Η Ελλάδα προσπαθεί από το 1974 και μετά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο, να διαμορφώσει και να καθορίσει το δικό της Στρατηγικό Δόγμα. Τα κύρια συστατικά του ελληνικού Στρατηγικού Δόγματος είναι η αυτονομία και η αποτροπή.⁴¹

³⁸ Γενικό Επιτελείο Στρατού, 2014

³⁹ Callaghan and Kernic, (2003) , *Armed forces and International Security: Global Trends and Issues* , Lit Verlag Munster

⁴⁰ Ήφαιστος, Π. –Πλατιάς , Α. (1992) , *Ελληνική αποτρεπτική στρατηγική , Το Ελληνικό Στρατηγικό Δόγμα: Σε αναζήτηση αυτονομίας και αποτροπής* , εκδόσεις Παπαζήση , σελ.19

⁴¹ Ήφαιστος, Π. –Πλατιάς , Α. (1992) , *Ελληνική αποτρεπτική στρατηγική , Το Ελληνικό Στρατηγικό Δόγμα: Σε αναζήτηση αυτονομίας και αποτροπής* , εκδόσεις Παπαζήση , Σελ.17-42

2.9 Αποτροπή-Είδη Αποτροπής

Αποτροπή είναι η στρατηγική που αποσκοπεί στο να πείσει τον αντίπαλο να μην ενεργήσει , γιατί αν το κάνει , το κόστος είναι πιθανότερο να υπερτερήσει του επιθυμητού οφέλους. Δεν αποτελεί πειθώ, καθώς ο αντίπαλος δεν πείθεται με επιχειρήματα ή με τη λογική σε μια πράξη ή παράλειψη, αλλά ωθείται ή αναγκάζεται σε συγκεκριμένη συμπεριφορά από φόβο. Στα πλαίσια της αποτροπής η απειλή ανταποδίδεται ή εξισορροπείται μόνο με μία άλλη απειλή. Και αυτό επειδή εκείνος που θέλει πόλεμο δεν επιθυμεί απαραίτητα και τη νίκη με το οποιοδήποτε κόστος.⁴²

Κατά την άποψη του Κ. Υφαντή , έχει σημασία να παρατηρήσουμε ότι η χρήση της απειλής συνεπειών στην αποτροπή στοχεύει στο «τρομάζω κάποιον ώστε να μην κάνει κάτι». Αυτό έχει σημασία , καθώς η χρήση των απειλών μπορεί να είναι και άλλη: «τρομάζω κάποιον ώστε να κάνει κάτι» που επιθυμώ. Αυτή η συμπεριφορά, όμως, παρόλο που επίσης αφορά στη χρήση απειλών, δεν αποτελεί αποτροπή (deterrence) , αλλά εξαναγκασμό. Ανάλογα με τον βαθμό χρήσης (εφαρμογής) ή απειλής χρήσης της ισχύος μπορούμε να διακρίνουμε τις σχετικές στρατηγικές σε : α) εξαναγκαστικές (coercive) που με τη σειρά τους διακρίνονται σε αποτρεπτικές (deterrent), όπου ο στόχος είναι να μην κάνει κάτι κάποιος λόγω απειλής συνεπειών, και σε αναγκαστικές (compellent) όπου στόχος είναι να κάνει κάτι κάποιος λόγω απειλής συνεπειών , β) «άμεσου ελέγχου» (controlling) και γ) συνεναιτικές (consensual). Ανάλογα με τον στόχο της απειλούμενης άσκησης ισχύος, η αποτροπή διακρίνεται σε δύο είδη:

Αποτροπή «απώλειας αξίας» (counter- value deterrence) , μέσω της απειλής αντιποίνων κατά στόχων χωρίς στρατιωτική αξία την ασφάλεια των οποίων, όμως, επιδιώκει ιδιαίτερα ο αντίπαλος- «εάν επιτεθείς, μπορώ να καταστρέψω την πρωτεύουσά σου και θα το κάνω».

Αποτροπή «απώλειας ισχύος» (counter-force deterrence), μέσω απειλής αντιποίνων εναντίον στόχων στρατιωτικής αξίας- «εάν επιτεθείς, μπορώ να καταστρέψω τη δομή διοίκησης του στρατού σου και θα το κάνω».⁴³

Σύμφωνα με τον Κ. Κολιόπουλο, αποτροπή είναι η διατήρηση του υφιστάμενου status quo με απειλή χρήσης βίας.⁴⁴

⁴²Κουσκουβέλης, Η. (1997), *Λήψη Αποφάσεων, Κρίση, Διαπραγμάτευση*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρη

⁴³Υφαντής, Κ. (2010) , *Εισαγωγή στη Στρατηγική-Εννέα μαθήματα* ,Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, σελ 229-230

⁴⁴ Κολιόπουλος, Κ. (2008) ,*Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, εκδόσεις Ποιότητα

Αποτροπή ουσιαστικά σημαίνει να πεισθεί ένας αντίπαλος να παραιτηθεί από την πραγματοποίηση των σχεδίων του.⁴⁵ Απαραίτητη προϋπόθεση είναι, αφενός η απειλή ή η χρήση βίας που διαθέτει το κράτος που αποτρέπει και αφετέρου ο φόβος του κράτους που αποτρέπεται για τις συνέπειες της εναντίον του χρήσης βίας. Συνεπώς, η αποτροπή είναι αποτέλεσμα της ύπαρξης των όπλων. Ιδιαίτερα στις μέρες μας που η κατοχή πυρηνικών όπλων εκφράζει την υπέρτατη επιθετικότητα, τα πυρηνικά όπλα αποτρέπουν τον πόλεμο στρέφοντας την ίδια τη θέληση για πόλεμο εναντίον αυτών που τον επιδιώκουν. Απαγορεύουν τον πόλεμο με πόλεμο.⁴⁶

Κατά τον Bull (2007) για να υπάρξει αποτροπή πρέπει να ικανοποιούνται τρεις προϋποθέσεις: Πρώτον, μία χώρα Α να απευθύνει στη χώρα Β μία απειλή επιβολής τιμωρίας ή να την πλήξει, αν αποτολμήσει μία συγκεκριμένη πορεία δράσης. Αν δεν υπάρχει απειλή ή διατύπωση αξιόπιστης απειλής και απλώς η χώρα Β πιστεύει για τους δικούς της λόγους ότι απειλείται με κάποιας μορφής κυρώσεις και ακολουθεί μία δράση, τότε δεν μπορεί να θεωρηθεί πως υπάρχει αποτρεπτικό αποτέλεσμα. Δεύτερον, η χώρα Β που απειλείται, ελλείψει απειλής, θα μπορούσε να αποτολμήσει αυτήν τη πορεία δράσης από την οποία αποτρέπεται.

Οι ανωτέρω προϋποθέσεις είναι απαραίτητες και στη διάκριση του Snyder σε αποτροπή μέσω αντιποίνων (deterrence by punishment), σε αποτροπή μέσω παρουσίας (deterrence by presence) και σε αποτροπή μέσω άμυνας ή πιο συγκεκριμένα άρνησης της επιτυχίας του αντιπάλου (deterrence by denial) όπως αυτή προκύπτει από την τελευταία.. Στην πρώτη περίπτωση το ανεπιθύμητο κόστος για τον αντίπαλο μπορεί να πάρει τη μορφή μιας πράξης τιμωρίας ή επαπειλούμενης αντίδρασης. Στην δεύτερη περίπτωση, η αποτροπή επιδιώκεται με την διατήρηση συμβολικών δυνάμεων στο σημείο που θέλουμε να υπερασπιστούμε. Στην τρίτη περίπτωση, η άμυνα αποσκοπεί στο να εμποδίσει τη ζημιά που προξενεί ο αντίπαλος, ενώ η άρνηση στο να εμποδίσει τον αντίπαλο να αποκομίσει κέρδη.⁴⁷

Ένα παράδειγμα αποτροπής μέσω αντιποίνων ήταν το εξής: «Μην εμποδίζετε τις επιθεωρήσεις των Ηνωμένων Εθνών, αλλιώς θα απαντήσουμε με βία, εάν κρίνεται απαραίτητο» (ΗΠΑ προς Ιράκ, 1998). Ένα έτερο χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτροπής μέσω παρουσίας είναι το Τείχος του Βερολίνου, όπως και οι Σοβιετικές και νατοϊκές δυνάμεις του Βερολίνου οι οποίες απαγόρευσαν οποιαδήποτε κίνηση

⁴⁵ Βαληνάκης, Γ. - Μπότσιου Κ. (2000) , *Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στην πυρηνική εποχή* , εκδόσεις Επίκεντρο

⁴⁶ Κουσκουβέλης, Η. (2002) , *Αποτροπή και πυρηνική στρατηγική*, εκδόσεις Ποιότητα

⁴⁷ Υφαντής, Κ. (2010) , *Εισαγωγή στη Στρατηγική-Εννέα μαθήματα*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, σελ. 230-231

από τη μια μεριά στην άλλη κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Τέλος, παράδειγμα αποτροπής μέσω άρνησης θεωρείται η εγνωσμένη δυνατότητα της Ρωσίας να εγκαταλείπει έδαφος στον εκάστοτε εισβολέα, σε συνδυασμό με την άρνηση της να συνθηκολογήσει. Με αυτόν τον τρόπο γνώριζε ο εισβολέας ότι άσχετα με το κόστος που θα υφίστατο η Ρωσία, πολύ δύσκολα θα κατάφερνε να επιτύχει τους σκοπούς του. Και αυτό λειτουργούσε αποτρεπτικά.⁴⁸

Οι ανωτέρω στρατηγικές της αποτροπής ποικίλουν σε τρία διαφορετικά επίπεδα : τη σειρά των ενεργειών από τις οποίες ελπίζεται ότι θα αποτραπεί ο αντίπαλος, την προτεραιότητα που δίνεται στην αποτροπή στο σχεδιασμό της πολιτικής και τη βία που απειλείται να χρησιμοποιηθεί προκειμένου να επιτευχθεί η αποτροπή. Με τα δεδομένα αυτά λοιπόν έχουμε τη διάκριση σε περιορισμένη αποτροπή (limited deterrence) και σε εκτεταμένη αποτροπή (extended deterrence). Ο στόχος της πρώτης είναι συγκεκριμένος: να αποτραπεί μία επίθεση με πυρηνικά ή με συμβατικά όπλα. Στην περίπτωση όμως της εκτεταμένης, μπορεί οι στόχοι να είναι πολλαπλοί: να αποτραπεί κάθε είδους επίθεση, όπως ήταν για παράδειγμα το δόγμα «μαζικών αντιποίνων» των ΗΠΑ, σκοπός του οποίου ήταν να αποτρέψει κάθε επίθεση εναντίον των ΗΠΑ και των συμμάχων τους ανά τον κόσμο.⁴⁹

Ο Κ. Κολιόπουλος εντοπίζει επιπρόσθετα και τα εξής είδη αποτροπής:

- α. Εθνική αποτροπή. Είναι η αποτροπή που επιτυγχάνεται αποκλειστικά με εθνικά μέσα.
- β. Διεθνής αποτροπή. Είναι η αποτροπή που επιτυγχάνεται μέσω τρίτων.
- γ. Ενδοπολεμική αποτροπή. Είναι η αποτροπή που λαμβάνει χώρα κατά την διάρκεια ενός πολέμου και συνίσταται στο ότι ο αντίπαλος αποτρέπεται να προβεί σε κλιμάκωση
- δ. Ελάχιστη (minimum) αποτροπή. Υπάγεται στην πυρηνική στρατηγική και αφορά τη διατήρηση μικρού πυρηνικού οπλοστασίου στραμμένο αποκλειστικά εναντίον εχθρικών πόλεων. Αφορά κυρίως μικρομεσαίες πυρηνικές δυνάμεις .

Πιο σύνθετη από την απλή αποτροπή είναι η αμοιβαία αποτροπή. Είναι μία κατάσταση πραγμάτων στην οποία δύο ή περισσότερες δυνάμεις αποτρέπουν η μία την άλλη από το να κάνει κάτι. Με την ευρύτερη έννοια μπορεί να είναι μία κατάσταση στην οποία οι δυνάμεις αποτρέπουν η μία την άλλη από μια μεγάλη σειρά ενεργειών διατυπώνοντας μια μεγάλη ποικιλία απειλών.

⁴⁸ Κολιόπουλος, Κ. (2008) , *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, εκδόσεις Ποιότητα

⁴⁹ Κουσκουβέλης, Η. (2002) , *Αποτροπή και πυρηνική στρατηγική*, εκδόσεις Ποιότητα

Η αμοιβαία και απλή αποτροπή είναι αποτέλεσμα της επιθετικότητας των όπλων που κατέχουν οι αντίπαλοι. Επισημαίνεται δε ότι η επιθετικότητα αυτή δεν συνεπάγεται και επίθεση, αφού μπροστά στην καταστροφή που απειλείται από την πιθανή χρήση τους, οι εν δυνάμει αντίπαλοι διστάζουν, διότι η προοπτική της νίκης εναντίον ενός αντίπαλου που κατέχει και αυτός ισοδύναμα όπλα καθίσταται αβέβαιη και πιθανώς αδύνατη. Ουσιαστικά το κόστος ενός πολέμου μεταξύ σχετικά ισοδύναμων αντιπάλων προοιωνίζεται μεγάλο και ενδεχομένως απαγορευτικό. Επιπλέον, στην περίπτωση της αμοιβαίας αποτροπής, τα όπλα δίχως να χρησιμοποιούνται, αποτρέπουν τη σύγκρουση και επιβάλλουν την αναγκαστική δίχως πόλεμο συμβίωση ή συνύπαρξη των αντιπάλων.⁵⁰

Στη μεταψυχροπολεμική εποχή, ο κρίσιμος παράγοντας για την υπερδύναμη και τις άλλες πυρηνικές δυνάμεις είναι η διάδοση των πυρηνικών όπλων. Η έμφαση δίνεται στον αριθμό των κρατών που κατέχουν πυρηνικά όπλα. Η κυρίαρχη ιδέα για τη σταθερότητα είναι ότι όσο λιγότερες είναι οι χώρες που διαθέτουν πυρηνικά όπλα, τόσο σταθερότερη θα είναι η πυρηνική αποτροπή.

2.10 Κατευνασμός

Σύμφωνα με τον Σ. Αλειφαντή (2006), κατευνασμός είναι μια πολιτική της οποίας ο πρώτος στόχος είναι η μείωση της έντασης μεταξύ δύο κρατών, με την μεθοδευμένη αφαίρεση μέρους ή και του συνόλου των κύριων αιτιών οι οποίες την προκαλούν και ο δεύτερος στόχος ευρύτερος, είναι η βελτίωση των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών που βρίσκονται σε αντιπαράθεση. Ο κατευνασμός μπορεί υπό ορισμένες συνθήκες να αποδώσει θετικά για αυτό και η δογματική απόρριψή του είναι αντιδεοντολογική.

Η στρατηγική του κατευνασμού εξετάζεται για την σκοπιμότητα επιλογής της, όταν μια χώρα αντιμετωπίζει έναν αντίπαλο αναθεωρητικό ή επιθετικό ή συνδυασμό των ανωτέρω και διακρίνεται σε συνολικό ή μερικό κατευνασμό, ανάλογα με την ποσοτική συναίνεση της μιας πλευράς έναντι των απαιτήσεων της άλλης καθώς και σε ενεργητικό ή παθητικό κατευνασμό, όπου στην μεν πρώτη περίπτωση υπάρχει διπλωματική συμφωνία μεταξύ των δύο πλευρών από την οποία πηγάζει η συναίνεση και στην δε δεύτερη ακολουθείται η τακτική της μη ρητής συναίνεσης και ταυτόχρονα της μη προβολής αντίστασης της μιας πλευράς έναντι της άλλης. Ιστορικά έχει διαπιστωθεί πως η στρατηγική του κατευνασμού προσφέρεται κυρίως για

⁵⁰ Ifestos, P. –Platias, A. (2005), *Greek Deterrence Strategy*, Athens, pub. Livanis

ισχυρές χώρες που αισθάνονται σχετικά ασφαλείς. Όμως αυτό δεν είναι απόλυτο και αποδεικνύεται παρακάτω.⁵¹

Μετά τον τεράστιο αριθμό απωλειών οι οποίες καταγράφηκαν στον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, πολλές χώρες ήταν αποφασισμένες να αποτρέψουν οποιαδήποτε μελλοντική σύγκρουση. Στη δεκαετία του 1920 η Κοινωνία των Εθνών προσπάθησε να ακολουθήσει την ιδέα της συλλογικής ασφάλειας: την ιδέα ότι εάν τα κράτη χώρες ενεργούν από κοινού θα μπορούσαν να αποθαρρύνουν την επιθετικότητα και, εάν είναι απαραίτητο, να ενεργήσουν από κοινού για να σταματήσουν τους επιτιθέμενους. Η πολιτική αυτή όπως απέδειξε η ιστορία εκείνη την περίοδο δεν ήταν τελικά επιτυχής, καθώς τα κράτη ήταν αδύνατο να συμφωνήσουν σε μία κοινά αποδεκτά πολιτική.

Κατά τον Rock , η πολιτική του κατευνασμού πρέπει να επανεξεταστεί. Δεν πρέπει να αφορίζουμε τον κατευνασμό, εξετάζοντας αποκλειστικά και μόνο τα γεγονότα του μεσοπόλεμου. Σύμφωνα με τον συγγραφέα αν εξετάσει κανείς και άλλες περιπτώσεις όπου χρησιμοποιήθηκε ο κατευνασμός, δεν προκύπτει από πουθενά ότι πάντοτε ο κατευνασμός αποτυγχάνει, αλλά υπάρχουν περιπτώσεις όπου οι παραχωρήσεις μπορεί να έχουν θετικό αποτέλεσμα. Επίσης θα πρέπει να εξετάζουμε το πρόσωπο που δέχεται τον κατευνασμό, καθώς σε προσωπικότητες που έχουν απεριόριστες φιλοδοξίες, η πολιτική του κατευνασμού μάλλον θα έχει αρνητικά αποτελέσματα, ενώ σε πιο μετριοπαθείς προσωπικότητες, με οριοθετημένες απαιτήσεις ο κατευνασμός μπορεί να λειτουργήσει με θετικό τρόπο. Επίσης, αναφέρει πως αποτελεί μία προσωρινή στρατηγική για την διατήρηση του status quo, στην περίπτωση κατά την οποία ένα κράτος όταν έχει να αντιμετωπίσει ένα άλλο το οποίο προβαίνει σε απαιτήσεις ή και απειλές, μπορεί να ξεκινήσει ένα κύκλο διαπραγματεύσεων ή υποχωρήσεων για την επίλυση των κρίσεων.⁵²

Τέλος , ο Kennedy, αναφέρει πως «κατευνασμός είναι η πολιτική διευθέτησης διαφωνιών από την παραδοχή της μιας πλευράς και την ικανοποίηση παράπονων που έχει η άλλη πλευρά, μέσω λογικής διαπραγμάτευσης και συμβιβασμού, αποφεύγοντας την επιλογή μιας ένοπλης σύρραξης η οποία είναι ακριβή, προκαλεί μεγάλες ανθρώπινες απώλειες και άλλους σοβαρούς κινδύνους, ενώ ο κατευνασμός

⁵¹ Λυμπέρης , Χ. (1997) , *Εθνική στρατηγική και χειρισμός κρίσεων*, εκδόσεις Ποιότητα

⁵² Rock , S. R. (2000) , *Appeasement in International Politics*, pub. University Press of Kentucky

χαρακτηρίζεται ως εποικοδομητικός, θετικός και τίμιος, μια πολιτική που κάποιος θα μπορούσε να είναι περήφανος και όχι να ντρέπεται». ⁵³

⁵³ Kennedy, P. (2010) , *The rise and fall of the great powers* , Vintage

Κεφάλαιο 3

Ελληνική Αποτρεπτική Στρατηγική

3.1 Η Σύγχρονη Ελληνική Αποτρεπτική Στρατηγική και η Ελληνική Αξιοπιστία της αποτροπής

Σήμερα, η ελληνική αποτρεπτική στρατηγική στηρίζεται στην άμυνα και την αποτροπή, και θέτει ως βασικές της αρχές την αμυντική επάρκεια, την ευέλικτη αντίδραση, το ισοδύναμο τετελεσμένο και τη δυνατότητα κάλυψης του ενιαίου αμυντικού χώρου Ελλάδος – Κύπρου (ΕΑΧ). Στη διαμόρφωση αυτής της στρατηγικής ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο έπαιξαν η ελληνοτουρκική κρίση του 1987 (υιοθέτηση του δόγματος της αποτροπής), το δόγμα του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου Ελλάδος-Κύπρου το 1993⁵⁴ και η κρίση των Ιμίων του 1996, μετά την οποία διατυπώθηκαν τα δόγματα της ευέλικτης ανταπόδοσης και του ισοδύναμου τετελεσμένου.⁵⁵

Γενικά, θα λέγαμε πως η αποτροπή, νοούμενη ως η συμβατική ικανότητα των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων, λειτούργησε στην ελληνοτουρκική κρίση του 1987 μερικώς, όμως απέτυχε παταγωδώς στην κρίση των Ιμίων το 1996 και εν συνεχεία κατά την κρίση εγκατάστασης των ρωσικών αντιαεροπορικών συστημάτων S-300 στην Κύπρο, δύο χρόνια αργότερα.

Όπως επισημαίνει ο Π. Ήφαιστος, σύμφωνα με τον Κλαούσεβιτς «ο πόλεμος είναι η συνέχεια της πολιτικής με άλλα μέσα» και στο πλαίσιο αυτό «οι Ένοπλες Δυνάμεις των πολιτισμένων κρατών λειτουργούν εντός των ορίων των πολιτικών εντολών. Αυτές οι εντολές, διακρίνονται σε πολιτικές που εναλλάσσονται ανάλογα με τις κυβερνήσεις και συνταγματικές που αφορούν την ασφάλεια και την ακεραιότητα της επικράτειας».

Όσον αφορά την τουρκική απειλή, θεωρώντας ότι η Τουρκία αποτελεί έναν ορθολογικό διεθνή δρών, πρώτιστος στόχος της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής είναι η αύξηση της ισχύος και της διεθνούς επιρροής της χώρας με αναθεωρητικό

⁵⁴ Το δόγμα του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου σχεδιάστηκε για την αντιμετώπιση, της τουρκικής απειλής. Υιοθετήθηκε με στόχο την εφαρμογή μιας κοινής στρατηγικής άμυνας Ελλάδας-Κύπρου που αφενός θα απέτρεπε και αφετέρου θα αντιμετώπιζε επιθετικές ενέργειες, εναντίον του ενός ή και των δύο μερών. Με την ολοκληρωμένη διακήρυξη του δόγματος (1993), υπογραμμίστηκε η δέσμευση της Ελλάδας να θεωρεί ως αιτία πολέμου (casus belli) οποιαδήποτε τουρκική απόπειρα προέλασης στην ελεύθερη Κύπρο

⁵⁵ Λυμπερης, Χ. (2009), *Εθνική Στρατηγική και Χειρισμός Κρίσεων*, εκδόσεις Ποιότητα

χαρακτήρα, χωρίς όμως να διαταραχθεί η εσωτερική κοινωνική και πολιτική σταθερότητα του τουρκικού κράτους. Αυτά τα δύο σκέλη της τουρκικής πολιτικής ισορροπούν ανάλογα με την αντίδραση των κρατών που υφίστανται την τουρκική πολιτική. Άρα, επιτυχία της Ελλάδας, ως κράτος που αμύνεται έναντι της τουρκικής αναθεωρητικής πολιτικής, είναι η ικανότητα να προκαλέσει διαταραχή της ισορροπίας των προαναφερθέντων τουρκικών επιδιώξεων.

Οι τουρκικές απειλές εναντίον της Ελλάδας είναι σαφέστατα διατυπωμένες, είναι πολύ ευδιάκριτες και πολλές από αυτές μετατρέπονται καθημερινά σε επιθετικές ενέργειες. Μια επιτυχής στρατηγική θα πρέπει να αποτρέπει τον αντίπαλο σε όλο το φάσμα των απειλών που προβάλλει. Βασική προϋπόθεση της ελληνικής αποτροπής είναι η ενίσχυση της στρατιωτικής ικανότητας της χώρας (ισχύς) και επιδίωξη ποιοτικής υπεροχής που θα εξισορροπήσει την τουρκική ποσοτική ασυμμετρία. Επιπλέον, απαραίτητη για αξιόπιστη αποτροπή θεωρείται η πρόθεση της χώρας να απαντήσει συνολικά σε περίπτωση οποιασδήποτε επίθεσης και φυσικά η δημοσιοποίηση αυτής της πρόθεσης μέσω της χάραξης σαφών «κόκκινων γραμμών» έτσι ώστε να εξασφαλιστεί ότι ο αντίπαλος θα λάβει το σωστό μήνυμα αντίδρασης.

Η Ελλάδα για να επιτύχει “αποτροπή” έχει τρεις βασικές επιλογές στρατηγικών τις οποίες δύναται να εφαρμόσει:

- α. Αδιάλλακτη στρατηγική. Υιοθέτηση δηλαδή σκληρής και ανυποχώρητης θέσεως απέναντι στην Τουρκία.
- β. Σταθερή αλλά εύκαμπτη στρατηγική. Δηλαδή υιοθέτηση μιας μικτής στρατηγικής, σκληρής μεν έναντι της τουρκικής προκλητικότητας που όμως δύναται να συνδυαστεί με συμβιβασμό βάσει αμοιβαίων υποχωρήσεων
- γ. Στρατηγική κατευνασμού. Υιοθέτηση δηλαδή μια στρατηγικής μονομερών υποχωρήσεων προς την Τουρκία⁵⁶

Το πρόβλημα της αδιάλλακτης στρατηγικής, είναι ότι η αξιοπιστία της ελληνικής αποτροπής μεγιστοποιείται σε βάρος της σταθερότητας της αποτροπής, άρα δημιουργείται ο κίνδυνος μιας ανεπιθύμητης κλιμάκωσης. Από την άλλη, ο κατευνασμός αποφεύγει τα προβλήματα της αδιάλλακτης στάσης ενισχύοντας την σταθερότητα της αποτροπής. Μονομερείς όμως παραχωρήσεις μπορούν να ενθαρρύνουν περισσότερες τουρκικές διεκδικήσεις. Ο κατευνασμός, είναι αποτελεσματικός μόνο όταν τα κίνητρα του αντιπάλου είναι αμυντικά και η Τουρκία

⁵⁶ Λυμπέρης, Χ. (2009), *Εθνική Στρατηγική και Χειρισμός Κρίσεων*, εκδόσεις Ποιότητα

είναι σαφές ότι δεν έχει αμυντικά κίνητρα και επιδιώκει ανατροπή του υφιστάμενου *satus quo*.

Για την Ελλάδα η πιο αποτελεσματική στρατηγική διαφαίνεται να είναι η μεικτή στρατηγική, κατά την οποία η αντίσταση στην τουρκική προκλητικότητα συνδυάζεται με την υπό προϋποθέσεις συμβιβασμούς. Αυτή η σταθερή αλλά εύκαμπτη στρατηγική εφαρμόστηκε κατά την κρίση του Μαρτίου 1987. Τότε η χώρα επέδειξε την αποφασιστικότητά της για κλιμάκωση (κινητοποίηση των Ενόπλων Δυνάμεων, προετοιμασία για προληπτικό χτύπημα) και αργότερα δέχτηκε κάποιο συμβιβασμό προκειμένου να αρθεί το αδιέξοδο.⁵⁷

Από τα παραπάνω συμπεραίνει κανείς τον σημαντικό ρόλο που παίζουν οι Ένοπλες Δυνάμεις της χώρας στον τομέα της αποτροπής. Με ποιο τρόπο θα μπορούσε η αποτροπή να γίνει αξιόπιστη;

- α. Συνεχής παρουσία στο θέατρο επιχειρήσεων, δημιουργώντας στον αντίπαλο αβεβαιότητα και δυνητικό κόστος.
- β. Αύξηση δυνατότητας επιτυχούς άμυνας για την δημιουργία διλλημάτων εν όψει πιθανής ήττας στον αντίπαλο.
- γ. Απειλή ανταπόδοσης χτυπημάτων.
- δ. Δημιουργία εντύπωσης γενικευμένης ήττας στον αντίπαλο με συνεχή προβολή ισχύος

Η αξιοπιστία της αποτροπής είναι συνάρτηση της εθνικής ισχύος (δηλαδή της ικανότητας να εκτελεσθούν οι αποτρεπτικές απειλές αν απαιτηθεί) και της ικανότητας άμυνας στην αντεπίθεση της αντίπαλης πλευράς. Μερικοί από τους επιμέρους παράγοντες αξιοπιστίας της αποτροπής είναι οι κάτωθι:

- α. Ποσοτική και ποιοτική επάρκεια πολεμικών μέσων
- β. Αξιόμαχη στρατιωτική ηγεσία
- γ. Επεξεργασμένα επιτελικά σχέδια
- δ. Οικονομική υποδομή υποστήριξης;
- ε. Εθνικό φρόνημα και εθνική συναίσθηση
- στ. Ικανή και αξιόπιστη πολιτική ηγεσία. Ο βαθμός αξιοπιστίας της αποτρεπτικής απειλής είναι άλλωστε συνάρτηση συνεργασίας πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας
- ζ. Εξωτερικές διασυνδέσεις και συμμαχίες καθώς και διπλωματική υπηρεσία υψηλής ποιότητας

⁵⁷ Ifestos, P. –Platias , A. (2005) *Greek Deterrence Strategy* , Athens , pub. Livanis

η. Φήμη επιτυχούς παρελθοντικής αποτροπής

θ. Αμυντική πολεμική βιομηχανία

Τέλος, στο πλαίσιο της ελληνικής αποτρεπτικής στρατηγικής, ο Π. Ήφαιστος επισημαίνει τις παρακάτω αναγκαιότητες για την Ελλάδα και την προάσπιση των ζωτικών εθνικών συμφερόντων:

α. Η ανάγκη να αναπτυχθεί μια πανίσχυρη αποτροπή στα κεντρικά μέτωπα του Αιγαίου και της Θράκης.

β. Η ανάγκη να ενισχυθεί η προεκταθείσα άμυνα στην Κύπρο, καθότι , είναι στρατηγική ανευθυνότητα και επικίνδυνη κατάσταση να υπάρχει casus belli και να μην υπάρχει συντεταγμένη προεκταθείσα αποτροπή. (Δόγμα Ενιαίου Αμυντικού Χώρου).

γ. Η ανάγκη για την αποφυγή κάθε κατευναστικής στάσης ή απόφασης (ακολούθησαν αναρίθμητες συμπεριλαμβανομένων «μυστικών» διπλωματικών διαπραγματεύσεων που συμβολίζουν την αποδοχή από την Ελλάδα συμβιβασμών που αφορούν την Επικράτεια που της προσφέρει η διεθνής νομιμότητα – στα όμματα των μεγάλων δυνάμεων αυτό μας καθιστά μη βιώσιμο κράτος).

δ. Η ανάγκη για πρωτοβουλίες στο διπλωματικό πεδίο (ερείσματα), ούτως ώστε να υπάρξει συνολική σταθεροποίηση των σχέσεων Ελλάδας – Τουρκίας συμπεριλαμβανομένης μιας βιώσιμης λύσης του Κυπριακού στο πλαίσιο της διεθνούς και ευρωπαϊκής νομιμότητας.⁵⁸ Η προάσπιση των συμφερόντων αυτών είναι δυνατή μόνο με την συνεχή αύξηση της σχετικής τους ισχύος της χώρας όσο αυτό είναι εφικτό με τα διατιθέμενα μέσα και πάντα παράλληλα με την εξασφάλιση της εσωτερικής και διεθνούς νομιμοποίησης.⁵⁹

3.2 Εσωτερική και Εξωτερική εξισορρόπηση της τουρκικής απειλής

Στα πλαίσια μιας αποτελεσματικής στρατηγικής, η Ελλάδα πρέπει να αναζητήσει τρόπους αύξησης της ισχύος της προκειμένου να εξισορροπήσει την Τουρκία. Η αύξηση αυτή μπορεί να γίνει μέσω εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης. Είναι προφανές ότι η Ελλάδα πρέπει να επιδιώξει και τις δύο μορφές, δίνοντας βάρος στην πρώτη.

⁵⁸ Ήφαιστος, Π. (2016) (ifestos.edu.gr/2016)

⁵⁹ Ήφαιστος, Π. –Πλατιάς, Α. (1992) , *Ελληνική αποτρεπτική στρατηγική* , *Το Ελληνικό Στρατηγικό Δόγμα: Σε αναζήτηση αυτονομίας και αποτροπής* , εκδόσεις Παπαζήση

Η εσωτερική εξισορρόπηση επιτυγχάνεται με την αποτελεσματική χρήση και εκμετάλλευση των εσωτερικών πόρων του κράτους. Σύμφωνα με αυτήν αρχή, η Ελλάδα πρέπει να προχωρήσει σε μία σειρά από ενέργειες. Πρώτον, να ενισχύσει, στο μέτρο των δυνατοτήτων της, τις ένοπλες δυνάμεις. Αυτό προϋποθέτει όχι μόνο την αγορά των καλύτερων οπλικών συστημάτων (στο βαθμό που το επιτρέπει η οικονομική κατάσταση της χώρας), αλλά και την καλύτερη δυνατή εκπαίδευση των εφέδρων, αφού δεν υπάρχει η δυνατότητα δημιουργίας επαγγελματικού στρατού. Η εκπαίδευση των εφέδρων πρέπει να προσαρμοστεί στις απαιτήσεις ενός σύγχρονου αμυντικού δόγματος, ενώ πρέπει να τεθούν εκ νέου οι βάσεις δημιουργίας «παλλαϊκής άμυνας». Δεύτερον, η επιλογή της ποιοτικής εξισορρόπησης είναι αναγκαία, αφού είναι δύσκολο να αλλάξει η ποσοτική υπεροχή της τουρκικής πλευράς. Η ποιοτική εξισορρόπηση επιτυγχάνεται μέσω της έμφασης στην σύγχρονη τεχνολογία και την «δημιουργία ενός εξαιρετικά αποτελεσματικού μηχανισμού άμυνας, όσον αφορά τη δομή δυνάμεων, την εκπαίδευση, τη στρατολογία, και τη διαχείριση οπλικών συστημάτων υψηλής τεχνολογίας». ⁶⁰ Στην ποιοτική εξισορρόπηση συμβάλλουν, επίσης, οι τεχνολογικές καινοτομίες που αφορούν τον συνδυασμό τριών τομέων: α) «τη συλλογή πληροφοριών για την κατάσταση στο πεδίο της μάχης (Intelligence, Surveillance and Reconnaissance)», β) «τη δυνατότητα επεξεργασίας των πληροφοριών αυτών με την άμεση μεταβίβασή τους στο πεδίο της μάχης (command, control, communication, Computer applications and Intelligence processing, γνωστό ως Advanced C4I)» και γ) «την αξιοποίηση των πληροφοριών αυτών από φορείς οπλικών συστημάτων («πλατφόρμες») που χρησιμοποιούν πλέον την δύναμη πυρός που διαθέτουν με εξαιρετική ακρίβεια στόχευσης (precision force)». ⁶¹ Ο συνδυασμός όλων των στοιχείων της ποιοτικής εξισορρόπησης έχει πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα στην αύξηση της ισχύος και της απόδοσης των ενόπλων δυνάμεων. ⁶²

Η εξωτερική εξισορρόπηση επιτυγχάνεται μέσω της δημιουργίας συμμαχιών και διπλωματικών ερεισμάτων ή μέσω της εξασθένησης των συμμαχιών του αντιπάλου. Η Ελλάδα οφείλει να προβάλει τον ρόλο της ως χώρα που επιθυμεί την διατήρηση του status quo στην περιοχή, σε αντίθεση με την Τουρκία, και να

⁶⁰ Πλατιάς, Α. (2005) , *Η ελληνική αμυντική πολιτική μετά το 1974*, στο Αρβανιτόπουλος, Κ. – Κοπά, Μ. (επιμέλεια), *30 χρόνια ελληνικής εξωτερικής πολιτικής 1974-2004* , εκδόσεις Λιβάνη, σελ. 222

⁶¹ Ο.π. σελ 231-232

⁶² Μάζης, Ι. Θ. (2006), *Γεωπολιτική προσέγγιση για ένα νέο Ελληνικό Αμυντικό Δόγμα*, εκδόσεις Παπαζήση , σελ. 91-99

λειτουργήσει ως παράγοντας σταθερότητας σε μία περιοχή που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για πολλούς διεθνείς ισχυρούς δρώντες. Με αυτόν τον τρόπο, μπορεί να βάλει τις βάσεις για επίτευξη συμμαχιών που θα ενισχύσουν την αποτρεπτική της θέση.

3.3 Το Δόγμα της Ευέλικτης Ανταπόδοσης

Βασικό χαρακτηριστικό των κρίσεων που αναπτύσσονται ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία είναι πως χαρακτηρίζονται ως κρίσεις «χαμηλής έντασης» (κρίσεις 1976, 1987, 1996). Οι κρίσεις αυτές απαιτούν ειδικότερους χειρισμούς με στόχο τον έγκαιρο έλεγχο τους, αλλά και σύνθετους και ακριβείς στρατιωτικο-πολιτικούς χειρισμούς.

Στόχος είναι η απόκτηση του ελέγχου μέσα από την ανάληψη της στρατιωτικο- πολιτικής πρωτοβουλίας όσον αφορά την διαδικασία κλιμάκωσης . Η στρατηγική αυτή χαρακτηρίζει το αμυντικό δόγμα της Ελλάδας και στο πλαίσιο αυτό έχει αναπτυχθεί το ειδικότερο δόγμα περί «Ευέλικτης Ανταπόδοσης». Η Ελλάδα θα πρέπει να εξασφαλίζει πως διαθέτει την ικανότητα να απαντά επαρκώς και να ανταποκρίνεται κατάλληλα στις προκλήσεις μίας κρίσης, ακόμη και στην περίπτωση της κάθετης κλιμάκωσης προς μια γενικευμένη σύγκρουση. Η αρχή αυτή θα πρέπει να είναι και ο βασικός πυλώνας της ελληνικής αποτροπής, ο μόνος τρόπος να μην υπάρξουν κρίσεις και θερμά επεισόδια στο Αιγαίο.⁶³

⁶³ Alifantis , S. (2001) , *Greek National Defense in the Aftermath of the Imia Crisis: The Concept of flexible retaliation*, from Ch. Yallouridis – P. Tsakonas , *Greece and Turkey after the end of the Cold War* , pub . Caratzas

Κεφάλαιο 4

Η Πορεία προς την Κρίση του Μαρτίου 1987

4.1 Γεωπολιτική του Πετρελαίου μετά το 1974

Οι σημαντικότερες πετρελαϊκές κρίσεις που έπληξαν τη διεθνή οικονομική κοινότητα κατά το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα συνέβησαν το 1973 και 1979 αντιστοίχως και επηρέασαν το παγκόσμιο γεωπολιτικό ενεργειακό περιβάλλον. Το 1973 χαρακτηρίστηκε από το ξέσπασμα του τέταρτου αραβο-ισραηλινού πολέμου και τη συνεπακόλουθη οικονομική κρίση που δημιουργήθηκε. Πιο συγκεκριμένα, τον Οκτώβριο του 1973 το Ισραήλ δέχτηκε επίθεση από τρεις αραβικές χώρες βυθίζοντας την περιοχή της Μ. Ανατολής σε χάος για πολλοστή φορά. Οι αραβικές χώρες-μέλη του ΟΠΕΚ⁶⁴, για να εκφράσουν τη δυσαρέσκειά τους απέναντι στις ΗΠΑ και στην Ολλανδία, που απροκάλυπτα υποστήριζαν το Ισραήλ, επέβαλαν εμπάργκο στην αποστολή πετρελαίου στις δύο αυτές χώρες. Το τελευταίο γεγονός σε συνδυασμό με τη δυσκολία διακίνησης του πολύτιμου προϊόντος που υπήρχε την εν λόγω χρονική περίοδο, είχε ως αποτέλεσμα οι τιμή του πετρελαίου να εκτιναχθεί στα ύψη.

Η δραματική αυτή άνοδος των τιμών (από 3 δολάρια το βαρέλι το 1973 σε 20 δολάρια το Μάρτιο του 1974) είχε άμεσο αντίκτυπο στις τιμές άλλων προϊόντων. Οι χώρες-μέλη του ΟΠΕΚ αύξησαν τις τιμές στις μεγάλες εταιρίες πετρελαιοειδών, οι οποίες μετακύλισαν, μέσω διυλιστηρίων και πρατηρίων, τις αυξήσεις αυτές στους τελικούς καταναλωτές και στις αγορές της Δύσης.

Οι παραπάνω αυξήσεις διαχύθηκαν στα υπόλοιπα προϊόντα - με πρώτα εκείνα που επηρεάζονται άμεσα από την τιμή των πετρελαιοειδών, όπως τα πλαστικά, βυθίζοντας την παγκόσμια οικονομία σε ύφεση. Οι επενδύσεις μειώθηκαν και η συνολική ζήτηση παρουσίασε δραματική κάμψη. Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών των περισσότερων κρατών παρουσίασε έλλειμμα. Οι χώρες που επλήγησαν περισσότερο ήταν εκείνες που εξαρτιόταν ενεργειακά αποκλειστικά από εισαγωγές πετρελαίου και δεν διέθεταν άλλες πηγές ενέργειας (επί παραδείγματι η Ιταλία και η Ιαπωνία). Η πρώτη πετρελαϊκή κρίση, όπως συνηθίζεται να ονομάζεται, μολονότι ήταν σχετικά σύντομη, (19/10/1973 έως 17/3/1974) οδήγησε σε τρομακτική άνοδο του πληθωρισμού και τη διεθνή οικονομία σε μακροχρόνια ύφεση.

⁶⁴ Οργανισμός Εξαγωγών Πετρελαιοπαραγωγών Χωρών - ιδρύθηκε το 1960 με σκοπό να παράσχει στα κράτη-μέλη τεχνική και οικονομική βοήθεια.

Το πετρέλαιο όπως αποδεικνύεται από την παραπάνω αναφορά μας στις πετρελαϊκές κρίσεις , κατέχει στην εποχή που διανύουμε ίσως και την πιο σημαντική θέση σαν κύριο γεωπολιτικό εμπόρευμα στον κόσμο, με ιδιαίτερη οικονομική και πολιτική σημασία.⁶⁵ Για να είναι μία χώρα παγκόσμια δύναμη χρειάζεται είτε να έχει πετρέλαιο είτε να έχει χρήματα για να το αγοράσει. Έτσι είναι εύκολο να κατανοήσει κανείς ότι όποιος ελέγχει την ενέργεια διαθέτει και την απαραίτητη οικονομική και πολιτική δύναμη για να χαράζει την στρατηγική που επιθυμεί. Ένα σημαντικό οικονομικό και κοινωνικό επακόλουθο από την άνοδο της οικονομίας του πετρελαίου, είναι η μεταφορά του πλούτου και της ισχύος από την Δύση προς τις πετρέλαιο-παραγωγικές χώρες, κυρίως της Μέσης Ανατολής. Το φαινόμενο αυτό είναι ιδιαίτερα έντονο με την κορύφωση της εξόρυξης πετρελαίου στην Αμερική από το 1970 και μετά.

Συνδέοντας λοιπόν την αξία του πετρελαίου με τη γεωπολιτική, συμπεραίνουμε ότι ο έλεγχος των πηγών ενέργειας και των γραμμών μεταφοράς της αποτελούν σταθερό στόχο των στρατηγικών παικτών του πλανήτη.⁶⁶ Ο ανταγωνισμός στον τομέα της ενέργειας είναι τεράστιος και πολλές φορές τα ίδια τα κράτη, δηλαδή οι ΗΠΑ, η Ρωσία, η Μ. Βρετανία και η Γαλλία άσκησαν διεθνή πολιτική διαμέσου των μεγάλων εταιριών πετρελαίου , με συνεπακόλουθες κρίσεις και συγκρούσεις μεταξύ κρατών.

Στην γεωπολιτική ζώνη που αφορά άμεσα την χώρα μας, δηλαδή την Α. Μεσόγειο-Μ. Ανατολή-Κασπία-Μαύρη Θάλασσα, από το 1974 και μετά έχει διαπιστωθεί η ύπαρξη μεγάλων κοιτασμάτων ενεργειακού πλούτου (πετρέλαιο, φυσικό αέριο, μέταλλα) καθώς και η δυνατότητα κατασκευής σημαντικών γραμμών-αγωγών μεταφορά τους. Στην ίδια γεωπολιτική ζώνη λειτουργεί με αυξημένο γεωπολιτικό μετοχικό κεφάλαιο και η Τουρκία και φυσικά κυριαρχούν οι ΗΠΑ καθώς και τα δύο κράτη υπάγονται στην άμεση σφαίρα επιρροής τους λόγω συμμετοχής τους στο NATO. Το ενδιαφέρον της Ελλάδας εστιάζεται στα πιθανά αποθέματα πετρελαίου που υπάρχουν στο Αιγαίο και στις διαδρομές μεταφοράς του από τις χώρες της Μ. Ανατολής και της κεντρικής Ασίας. Η πιο συμφέρουσα περίπτωση για την Ελλάδα θα ήταν η επιβεβαίωση πλούσιων κοιτασμάτων πετρελαίου στην ελληνική υφαλοκρηπίδα. Με δεδομένη την εικόνα ελέγχου των

⁶⁵ Κόκκινος, Δ. (2015) , *Γεωπολιτική της ενέργειας στο σύστημα Ευρώπη-Ασία-Μέση Ανατολή*, εκδόσεις Λείμων

⁶⁶ Μάζης , Ι. Θ. , (2016) , ΣΔΙΕΠΝ 25/16

πηγών ενέργειας στις αρχές της δεκαετίας του '70 , οι αμερικανικές εταιρίες πετρελαίου έδειξαν ενδιαφέρον εντοπισμού και εκμετάλλευσης κοιτασμάτων υδρογονανθράκων και σε άλλες περιοχές του πλανήτη και φυσικά και στο Αιγαίο. Εάν θεωρήσουμε ακριβή την εκτίμηση ότι «υπάρχουν πολλά πετρέλαια στο Αιγαίο και ότι μέσω αυτού θα διακινηθεί αυξημένος ενεργειακός πλούτος»⁶⁷ και ότι όπως έχει υποστηριχθεί υφίσταται ένας «κρυμμένος θησαυρός κάτω από τα πόδια των Ελλήνων»⁶⁸, είναι λογικό να υποστηριχθεί το αμερικανικό ενδιαφέρον στην περιοχή. Όμως:

α. Πού βρίσκονται τα κοιτάσματα;

β. Ποιά είναι τα όρια της ελληνικής και της τουρκικής υφαλοκρηπίδας;

γ. Πότε και πως η Ελλάδα θα προχωρήσει σε άντληση των κοιτασμάτων;

Στο πρώτο ερώτημα μάλλον το παγκόσμιο καρτέλ πετρελαίου έχει την καλύτερη απάντηση και πιθανώς έχει διαρρεύσει και στην Τουρκία. Για το δεύτερο ερώτημα υπάρχει νομική απάντηση και βασίζεται στο Δίκαιο της θάλασσας του 1958 (Σύμβαση της Γενεύης) και του 1982 (Montego Bay) , την οποία αρνείται να δεχτεί η τουρκική πλευρά για αυτό ακόμα και στις μέρες μας δεν έχει οριοθετηθεί η υφαλοκρηπίδα μεταξύ των δύο κρατών και όσον αφορά το τρίτο ερώτημα η Ελλάδα δεν είναι εύκολο να προχωρήσει μονομερώς σε διαδικασίες εξόρυξης κοιτασμάτων στο Αιγαίο. Αυτό γιατί η Τουρκία αντιλαμβανόμενη τις φήμες για την ύπαρξη κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στο Αιγαίο, ήδη από τις αρχές της δεκαετίας '70 ξεκίνησε μια συστηματική πολιτική αμφισβήτησης της ελληνικής κυριαρχίας στο Αιγαίο, εφαρμόζοντας το Δίκαιο του "ίσχυρού" πέραν των κανόνων του Διεθνούς Δικαίου. Ως μέλη του ΝΑΤΟ , οι δύο χώρες βρίσκονται υπό τον έλεγχο των ΗΠΑ, τελικός στόχος των οποίων, όπως αποδεικνύεται από τα τηλεγραφήματα που δημοσιεύει στο βιβλίο του ο Δ. Μήλακας⁶⁹ , είναι η μετατροπή ολόκληρου του Αιγαίου σε αμφισβητούμενη ζώνη, εκμεταλλευόμενοι την ελληνοτουρκική διένεξη με επιθυμητό αποτέλεσμα την συνεκμετάλλευση των κοιτασμάτων από τις δύο πλευρές.

Από το 1973 η Τουρκία κατά καιρούς προέβη σε ενέργειες κατοχύρωσης δικαιώματος επιστημονικής έρευνας σε διεθνή ύδατα μεν, αλλά εντός της ελληνικής (σύμφωνα με το Διεθνές δίκαιο) υφαλοκρηπίδας και η Ελλάδα έχει αντιδράσει διπλωματικά και με την χρήση στρατιωτικής δύναμης σε κρίσεις χαμηλής εντάσεως

⁶⁷ Λυμπέρης, Χ. (2009) , *Πορεία σε παραγμένες θάλασσες* , Αθήνα, εκδόσεις Ποιότητα

⁶⁸ Μήλακας , Δ. (2012) , *Η Απόρρητη ιστορία του Αιγαίου*, Αθήνα , εκδόσεις Ποντίκι

⁶⁹ Μήλακας , Δ. (2012) , *Η Απόρρητη ιστορία του Αιγαίου*, κεφ. 2 , Αθήνα , εκδόσεις Ποντίκι

που αναλύονται παρακάτω.⁷⁰ Όπως αναφέρει ο Μήλακας, υπάρχει σοβαρή πιθανότητα , κάθε κρίση που έχει λάβει χώρα μεταξύ των δύο χωρών από το 1974 και μετά , να έχει υποκινηθεί από την πλευρά των ΗΠΑ για την εξυπηρέτηση των αμερικανικών γεωπολιτικών και γεωστρατηγικών συμφερόντων. Χαρακτηριστικό είναι δε το αμερικανικό τηλεγράφημα του 1991 που προβλέπει ελληνοτουρκική κρίση στο Αιγαίο εντός πενταετίας.⁷¹

4.2 Οι Κρίσεις του 1974 και του 1976

Οι δύο μικρές κρίσεις μεταξύ των δύο χωρών που έλαβαν χώρα κατά την διάρκεια της δεκαετίας του '70 και που αποτέλεσαν πρόδρομο για τις δύο πολύ σημαντικές κρίσεις, η πρώτη το 1987 και η δεύτερη το 1996 και οι οποίες έφεραν τα δύο κράτη ένα βήμα πριν την ένοπλη σύρραξη, επηρεάζονται σημαντικά από το ιστορικό πλαίσιο της συνύπαρξης και της γειτονίας των δύο κρατών και κατά συνέπεια των δύο λαών.

Η κρίση του Μαρτίου 1987 δεν ήταν ένα τυχαίο ή απρόβλεπτο γεγονός. Αντίθετα, οι προθέσεις των Τούρκων ξεκίνησαν να διαφαίνονται ήδη από το 1973 όταν και το γειτονικό κράτος ξεκίνησε να προβάλλει ανοιχτά τις διεκδικήσεις του για το Αιγαίο. Το βασικότερο διακύβευμα σε αυτή την κρίση ήταν οικονομικής φύσης, καθώς η διαφορά αφορούσε την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου και την εκμετάλλευση του ορυκτού πλούτου.

Το 1973, η τότε στρατιωτική κυβέρνηση της Αθήνας προχώρησε σε ερευνητικές γεωτρήσεις νοτιοανατολικά της Λήμνου υπό την επίβλεψη αμερικανικής εταιρίας και κατά συνέπεια την άδεια των ΗΠΑ. Χαρακτηριστικό είναι ότι κατά την περίοδο αυτή δεν υπήρξε η παραμικρή αντίδραση από τουρκικής πλευράς. Η αντίδραση της Άγκυρας ήρθε τον Νοέμβριο του 1973 όταν το δικτατορικό πολίτευμα της Ελλάδας άρχισε να εμφανίζει τριγμούς.⁷²

Σε αυτό το πλαίσιο, το τουρκικό κράτος θέλησε να διεκδικήσει τα δικαιώματά του στην περιοχή αυτή και προχώρησε στην παραχώρηση δικαιωμάτων έρευνας σε μία τουρκική εταιρία πετρελαίων (την TRAO) και δημοσίευσε χάρτη ερευνών ο

⁷⁰ Χαρακτηριστική είναι η δήλωση του Τούρκου πρωθυπουργού T. Ozal σε συνέντευξη στην εφημερίδα "Το Βήμα" την 25 Ιαν 1987 σύμφωνα με την οποία «Το Αιγαίο είναι η θάλασσα από την οποία εξαρτώνται εκατομμύρια Τούρκοι. Δεν δεχόμαστε οποιοδήποτε τετελεσμένο γεγονός, είτε αυτό είναι νοείται να νομιμοποιήσει παλαιότερα.....» .

⁷¹ Μήλακας , Δ. (2012) , *Η Απόρρητη ιστορία του Αιγαίου*, Κεφ. 11 ,τηλεγράφημα υπ'αρ.2619/17-10-91 , Αθήνα , εκδόσεις Ποντίκι

⁷² Μήλακας , Δ. (2012) , *Η Απόρρητη ιστορία του Αιγαίου*, κεφ. 2 , Αθήνα , εκδόσεις Ποντίκι

οποίος περιελάμβανε 27 περιοχές εντός της ελληνικής υφαλοκρηπίδας, στις οποίες θα εκτελούσε έρευνες. Ήταν η πρώτη απροκάλυπτη τουρκική διεκδίκηση επί της ελληνικής υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο. Η Ελλάδα προέβη σε διάβημα διαμαρτυρίας και η Τουρκία σε απάντηση πρότεινε να πραγματοποιηθούν διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο χωρών, για επίλυση της διαφοράς της υφαλοκρηπίδας, την οποία τελικά η Ελλάδα αποδέχθηκε. Ωστόσο, παρά την συμφωνία των δύο κρατών για την νομική διευθέτηση της διαφοράς, η Τουρκία ήθελε να προχωρήσει σε μία περισσότερο επιθετική διεκδίκηση των 'δικαιωμάτων' της στο χώρο.⁷³

Η γειτονική χώρα στο μεταξύ είχε κλιμακώσει την ένταση με συνεχείς παραβιάσεις του εθνικού εναερίου χώρου και με εκμετάλλευση της ημερήσιας διαταγής της 25ης Μαρτίου, του Αρχηγού των Ενόπλων Δυνάμεων, Στρατηγού Γρηγορίου Μπονάνου, όπου γινόταν μνεία των αγώνων του έθνους κατά του τουρκικού ζυγού. Οι Τούρκοι, παρερμηνεύοντας το περιεχόμενο της διαταγής αυτής, θεώρησαν ότι θίγονταν το τουρκικό έθνος, με τη χρησιμοποίηση του χαρακτηρισμού «βάρβαροι». Με αφορμή λοιπόν την παρερμηνεία αυτή, ο τουρκικός τύπος άρχισε έντονη εκστρατεία κατά της Ελλάδας, με πληθώρα ανακρίβειών, όπως π.χ ότι η Ελλάδα επιστρατευόταν κρυφά, ότι γίνονταν κινήσεις στρατευμάτων κ.τ.λ. Έτσι, η πολεμική αυτή χροιά δεν άργησε να φανατίσει τα πλήθη, που με την καθοδήγηση των φοιτητικών συλλόγων προσέλαβε μεγάλες διαστάσεις. Ακόμη, η Τουρκία δήλωσε επίσημα ότι το σεισμογραφικό πλοίο «Chandarli» θα εκτελέσει έρευνες στο Αιγαίο. Η απόφαση αυτή υλοποιήθηκε με την έξοδο του πλοίου από τα στενά του Ελλησπόντου στις 29 Μαΐου 1974, ημερομηνία ορόσημο και για τα δύο κράτη, αφού ήταν η ημερομηνία που έγινε η άλωση της Κωνσταντινούπολης. Το πλοίο συνοδευόμενο από το σύνολο του τουρκικού πολεμικού ναυτικού (32 πολεμικές ναυτικές μονάδες), εξήλθε στο Αιγαίο. Με την ευκαιρία της συνόδου κορυφής του ΝΑΤΟ στις Βρυξέλες, συναντήθηκαν οι πρωθυπουργοί της Ελλάδας και της Τουρκίας, Αδαμάντιος Ανδρουτσόπουλος και Bulent Ecevit, στις 26 Ιουνίου 1974, αλλά η συνάντηση κατέληξε σε αποτυχία λόγω διαφωνιών.

Στις 15 Ιουλίου 1974, ενώ οι ελληνοτουρκικές σχέσεις βρίσκονταν σε όξυνση, η ελληνοκυπριακή εθνοφρουρά, με τις 'ευλογίες' του στρατιωτικού καθεστώτος των Αθηνών επιχείρησε πραξικόπημα κατά του προέδρου της Κύπρου αρχιεπισκόπου Μακαρίου. Η ενέργεια αυτή έδωσε αφορμή στους Τούρκους, οι οποίοι χρόνια

⁷³ Γιαλλουρίδης Χ. –Τσάκωνας Π. (2002), *Ελλάδα και Τουρκία μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου*, εκδόσεις Ι. Σιδέρη

περίμεναν μια τέτοια ευκαιρία, να επέμβουν ενόπλως, επικαλούμενοι τη συνθήκη εγγύησης και με το πρόσχημα της προστασίας των Τουρκοκυπρίων. Τα ξημερώματα του Σαββάτου 20 Ιουλίου 1974, με συνδυασμένες επιχειρήσεις από αέρα και θάλασσα, τα τουρκικά στρατεύματα αποβιβάστηκαν στη Β. Κύπρο (Σχέδιο Αττίλας Ι), την οποία και κατέλαβαν. Μπροστά σε αυτήν την κατάσταση, η Ελλάδα κήρυξε επιστράτευση.

Με την παρέμβαση των ΗΠΑ και των άλλων δυτικών δυνάμεων, συνάφθηκε τις 22 Ιουλίου ανακωχή μεταξύ των εμπολέμων. Την επομένη, 23 Ιουλίου, τα στρατιωτικά καθεστώτα Ελλάδας και Κύπρου κατέρρεαν και επανέρχονταν η δημοκρατική διακυβέρνηση στις δύο χώρες στα πρόσωπα των Κ. Καραμανλή και Γ. Κληρίδη. Μετά από δύο γύρους άκαρπων συνομιλιών, οι Τούρκοι επαναλαμβάνουν τις πολεμικές επιχειρήσεις τους στις 15 Αυγούστου 1974 και καταλαμβάνουν ολόκληρη τη Β. Κύπρο (σχέδιο Αττίλας ΙΙ).

Η Ελλάδα, εν μέσω σωρείας προβλημάτων και παλεύοντας να ισορροπήσει και να εδραιώσει τη δημοκρατία στο εσωτερικό της αντέδρασε και διαμαρτυρόμενη για την ύποπτη αμερικανική στάση, αποσύρει τις ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις από το στρατιωτικό σκέλος του NATO. Λίγο αργότερα η Τουρκία εκδίδει τη NOTAM 714, μονομερή και αντίθετη προς τις οδηγίες του ICAO (International Civil Aviation Organisation - Διεθνής Οργανισμός Πολιτικής Αεροπορίας), ζητώντας από τα αεροσκάφη που πετούν στο ανατολικό Αιγαίο να υποβάλλουν σχέδιο πτήσεως στα κέντρα ελέγχου εναέριας κυκλοφορίας της Κωνσταντινούπολης και της Άγκυρας και όχι στην Αθήνα όπως προέβλεπαν οι Διεθνείς Συνθήκες. Στις 27 Ιανουαρίου 1975 η ελληνική κυβέρνηση πρότεινε στην Τουρκία την παραπομπή της διαφοράς μεταξύ των δύο χωρών για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας στο διεθνές δικαστήριο της Χάγης. Η Τουρκία αρχικά απεδέχθη την πρόταση, αλλά στην συνέχεια υπαναχώρησε.

Το 1975 για την αντιμετώπιση της «ελληνικής απειλής», η Τουρκία συγκροτεί την 4η Στρατιά με έδρα τη Σμύρνη και εφοδιάζεται με τεράστιο αριθμό αποβατικών σκαφών. Οι προθέσεις της είναι πλέον σαφείς. Η Ελλάδα γρήγορα διαπίστωσε το πολιτικό λάθος και το προδιαγραφόμενο κόστος της αποχώρησής της από το στρατιωτικό σκέλος του NATO. Η Τουρκία, εκμεταλλευόμενη το γεγονός αυτό, τον Απρίλιο του 1975, αξίωσε από το NATO τον επιχειρησιακό έλεγχο του Αιγαίου και αργότερα με την υποβολή της ελληνικής αίτησης επανένταξης, αντέδρασε προβάλλοντας βέτο απαιτώντας την επαναδιαπραγμάτευση του καθεστώτος του FIR και του επιχειρησιακού ελέγχου στο Αιγαίο .

Η Άγκυρα έχοντας εδραιώσει την στρατιωτική της κατοχή στο βόρειο μέρος της Κύπρου συνέχισε την προώθηση των θέσεων της στο Αιγαίο. Από τις 14 Μαρτίου είχε αναγγείλει ότι το τουρκικό ωκεανογραφικό σκάφος «Hora» θα έκανε έρευνες στην «αμφισβητούμενη» υφαλοκρηπίδα, αρχές του καλοκαιριού.⁷⁴ Ύστερα από συνεχείς αναβολές, απέπλευσε στις 23 Ιουλίου απ' το Βόσπορο. Στις 25 Ιουλίου το «Hora» βγήκε στο Αιγαίο και άρχισε τις έρευνες του πρώτα στα τουρκικά χωρικά ύδατα. Στις 6, 7 και 8 Αυγούστου συνέχισε τις έρευνές του στην ελληνική υφαλοκρηπίδα, αγνοώντας την ελληνική πρόταση για παραπομπή του διακανονισμού της υφαλοκρηπίδας στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης.

Η Ελλάδα που παρακολουθούσε την κατάσταση με ψυχραιμία και ετοιμότητα, θέλοντας να αποφύγει με κάθε τρόπο τον πόλεμο, αποφάσισε να αντιδράσει άμεσα με ειρηνικές διαδικασίες και προσέφυγε στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ και στο Διεθνές Δικαστήριο. Ακολούθησε έντονη διπλωματική δραστηριότητα για την επίλυση του ζητήματος της υφαλοκρηπίδας και η σύρραξη αποφεύχθηκε την τελευταία στιγμή με την υπογραφή του «εμπιστευτικού» Πρωτοκόλλου της Βέρνης το 1976 , με το οποίο οι δύο χώρες συμφώνησαν να απέχουν από έρευνες σε αμφισβητούμενες περιοχές, οι οποίες θα μπορούσαν να επηρεάσουν τις διαπραγματεύσεις για την υφαλοκρηπίδα.⁷⁵

Από τότε, νομιμοποιήθηκαν οι τουρκικές απόψεις περί των ιδιαιτεροτήτων του Αιγαίου, καθώς αυτές διατυπώθηκαν σε ένα κείμενο που το συνυπέγραψε η ελληνική κυβέρνηση υπό την πίεση την αμερικανικής πλευράς. Ένα κείμενο, το οποίο χρησιμοποίησε η Τουρκία αργότερα καθώς το Τουρκικό Εθνικό Συμβούλιο επεξεργάστηκε σενάριο ειρηνικής κρίσης μεταξύ των δύο χωρών το 1987 με σαφή πολιτικό στόχο την διατήρηση σε ισχύ του συγκεκριμένου πρακτικού και στρατιωτικό στόχο την εξουδετέρωση της οποιασδήποτε ελληνικής ενέργειας που θα κατοχύρωνε δικαιώματα σε αμφισβητούμενη υφαλοκρηπίδα.⁷⁶

⁷⁴ Το τουρκικό ερευνητικό σκάφος είναι συνδεδεμένο με την φράση του Α. Παπανδρέου “Βυθίσατε το Hora”. Η εν λόγω δήλωση έγινε άνευ συνεννόησης με τον τότε πρωθυπουργό Κ. Καραμανλή. Το Hora μετονομάστηκε σε Sismic1.

⁷⁵ Τζούμης, Α. (2005) , *Ιστορικό ελληνοτουρκικών κρίσεων από το 1974 έως σήμερα*

⁷⁶ Λυμπέρης, Χ. (2009) , *Πορεία σε ταραγμένες θάλασσες*, Κεφ. 9 , Αθήνα, εκδόσεις Ποιότητα

Κεφάλαιο 5

Η Ελληνοτουρκική Κρίση του Μαρτίου 1987

5.1 Το Χρονικό της Κρίσης

Η κρίση του Μαρτίου 1987, έχει μείνει στην μνήμη των Ελλήνων, σαν ένας ελληνοτουρκικός πόλεμος που κέρδισε η Ελλάδα, χωρίς να έχει γίνει καν πόλεμος. Πρόκειται για την πρώτη μεγάλη κρίση μεταξύ των δύο χωρών μετά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο το 1974. Η αιτία της κρίσης εντοπίζεται στην αμφισβήτηση της ελληνικής υφαλοκρηπίδας από την Τουρκία και στην απόπειρα ερευνών από πλευράς Τουρκίας για πιθανή ύπαρξη υποθαλάσσιων κοιτασμάτων πετρελαίου σε αμφισβητούμενες περιοχές.

Η ελληνοτουρκική κρίση του Μαρτίου 1987 ξεκίνησε με την απόφαση της κοινοπραξίας Edison που εκμεταλλευόταν τα πετρέλαια της Θάσου, να προχωρήσει σε έρευνες για την ύπαρξη νέων κοιτασμάτων, ανατολικά της Θάσου, πέραν των 6 ν.μ. των Ελληνικών Χωρικών Υδάτων (Ε.Χ.Υ.), καθώς πλέον η ποσότητα και η ποιότητα του εξορυγμένου πετρελαίου δεν την ικανοποιούσε και επιπλέον σύμφωνα με την σύμβαση που είχε υπογράψει με το ελληνικό κράτος η εταιρία διατηρούσε το δικαίωμα επέκτασης των γεωτρήσεων και σε άλλες περιοχές της ελληνικής υφαλοκρηπίδας έως και την 01 Απριλίου 1987. Η ελληνική κυβέρνηση προκειμένου να αποφύγει μια πιθανή ελληνοτουρκική αντιπαράθεση την 19 Φεβρουαρίου 1987 αποφάσισε την υποχρεωτική εξαγορά των μετοχών της εταιρίας. Η απόφαση αυτή της ελληνικής κυβέρνησης παρερμηνεύτηκε από την κοινοπραξία, την Τουρκία και τους υπόλοιπους διεθνείς οικονομικούς παράγοντες και της αποδόθηκε ο χαρακτηρισμός της εθνικοποίησης ξένων επενδύσεων, καθώς πίστευαν ότι η Ελλάδα επιδίωκε την απευθείας αξιοποίηση της υφαλοκρηπίδας της. Η κοινοπραξία την 24 Φεβρουαρίου 1987 ανακοίνωσε επίσημα ότι θα αγνοήσει την απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης και θα προχωρήσει σε γεωτρήσεις ανατολικά της Θάσου σε απόσταση 10 νμ την 28η Μαρτίου του ιδίου έτους. Παρά την διευκρίνιση από πλευρά κυβερνήσεως την 26η Φεβρουαρίου ότι « η ελληνική κυβέρνηση μετά την εξαγορά των μετοχών, θα αποφασίσει το που, πότε και πως θα γίνουν γεωτρήσεις στην ελληνική υφαλοκρηπίδα»⁷⁷, η τουρκική πλευρά επρόκειτο να χρησιμοποιήσει την εν λόγω απόφαση της Ελλάδας και την στάση της κοινοπραξίας για να προχωρήσει στους

⁷⁷ Την δήλωση έκαναν ο υπουργός Ενέργειας Α. Πεπονής και ο υφυπουργός Εξωτερικών Ι. Καψής

δικούς της σχεδιασμούς. Οι έρευνες αυτές ουσιαστικά έρχονταν σε αντίθεση με το πρακτικό της Βέρνης, το οποίο είχαν υπογράψει η Ελλάδα και η Τουρκία το Νοέμβριο του 1976. Όμως, η ελληνική πλευρά είχε διακηρύξει το 1982, ότι το πρωτόκολλο της Βέρνης είναι ανενεργό, επειδή οι διαπραγματεύσεις για την υφαλοκρηπίδα είχαν οδηγηθεί σε αδιέξοδο, λόγω της άρνησης της Τουρκίας να δεχθεί την προσφυγή στη Χάγη, για την επίλυση του νομικού αυτού θέματος. Η τουρκική θέση επί του θέματος, είναι ότι το πρωτόκολλο της Βέρνης δεσμεύει ακόμα τις δύο χώρες και ότι το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας είναι πολιτικό. Η κρίση ξεκινά την 19η Μαρτίου 1987 όταν το τουρκικό ωκεανογραφικό σκάφος «Piri Reis» εμφανίζεται στο βορειο-ανατολικό Αιγαίο με συνοδεία δύο πολεμικών του τουρκικού ναυτικού, το αντιτορπιλικό «Adatepe» και την κανονιοφόρο «Akhisar». Η εγγύς συνοδεία ερμηνεύτηκε ως βούληση δυναμικής αντίδρασης από πλευρά Τουρκίας, σε τυχόν ελληνική ενέργεια παρενόχλησης του ωκεανογραφικού.

Το «Piri Reis» έπλευσε εκτός Ελληνικών Χωρικών Υδάτων, ακολουθώντας το δρομολόγιο Ίμβρος-Λήμνος-Σαμοθράκη-Άθως- ανατολικά Σκύρου -Ελλάσποντος και σταματώντας πέντε φορές για πόντιση καλωδίων στον βυθό. Δίπλα του ευρίσκονταν συνεχώς μονάδες του ελληνικού στόλου, ενώ κατά καιρούς πετούσαν στην περιοχή αεροσκάφη ναυτικής συνεργασίας και παράλληλα η Πολεμική Αεροπορία εκτελούσε τακτικές αναγνωριστικές πτήσεις. Στην μεικτή αυτή ελληνοτουρκική ομάδα μονάδων επιφανείας-αέρος , ήταν προφανής η πιθανότητα ενός ατυχήματος ή κάποιου εσφαλμένου υπολογισμού που μπορούσε να οδηγήσει σε θερμό επεισόδιο⁷⁸. Οι Κυβερνήτες των πολεμικών πλοίων είχαν μεν συγκεκριμένες οδηγίες και κανόνες εμπλοκής⁷⁹, όμως το δικαίωμα αυτοάμυνας είναι πάντα στο μυαλό ενός Κυβερνήτη, καθώς και η ετοιμότητα να αντιδράσει πάραυτα σε κάθε είδους πρόκληση⁸⁰.

Το δρομολόγιο του «Piri Reis» αξιολογήθηκε από την Ελλάδα ως πρόκληση αμφισβήτησης της ελληνικής υφαλοκρηπίδας γιατί παρόλο που κινήθηκε σε διεθνή ύδατα, όφειλε να ζητήσει τη συνεργασία και την άδεια των ελληνικών αρχών για επιστημονικές έρευνες, όπως ορίζει το Διεθνές Δίκαιο. Η Τουρκία έδειχνε να εξωθεί τα πράγματα σε κλιμάκωση και μια σύγκρουση πλέον δεν αποκλείονταν.

⁷⁸ Θερμό επεισόδιο θεωρείται η άσκηση στρατιωτικής βίας από στρατιωτικές δυνάμεις μιας χώρας εναντίον μιας άλλης εν καιρώ ειρήνης σε περιορισμένη έκταση και διάρκεια

⁷⁹ Με τους κανόνες εμπλοκής απαντώνται σαφώς τα ερωτήματα: Πότε, Πού, Πως και εναντίον ποιού θα χρησιμοποιηθεί στρατιωτική δύναμη.

⁸⁰ Μια στροφή εχθρικού πυροβόλου με ταυτόχρονο εγκλωβισμό ραντάρ δύναται να εκληφθεί από τον Έλληνα Κυβερνήτη ως πρόθεση επίθεσης

Ακολούθησε η διαμαρτυρία του τουρκικού υπουργείου Εξωτερικών την ίδια μέρα για ενέργειες παρενόχλησης του «Piri Reis» από ελληνικά πολεμικά πλοία η οποία συνοδεύονταν από απειλές για συνέπειες της Ελλάδας σε περίπτωση απόπειρας εκτέλεσης γεώτρησης εκτός ΕΧΥ. Η Αθήνα ψύχραιμα απάντησε την 20 Μαρτίου στις τουρκικές προκλήσεις δίνοντας το μήνυμα ότι είναι αποφασισμένη να λάβει όλα τα αναγκαία μέτρα προστασίας των νομίμων δικαιωμάτων της στην ελληνική υφαλοκρηπίδα.⁸¹

Η Άγκυρα συνέχισε την ρητορική των απειλών της και τις επόμενες μέρες επιδιώκοντας να εκφοβίσει την Αθήνα και να την οδηγήσει σε υποχωρήσεις. Την 25η Μαρτίου 1987 έλαβε χώρα στο Καστρί «Κυβερνητικό Συμβούλιο Εξωτερικών και Άμυνας» (ΚΥΣΕΑ), στο οποίο αποφασίστηκε από τον Έλληνα πρωθυπουργό ότι «δεν θα ανεχτεί η Ελλάδα παραβίαση των κυριαρχικών της δικαιωμάτων και αν χρειαστεί θα αντιδράσει δυναμικά». Την ίδια ώρα συνεδρίασε και το Συμβούλιο Ασφαλείας της Τουρκίας το οποίο εξέτασε την κατάσταση στο Αιγαίο και αποφάσισε να προασπίσει και τα δικά της «δίκαια» στην περιοχή.

Πράγματι την 26 Μαρτίου 1987, με την απόφαση του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας της Τουρκίας ανακοινώνεται η απόφαση της τουρκικής κυβέρνησης να εκχωρήσει στην εθνική εταιρία πετρελαίων άδεια για έρευνες υδρογονανθράκων σε διεθνή ύδατα του Αιγαίου, εκείνα που η τουρκική πλευρά θεωρούσε τουρκική υφαλοκρηπίδα. Παράλληλα, ανακοινώθηκε ο επικείμενος πλους του ωκεανογραφικού πλοίου «Sismic-I» από την Κωνσταντινούπολη, το οποίο θα εκτελούσε τις εν λόγω έρευνες. Η ανακοίνωση συμπλήρωνε ότι οποιαδήποτε απόπειρα παρενόχλησης του «Sismic-I» από ελληνικές μονάδες θα σήμαινε δυναμική αντίδραση της Τουρκίας. Συγχρόνως οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις ετίθεντο σε επιφυλακή. Την Πέμπτη 26 Μαρτίου το βράδυ αποφασίστηκε η γενική κινητοποίηση των ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων και έλαβε χώρα υπουργικό συμβούλιο υπό τον πρωθυπουργό. Η Ελλάδα αποφάσισε να απαντήσει δυναμικά και να χτυπήσει το τουρκικό σκάφος με χρήση μονάδων του ελληνικού στόλου, εάν αυτό επιχειρούσε να διεξάγει έρευνες στην ελληνική υφαλοκρηπίδα. Τα ξημερώματα της επόμενης ημέρας 27 Μαρτίου 1987 διατάχθηκε απόπλους του στόλου και ανάπτυξη του στο βόρειο και κεντρικό Αιγαίο, ενώ παράλληλα αποφασίστηκε να γίνει ενημέρωση όλων των Διεθνών Οργανισμών και της διεθνούς κοινής γνώμης για την κρισιμότητα της κατάστασης αμέσως μετά το

⁸¹ Λυμπερης, Χ. (2009), *Πορεία σε ταραγμένες θάλασσες*, Κεφ. 9, Αθήνα, εκδόσεις Ποιότητα

νέο ΚΥΣΕΑ και το νέο υπουργικό συμβούλιο που έγινε εκείνο το πρωί στο οποίο παραβρέθηκε ως κίνηση καλής θελήσεως και ο Τούρκος πρέσβης στην Αθήνα⁸². Η κινητοποίηση του στόλου ήταν εντυπωσιακή. Η δύναμη περιλάμβανε δεκαπέντε μεγάλες μονάδες (αντιτορπικά - φρεγάτες), δώδεκα πυραυλακάτους, έξι τορπιλακάτους, οκτώ υποβρύχια, δέκα αρματαγωγά/οχηματαγωγά και σχεδόν όλα τα ναρκοθηρευτικά - ναρκαλιευτικά και πετρελαιοφόρα του στόλου, ενώ αντίστοιχη ήταν και η κινητοποίηση και ανάπτυξη των λοιπών κλάδων των Ενόπλων Δυνάμεων μετά την λήψη διαταγής μερικής επιστράτευσης στις παραμεθόριες περιοχές. Τρία αντιτορπικά είχαν μάλιστα λάβει ειδικές οδηγίες σε σχέση με την έξοδο του «Sismic-I» στο Αιγαίο και όπως αναφέρει σε συνέντευξή του⁸³ ο τότε Α/ΓΕΕΘΑ Ν. Κουρής καθώς και ο Αντιναύαρχος ε.α. Ν. Ηλίας ΠΝ, παρών κατά την εν λόγω κρίση ως Διευθυντής Επιχειρήσεων του «Α/Τ ΑΙΓΑΙΟΝ», υπήρχε εντολή προσβολής και βύθισης του τουρκικού πλοίου άνευ προειδοποίησης.

Η ελληνική κυβέρνηση προχώρησε επιπρόσθετα σε δύο σημαντικές κινήσεις οι οποίες κλιμάκωναν την κρίση και τόνιζαν την αποφασιστικότητα της ελληνικής πλευράς για την υπεράσπιση των κυριαρχικών δικαιωμάτων της χώρας. Συγκεκριμένα αποφασίσθηκε να κλείσει τη βάση των ΗΠΑ της Νέας Μάκρης βασιζόμενη στο άρθρο 7 της διμερούς συμφωνίας του 1983 και να σταλεί ο υπουργός Εξωτερικών⁸⁴ στη Σόφια για διαβουλεύσεις με τη βουλγαρική κυβέρνηση. Αυτή ήταν μία ενέργεια που προκάλεσε, όπως ήταν επόμενο, ανησυχία στους κύκλους του ΝΑΤΟ και απέβλεπε να δώσει υπόσταση στην απειλή που είχε επανειλημμένα διατυπώσει η Ελλάδα, ότι σε περίπτωση ελληνοτουρκικής σύγκρουσης, ολόκληρη η νοτιανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ κινδύνευε να καταρρεύσει⁸⁵. Η αντίδραση της βουλγαρικής κυβέρνησης υπήρξε θετική. Ο πρόεδρος της Βουλγαρίας Τέοντορ Ζίβκοφ, εξέφρασε την υποστήριξή του στην ελληνική κυβέρνηση, αναφέροντας μάλιστα στον Έλληνα υπουργό, ότι η Ελλάδα θα μπορούσε, αν φυσικά το επιθυμούσε, να αποδεσμεύσει όσες στρατιωτικές μονάδες ήθελε από την ελληνοβουλγαρική μεθόριο. Προχωρώντας δε ακόμη περισσότερο ο Βούλγαρος πρόεδρος διέταξε τη μετακίνηση μιας μηχανοκίνητης ταξιαρχίας, από την

⁸² Στον Ναζμί Ακιμάν υποβλήθηκε εκείνο το πρωί εκ νέου πρόταση για προσφυγή στην Χάγη με σκοπό την αποκλιμάκωση της κρίσης και ως επιχείρημα διπλωματικού αφοπλισμού της Τουρκίας

⁸³ Κουρής, Ν. (1997), *Ελλάδα-Τουρκία, ο πενήνταετής πόλεμος*, εκδόσεις Λιβάνη

⁸⁴ Ο Κάρολος Παπούλιας

⁸⁵ Γιαλλουρίδης, Χ. (1997), *Η Ελληνοτουρκική σύγκρουση από την Κύπρο έως τα Ίμια 1955-1996, Η οπτική του Τύπου*, Κεφ. 5, Εκδόσεις Ι. Σιδέρη

ελληνοβουλγαρική μεθόριο στα σύνορα της Βουλγαρίας - Τουρκίας.⁸⁶ Κανείς δεν μπορεί να ισχυρισθεί με βεβαιότητα ότι η Βουλγαρία θα αναμειγνυόταν στρατιωτικά σε ενδεχόμενη ελληνοτουρκική διένεξη, αλλά το μήνυμα του Βούλγαρου Προέδρου Τ. Ζίβκωφ προς τον Α. Παπανδρέου ήταν σαφές: «Να πεις στον φίλο μου ότι είμαι στο πλευρό του. Να μην ανησυχεί και να μην έχει κανένα φόβο στα σύνορα με την Βουλγαρία. Να μην το σκεφτεί καθόλου και να αποσύρει όσο στρατό θέλει από εκεί και να τον χρησιμοποιήσει όπου νομίζει για την κρίση. Παράλληλα, εγώ θα στείλω στα βουλγαροτουρκικά σύνορα, επιπλέον του στρατού που ευρίσκεται εκεί μια μηχανοκίνητη μεραρχία».⁸⁷

Οι δύο αυτές κινήσεις της Ελλάδας επιτάχυναν τις εξελίξεις, κλιμακώνοντας συγχρόνως την κρίση. Οι ενέργειες αυτές έδειχναν ότι η Ελλάδα ήταν αποφασισμένη να πάρει πολύ μεγαλύτερο «ρίσκο» από την Τουρκία, η οποία επιθυμούσε να κάμψει την Ελλάδα και να την οδηγήσει στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων για το σύνολο των ζητημάτων που η ίδια έθετε στο Αιγαίο αλλά την ίδια ώρα διατηρούσε την κύρια δύναμη του στόλου της εντός της θάλασσας του Μαρμαρά σε ετοιμότητα. Στον κόλπο της Φώκαιας και της Σμύρνης ήταν βέβαια συγκεντρωμένος ικανός αριθμός αποβατικών σκαφών που θα μπορούσαν να υποστηρίξουν μια αποβατική επιχείρηση εναντίον ελληνικού νησιού, αλλά η συμπεριφορά των τουρκικών πλοίων στο Αιγαίο δεν ήταν προκλητική. Δεν εκτελέστηκαν παραβιάσεις ΕΧΥ ούτε απόπειρες παρενόχλησης ελληνικών πλοίων. Δεν παρουσιάστηκε καν συγκροτημένη ναυτική δύναμη από πλευράς τους στο Αιγαίο εκτός από ένα αντιτορπιλικό και μια μικρότερη μονάδα. Έμοιαζαν μάλλον προσεκτικοί, ίσως και φοβισμένοι.

Η 27η Μαρτίου 1987 ήταν μέρα έντονης διπλωματικής και πολιτικής δραστηριότητας. Το μεσημέρι πραγματοποιήθηκε ενημέρωση της στρατιωτικής επιτροπής και του γενικού γραμματέα του ΝΑΤΟ Λόρδου Κάρινγκτον. Με τη μεσολάβηση αυτού πραγματοποιήθηκε συνάντηση του υπουργού εξωτερικών της Αγγλίας, σερ Τζέφρι Χάου, με τον Τούρκο πρωθυπουργό Τ. Οζάλ που βρίσκονταν εκείνες τις μέρες στο Λονδίνο προερχόμενος από τις ΗΠΑ, όπου είχε υποβληθεί σε εγχείρηση καρδιάς. Ο Τ. Χάου επιχείρησε συνομιλία και με τον πρωθυπουργό της Ελλάδας και ζήτησε συνάντηση μαζί του προσφερόμενος ως διαμεσολαβητής. Χαρακτηριστική είναι η άρνηση του Α. Παπανδρέου στον Άγγλο υπουργό

⁸⁶ Γιαλλουρίδης, Χ. (1997), *Η Ελληνοτουρκική σύγκρουση από την Κύπρο έως τα Ίμια 1955-1996, Η οπτική του Τύπου*, Κεφ. 5, Εκδόσεις Ι. Σιδέρη

⁸⁷ Καψής, Ι. (1997), *Οι τρεις μέρες του Μάρτη, απόρρητος φάκελος*, εκδόσεις Λιβάνη

Εξωτερικών υποστηρίζοντας ότι «δεν χρειαζόταν διαμεσολαβητή». Το ίδιο βράδυ, ο Τ. Οζάλ, σε συνέντευξή του στο B.B.C. μετέβαλε τη στάση του, δηλώνοντας ότι το τουρκικό ερευνητικό σκάφος δεν θα έβγαινε στο Αιγαίο για έρευνες στη διαφιλονικούμενη υφαλοκρηπίδα, εκτός εάν η Ελλάδα επιχειρούσε να αρχίσει εκείνη έρευνες. Η ελληνική κυβέρνηση εκτίμησε ότι υπάρχει αλλαγή των τουρκικών προθέσεων και ότι έχει ακυρωθεί η προγραμματισμένη έρευνα στην ελληνική υφαλοκρηπίδα. Στις 28 Μαρτίου 1987 επιβεβαιώθηκαν οι ελληνικές εκτιμήσεις καθώς το τουρκικό ερευνητικό σκάφος βγήκε στο Αιγαίο, παρέμεινε στα τουρκικά χωρικά ύδατα και η κρίση εκτονώθηκε. Το απόγευμα της ίδιας ημέρα δόθηκε άδεια επαναλειτουργίας της βάσης του NATO στην Ν. Μάκρη, ενώ ο βαθμός ετοιμότητας των Ενόπλων Δυνάμεων παρέμεινε ο ίδιος, αν και πολιτικά είχαμε μπει σε φάση αποκλιμάκωσης. Η σταδιακή επάνοδος των μονάδων του στόλου στις βάσεις του άρχισε την 30 Μαρτίου 1987.

5.2 Ανάλυση της Κρίσης

Ο χειρισμός της κρίσης θεωρήθηκε επιτυχής, με κρίσιμες ενέργειες το ταξίδι του έλληνα Υπουργού Εξωτερικών στη Σόφια και το κλείσιμο της βάσης της Νέας Μάκρης. Σύμφωνα με τον Ν. Κουρή, η δυναμική κινητοποίηση των Ενόπλων Δυνάμεων συνοδεύτηκε και από ένα πρωτοφανή ενθουσιασμό από τον ελληνικό λαό και από τα πληρώματα των πολεμικών πλοίων για την “νίκη” στον επερχόμενο πόλεμο. Οι απλοί πολίτες “κρεμασμένοι” στα ΜΜΕ, τα οποία καθ’ όλη την διάρκεια της κρίσης δεν μετέδωσαν το πλήθος των πληροφοριών που στις μέρες μας σε τέτοιου είδους περιπτώσεις μεταδίδουν, αλλά αντιθέτως υπήρξε χειραγώγηση και συγκράτηση τους, παρακολουθούσαν τις εξελίξεις με ανησυχία και παρά το γεγονός ότι “άδειασαν τα ράφια των σουπερ μάρκετ” παρατηρήθηκε μια άνευ προηγουμένου στήριξη του στρατεύματος διατηρώντας το ηθικό του αρκετά υψηλό⁸⁸. Η σθεναρή στάση της Ελλάδας κατέδειξε ότι το θέμα ήταν μείζονος σημασίας και συμφέροντος για τη χώρα και ενίσχυσε την αξιοπιστία του ελληνικού κράτους. Η κρίση αυτή εξελίχθηκε σ’ έναν πόλεμο νεύρων και θέλησης. Θα μπορούσε να υποθέσει κανείς, ότι νίκησε αυτός που είχε το μεγαλύτερο συμφέρον στο αμφισβητούμενο θέμα⁸⁹.

⁸⁸ Χαρακτηριστική η περίπτωση των αρτοποιιών Σαλαμίνας που έσπευσαν οικειοθελώς να εφοδιάσουν τα πλοία με ψωμί προ απόπλου άνευ αντικρίσματος όπως και η περίπτωση του συγκεντρωμένου πλήθους στο Πέραμα που αποχαιρέτησε με ενθουσιασμό και σφυρίγματα τον στόλο που απέπλεε.

⁸⁹ Γιαλλουρίδης, Χ. (1997), *Η Ελληνοτουρκική σύγκρουση από την Κύπρο έως τα Ιμια 1955-1996, Η οπτική του Τύπου*, Κεφ. 5, Σελ. 290-292, Εκδόσεις Ι. Σιδέρη

Χαρακτηριστικό είναι το σήμα του τότε Α/ΓΕΝ Λ. Βασιλακόπουλου προς σύσσωμο το Πολεμικό Ναυτικό την 1η Απριλίου 1987, το οποίο αντικατοπτρίζει το μέγεθος της επιτυχίας.⁹⁰

Αναλύοντας σε μεγαλύτερο βάθος την εν λόγω κρίση και με βάση τις αρχές της διαχείρισης μιας κρίσης οι οποίες αναφέρθηκαν παραπάνω, διαπιστώνουμε ότι αυτές εκπληρώθηκαν σε μεγάλο βαθμό και παράλληλα επελέγη η κατάλληλη στρατηγική που οδήγησε σε λήξη της κρίσεως με νικητή ουσιαστικά την ελληνική πλευρά. Η έναρξη της κρίσης έχει ως επίσημο εναρκτήριο γεγονός την έξοδο του *Piri Reis* στο Αιγαίο. Η Τουρκία στην διαχείριση της κρίσης επέλεξε την επιθετική στρατηγική των τετελεσμένων, με σκοπό να θέσει το δίλλημα «Η υποχωρείς από την θέση σου και δέχεσαι καθεστώς αμφισβητούμενων περιοχών υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο ή εναλλακτικά επιλέγεις κλιμάκωση της κρίσης». Η Τουρκία έκανε λάθος στην εκτίμηση της ότι η Ελλάδα δεν θα αντιδράσει δυναμικά για αυτό και αιφνιδιάστηκε.

Η Ελλάδα στην στρατηγική τετελεσμένου γεγονότος της Τουρκίας αντέδρασε αρχικά με την αμυντική στρατηγική της χάραξης γραμμών (οριοθέτηση διαχωριστικής γραμμής), πέραν της οποίας ακολουθεί σύγκρουση, δηλώνοντας δημοσίως την δέσμευσή της να υπερασπιστεί τα νόμιμα κυριαρχικά της δικαιώματα με οποιοδήποτε κόστος. Πέρασε δηλαδή στην Τουρκία το δίλλημα της επιλογής μεταξύ σεβασμού της αμυντικής γραμμής της ή εναλλακτικά της σύγκρουσης. Δεν έδειξε να αιφνιδιάζεται, ενώ αντίθετα φάνηκε ότι υπήρχε πολεμική σχεδίαση για την αντιμετώπιση ενός τέτοιου σεναρίου με την αμεσότητα ανάληψης ενεργειών. Η κλιμάκωση της κρίσης συνέβη όταν η Τουρκία αποφάσισε και ανακοίνωσε την έξοδο του *Sismic-I* για έρευνες στο Αιγαίο. Συγχρόνως, οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις προέβησαν σε πολεμικές προπαρασκευές και ο στόλος προετοιμάστηκε για συνοδεία και υπεράσπιση του πλοίου επιστημονικών ερευνών. Στο σημείο αυτό η Ελλάδα απάντησε με την επιθετική στρατηγική της περιορισμένης ανακλήσιμης πρόκλησης κινητοποιώντας το σύνολο των Ενόπλων Δυνάμεων της και κυρίως το Πολεμικό Ναυτικό, το όπλο που προσφέρεται στην διπλωματία για διαχείριση κρίσης, με σκοπό

⁹⁰ «Η πρόσφατη κρίση στο Αιγαίο απέδειξε περίτρανα ότι το Πολεμικό Ναυτικό βρέθηκε πανέτοιμο για την προάσπιση της εθνικής αξιοπρέπειας και ακεραιότητας. Η γενναία και αποφασιστική στάση, που αποτελεί ταυτόχρονα χρέος προς τον ελληνικό λαό και απόδειξη υψηλού βαθμού ευθύνης, μας γεμίζει δικαιολογημένα με βαθιά ικανοποίηση και υπερηφάνεια. Ως αρχηγός του ΓΕΝ επιθυμώ να συγχαρώ τον Αρχηγό Στόλου και τα πληρώματα των πολεμικών πλοίων, πάνω στους ώμους των οποίων επάξια τοποθετείται η ελπίδα του έθνους για την παντοτινή διασφάλιση της κυριαρχίας των θαλασσών μας» Χ. Λυμπερης *Πορεία σε παραγμένες θάλασσες*, 1999, σελ.327

τον έλεγχο των προθέσεων του αντιπάλου και την αντίδραση του. «Είναι σαν την βεντάλια που την ανοιγοκλείνεις ανάλογα με την εξέλιξη και τα μηνύματα που θέλεις να περάσεις στον αντίπαλο», σύμφωνα με τον Χ. Λυμπέρη.⁹¹

Παράλληλα με την κινητοποίηση της ελληνικής πολεμικής μηχανής ακολούθησαν από την πολιτική ηγεσία δύο ενέργειες ακροσφαλούς διπλωματίας που είχαν σκοπό να φέρουν προ των ευθυνών τους διεθνείς παράγοντες. Η πρώτη αφορούσε την ενεργοποίηση μιας συμφωνίας που προέβλεπε την διακοπή λειτουργίας των βάσεων του NATO στην ελληνική επικράτεια και η δεύτερη την προσέγγιση της Βουλγαρίας για στρατιωτική συνδρομή σε περίπτωση ελληνοτουρκικής σύρραξης στο πλαίσιο της ‘Διακήρυξης Καλής Γειτονίας και Συνεργασίας’ μεταξύ των δύο χωρών που είχε υπογραφεί στην Σόφια τον Σεπτέμβριο του 1986. Με αυτόν τον τρόπο κατέστη αξιόπιστη η απειλή της Ελλάδας, ότι σε περίπτωση σύγκρουσης Ελλάδας-Τουρκίας θα κατέρρεε όλη η νοτιοανατολική πτέρυγα του NATO και φάνηκε ότι η ελληνική ηγεσία δύναται να εφαρμόσει την στρατηγική του Sun Tzu σύμφωνα με την οποία «για να αντιμετωπίσεις κάποιον που είναι ισχυρότερος από εσένα, προτείνεται η διπλωματική του απομόνωση και η σύναψη συμμαχιών προς εξισορρόπηση της απειλής».⁹²

Το πρότυπο μοντέλο διαχείρισης της κρίσης από ελληνικής πλευράς ήταν καθαρά πρωθυπουργοκεντρικό, έτσι όπως συμβαίνει σε όλες τις σύγχρονες δημοκρατίες. Είναι προφανές ότι την ευθύνη διαχείρισης της κρίσης την έχει εξολοκλήρου η πολιτική ηγεσία και δεν μεταβιβάζεται σε χαμηλότερα επίπεδα. Το ΚΥΣΕΑ, προεδρευόμενο από τον πρωθυπουργό, είναι το κύριο όργανο υποστήριξης στην διαχείριση της κρίσης και η σύγκληση και διαρκής λειτουργία του καθ’ όλη την διάρκειά της, κρίνεται απαραίτητη για την επιτυχή έκβαση της. Ο πρωθυπουργός και τα μέλη του ΚΥΣΕΑ οφείλουν να συνειδητοποιήσουν από την αρχή της κρίσης ποιο είναι το ‘αδιαφιλονίκητο αγαθό’.⁹³ Ως εκ τούτου προκύπτει, ότι η προσωπικότητα

⁹¹ ‘Το επιθετικό πνεύμα στο Ναυτικό αποτελεί παράδοση είναι σύμφυτο με τον ναυτικό αγώνα του έθνους εδώ και τρεις χιλιάδες χρόνια. Είναι δεδομένο δε ότι στην θάλασσα η Ελλάδα υπερέχει του αντιπάλου της λόγω ναυτικής κουλτούρας. Ο ναυτικός πόλεμος στο Αιγαίο, έχει έντονη πολιτική και στρατηγική διάσταση και αυτό ακριβώς φρόντισε να εκμεταλλευτεί η τότε πολιτική ηγεσία. Ευελιξία, συγκέντρωση δυνάμεων, επιθετικότητα, παραπλάνηση του αντιπάλου και προσβολή αδύνατων σημείων του αποτελούν το τακτικό δόγμα του Ναυτικού. Τα κύρια έργα που καλείται το Ναυτικό να αναλάβει σε μια κρίση και που ανέλαβε επιτυχώς και στην κρίση του 1987 είναι η επιτήρηση περιοχής, η προάσπιση κυριαρχικών δικαιωμάτων, η απόκτηση θαλασσίου ελέγχου, μεταφορά ενισχύσεων σε νησιά, η ναυτική παρουσία και η ψυχολογική φθορά του αντιπάλου. ‘Χ. Λυμπέρης, ‘Πορεία σε ταραγμένες θάλασσες’ Κεφ. 9,

⁹² Sun Tzu, (2012), *Τέχνη του Πολέμου*, εκδόσεις Αιώρα

⁹³ Λυμπέρης, Χ. (2014), *Οψόμεθα την αλήθεια καθώς εστί*, εκδόσεις Ποιότητα

του κάθε πρωθυπουργού είναι καθοριστική στον χειρισμό της κρίσης. Ο Α. Παπανδρέου ήταν ο ‘καταλύτης’ για τη διαχείριση της κρίσης του 1987. Αποτέλεσε παράδειγμα ισχυρής πολιτική ηγεσίας και κατόρθωσε ως ηγέτης να επιβληθεί στο πολιτικό περιβάλλον, να μιλήσει ισότιμα με τους Αμερικανούς, να εμπνεύσει τις Ένοπλες Δυνάμεις, να δείξει σεβασμό στους θεσμούς του ΚΥΣΕΑ, του υπουργικού συμβουλίου, της κοινοβουλευτική ομάδας και της ενημέρωσης του Προέδρου της Δημοκρατίας και να συσπειρώσει το εσωτερικό, πολιτικό και κοινωνικό μέτωπο. Ενέπλεξε τις Ένοπλες Δυνάμεις στην κρίση με δική του απόφαση, με σαφείς οδηγίες και κανόνες εμπλοκής ‘‘λύνοντας’’ τα χέρια του Α/ΓΕΕΘΑ σε επιχειρησιακό επίπεδο, διατηρώντας τον πλήρη έλεγχο της κατάστασης και επιπλέον με συχνές συνεδριάσεις του ΚΥΣΕΑ στο Εθνικό Κέντρο Επιχειρήσεων πέτυχε τον συντονισμό της πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας και κατάφερε να επιλέξει τις κατάλληλες στρατηγικές διαχείρισης κρίσης, να δώσει σαφή και αξιόπιστα μηνύματα προς την αντίπαλη πλευρά και σαφείς επιδιωκόμενους αντικειμενικούς σκοπούς.

Η αποκλιμάκωση της κρίσης άρχισε με την δήλωση του Τούρκου πρωθυπουργού Τ. Οζάλ για την αλλαγή σχεδίων πλεύσης του «Sismic-I» και ολοκληρώθηκε με την κίνηση του εν λόγω πλοίου αποκλειστικά εντός τουρκικών χωρικών υδάτων και την αγκυροβολία του σε όρμο της Ίμβρου την 28η Μαρτίου 1987.

Κατά την διάρκεια των τριών ημερών της κρίσης η ελληνική αποτρεπτική στρατηγική λειτούργησε αποτελεσματικά και η Τουρκία αναγκάστηκε να μετατρέψει μια ενεργητική προσπάθεια *de facto* αλλαγής του καθεστώτος του Αιγαίου σε παθητική υποχώρηση, έναντι μιας αμφιλεγόμενης και μικρότερης από το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα ικανοποίησης. Αυτό συνέβη διότι η Ελλάδα κατόρθωσε να δεσμεύσει πολιτικά την αξιοπιστία της χώρας με το να γνωστοποιήσει ότι θεωρεί την τουρκική ενέργεια ως αιτία πολέμου και δήλωσε το ήσσονος σημασίας συμφέρον που διακυβεύονταν θέτοντας το ανταγωνιστικά ως προς το αντίστοιχο συμφέρον της Τουρκίας και μεταθέτοντας παράλληλα το δίλλημα της επιλογής πολέμου ως προς το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα στην αντίπαλη πλευρά. Η Άγκυρα αναγκάστηκε να επιλέξει μεταξύ πολέμου ή οπισθοχώρησης για ένα αγαθό του οποίου η αξία δεν είναι για αυτή πρωταρχικό αγαθό ,ενεργώντας ως ορθολογικός διεθνής παράγοντας. Το δίδαγμα από τα πεπραγμένα της κρίσης του Μαρτίου είναι ότι οι τουρκικές ενέργειες ως προς τις ενδιάμεσες απειλές περικλείουν σε ένα μεγάλο βαθμό «παραπλάνηση» (και όχι απόλυτα), κυρίως όταν δεν κρίνονται ζωτικά συμφέροντα της χώρας.

Η Τουρκία γενικά αποφεύγει σε τέτοιες περιπτώσεις πολεμική σύρραξη μεγάλης κλίμακας και ενεργεί μόνο όταν αισθάνεται «σίγουρη» για την έκβαση του αποτελέσματος.⁹⁴ Στην προκειμένη περίπτωση, δεδομένης της πλεονεκτικής θέσης που κατάφερε να πάρει ο ελληνικός στόλος (σε αυτό συνέβαλαν η ισχύς και η ετοιμότητα του αμυντικού συστήματος της Ελλάδας), ο οποίος ουσιαστικά είχε λάβει θέσεις μάχης έξω από τα στενά του Ελλησπόντου, ο αντίστοιχος τουρκικός στόλος εγκλωβίστηκε εντός των στενών με συνέπεια ακόμα και αν υπήρχε πρόθεση περεταίρω κλιμάκωσης της έντασης από πλευράς Τουρκίας, αυτό να ανατραπεί. Άλλωστε, όπως προαναφέρθηκε, οι Τούρκοι έμοιαζαν προσεκτικοί και φοβισμένοι κατά την διάρκεια της κρίσης, κάτι που αποτελεί απόδειξη για την προαναφερθείσα «μπλόφα» της Τουρκίας.

Τέλος, πολύ σημαντικό παράγοντα για την επιτυχή έκβαση της κρίσης έπαιξε και ο παράγοντας της διεθνούς και εσωτερικής νομιμοποίησης που διέθετε η Ελλάδα. Η εσωτερική νομιμοποίηση φάνηκε με την ένταση και την καθολική κινητοποίηση του λαού της και των Ενόπλων Δυνάμεων της κατόπιν εφαρμογής του δόγματος της παλλαϊκής άμυνας που εφαρμόστηκε από την πολιτική ηγεσία. Το ηθικό κατέστη δυνατό να διατηρηθεί υψηλό και σε αυτό συνέβαλλε και η από κοινού απόφαση πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας να μην γίνει χρήση των ΜΜΕ, για αποφευχθεί η αναστάτωση του πληθυσμού και η διασπορά πανικού. Η διεθνής νομιμοποίηση φάνηκε από την αντίδραση των περισσότερων χωρών στα ελληνικά διαβήματα όπως και από την στάση των μεγάλων δυνάμεων που έσπευσαν να αποκλιμακώσουν την κρίση καθώς απειλούνταν με κατάρρευση η νοτιοανατολική πλευρά του ΝΑΤΟ.⁹⁵ Η κρίση του Μαρτίου '87 , όπως διαφαίνεται, προκλήθηκε από κέντρα εκτός Ελλάδος με συμφέροντα στον έλεγχο της ενέργειας, τα οποία συνεργάστηκαν με την Άγκυρα για να οδηγηθεί η Ελλάδα υποχρεωτικά σε ελληνοτουρκικό διάλογο. Αυτό δείχνει και η αλληλέγγυα στάση που έδειξαν οι ΗΠΑ (αλλά και η Ευρώπη) προς την Τουρκία κατά την διάρκεια της κρίσης. Σύμφωνα με δήλωση του Α. Κύρκου την 28 Μαρτίου 1987 « ο τουρκικός επεκτατισμός υποκινείται από τουλάχιστον ένα μέρος της αμερικανικής ηγεσίας. Η αμερικανική ευθύνη είναι προφανής στην περίπτωση αυτή». Αυτό γνώριζε και ο Α. Παπανδρέου για αυτό και δεν δέχτηκε τη διαμεσολάβηση του Βρετανού Υπουργού Εξωτερικών, αλλά αντίθετα υποστήριξε ότι «η Ελλάδα δύναται

⁹⁴ Ηφαιστος, Π. –Πλατιάς , Α. (1992) , *Ελληνική αποτρεπτική στρατηγική , Το Ελληνικό Στρατηγικό Δόγμα: Σε αναζήτηση αυτονομίας και αποτροπής* , εκδόσεις Παπαζήση

⁹⁵ Ροζάκης , Χ. (2000) , *Η Ελληνική εξωτερική πολιτική, 1981-1990*, σελ. 382, Στο *Σύγχρονος Ελληνισμός: Από το 1941 έως το τέλος του αιώνα*, εκδόσεις Εκδοτική Αθηνών

τα υπερασπίσει τα δίκαια της». Γνώριζε ότι ο διάλογος με την τουρκική πλευρά θα ισοδυναμούσε με «ήττα χωρίς πόλεμο» και οι τουρκικές διεκδικήσεις δεν θα σταματούσαν στο σημείο αυτό ,αλλά θα επεκτείνονταν και σε σενάρια συνολικής διχοτόμησης του Αιγαίου με όριο τον 25° μεσημβρινό.⁹⁶

Η συνάντηση κορυφής του Νταβός, τον Ιανουάριο του 1988, ήταν η κορύφωση πολύμηνης προσωπικής επικοινωνίας Παπανδρέου-Οζάλ μέσω αλληλογραφίας και με τη διαμεσολάβηση των πρεσβευτών των δύο χωρών. Επίκεντρο των συζητήσεων ήταν η εξεύρεση λύσεων για τα ελληνοτουρκικά θέματα, απότοκος της νέας φιλοσοφίας που συνοψίστηκε συνθηματικά σχεδόν στην έκφραση «Μη πόλεμος». Η ελληνική πλευρά επέμεινε αρχικά στην ύπαρξη αντικειμένου διαφοράς αποκλειστικά και μόνο στο «Κυπριακό» και στο ζήτημα της υφαλοκρηπίδας . Υπό την πίεση των διμερών αλλά και των διεθνών εξελίξεων (σταδιακή ρευστοποίηση του Ψυχρού Πολέμου) , ο Α. Παπανδρέου συμφώνησε τελικά να συζητηθεί το σύνολο της διαφοράς , όπως είχε τεθεί μέχρι τότε από την Τουρκία. Συμβιβαστικά , οι δύο πλευρές δεν ανέφεραν ρητά ποιά ακριβώς ήταν όλα τα υπό συζήτηση θέματα (απουσία ημερήσιας διάταξης) , αλλά περιθωριοποίησαν στις συνομιλίες το φλέγον ζήτημα της υφαλοκρηπίδας και το θέμα της απομάκρυνσης των τουρκικών στρατευμάτων από την Κύπρο⁹⁷.

Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι αποτελεί πολιτικό και διπλωματικό παράδοξο της ιστορίας το γεγονός ότι κατά την σύνοδο του Νταβός, η Ελλάδα αν και πήγε με τον αέρα της επικράτησής της στην πρόσφατη κρίση του Μαρτίου '87, έφυγε σαφώς σε δυσμενέστερη θέση όσον αφορά τα συμφέροντά της σε σχέση με την Τουρκία, αποτυγχάνοντας να εξαργυρώσει τις πρόσφατες επιτυχίες της. Εξετάζοντας το ανακοινωθέν , επισημαίνεται ότι γίνεται λόγος για δέσμευση περί «μη πολέμου», το οποίο φαίνεται να είναι το ελληνικό αποκομισθέν κέρδος, ενώ από την άλλη μεριά γίνεται λόγος για προβλήματα που οφείλονται σε διαφορετικές προσεγγίσεις κι όχι για αναθεωρητικές βλέψεις της Τουρκίας ενώ το κυριότερο είναι ότι η Τουρκία κατάφερε να περάσει την επιδίωξή της για συζήτηση εφ' όλης της ύλης, καθώς η Ελλάδα φαίνεται να εγκαταλείπει την πολιτική της αναγνώρισης της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας ως μόνης νομικής διαφοράς και της παραπομπής της στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης. Λίγες εβδομάδες αργότερα, ο πρωθυπουργός της Ελλάδας

⁹⁶ Λυμπέρης, Χ.(2009), *Εθνική Στρατηγική και Χειρισμός Κρίσεων*, σελ. 163, εκδόσεις Ποιότητα

⁹⁷ Βερέμης , Θ. (2000) , *Η Ελληνική εξωτερική πολιτική, 1981-1990*, σελ. 393 , Στο *Σύγχρονος Ελληνισμός: Από το 1941 έως το τέλος του αιώνα*, εκδόσεις Εκδοτική Αθηνών

αναγνώριζε από το βήμα της Βουλής εκείνη τη συμφωνία ως «εθνική ήττα», αναφωνώντας το περίφημο «mea culpa».⁹⁸

Την Άνοιξη του 1988 , αναφορές του Τούρκου υπουργού Εξωτερικών Μεσούτ Γιλμάζ στην δήθεν «τουρκική» μειονότητα της Θράκης και δηλώσεις ότι δεν ετίθετο θέμα αποχώρησης των τουρκικών στρατευμάτων από την Κύπρο , έδωσαν το πρώτο επίσημο πλήγμα του Νταβός. Η επίσκεψη Οζάλ στην Αθήνα τον Ιούνιο του 1988 , πραγματοποιήθηκε σε μία ατμόσφαιρα παρακμής της περιιάλητης προσέγγισης. Ούτε το μνημόνιο Παπούλια – Γιλμάζ , που συντάχθηκε στη Βουλιαγμένη για την υιοθέτηση ορισμένων μέτρων οικοδόμησης εμπιστοσύνης στο Αιγαίο κατά τη διεξαγωγή στρατιωτικών ασκήσεων δεν ανέτρεψε την αρνητική στάση. Οι ελπίδες για αναθέρμανση των διμερών σχέσεων ματαιώθηκαν οριστικά έπειτα από τη μεταπήδηση του Οζάλ στο αξίωμα του Προέδρου και την απόρριψη της τουρκικής ένταξης στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα τον Δεκέμβριο του 1989.⁹⁹

⁹⁸ Ο Α. Παπανδρέου είχε επιπλέον δηλώσει για το Νταβός ότι : “Πίστευα πως μπορώ να ελιχθώ δίχως να προκαλέσω ζημία, αλλά δέχτηκα αφόρητες πιέσεις....”. Χαρακτηριστική δήλωση για την αμερικανική στάση στα ελληνοτουρκικά

⁹⁹ Μπότσιου, Κ. (2001) , *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις 1974-2000. Ιστορική αναδρομή* , από το *Η Ελλάδα και το Ευρωπαϊκό μέλλον της Τουρκίας*, εκδόσεις Ι. Σιδέρης

Κεφάλαιο 6

Η περίοδος 1989-1995, ο ρόλος των ΗΠΑ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Περίοδος ύφεσης των Ελληνοτουρκικών σχέσεων ή περίοδος χαμένων ευκαιριών;

Η Ελλάδα αναγνώριζε την Τουρκία ως άμεση απειλή, καθώς πληρούνταν τα κριτήρια: ισχύος, εγγύτητας, επιθετικών δυνατοτήτων και προθέσεων.¹⁰⁰ Η συμμετοχή και των δύο χωρών στο ΝΑΤΟ ουσιαστικά καταργούσε το λόγο για τον οποίο η Ελλάδα αρχικά είχε συμμετάσχει: η χρήση της συμμαχίας για την εξισορρόπηση της απειλής. Ο ρόλος των ΗΠΑ την περίοδο της δικτατορίας (1967-74) και κατά την εισβολή στην Κύπρο το 1974, δημιούργησε την πεποίθηση ότι οι ΗΠΑ για στρατηγικούς λόγους ευνοούν την Τουρκία. Αυτό οδήγησε τον Κ. Καραμανλή σε μια στροφή στην εξωτερική πολιτική, που σκοπό είχε να εξισορροπήσει το στρατηγικό πλεονέκτημα της Τουρκίας εντός της συμμαχίας και να αναζητήσει ένα νέο φορέα παροχής ασφάλειας, οπότε και στράφηκε στην ΕΕ. Η ανάμειξη της ΕΕ στην ελληνοτουρκική αντιπαράθεση ξεκινά με την είσοδο της Ελλάδος στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, το 1981. Παρόλο που η Ελλάδα γίνεται μέλος της Κοινότητας κυρίως με οικονομικά κριτήρια παράλληλα έχει και μια «ευρωπαϊκή» αντίληψη της ασφάλειας.¹⁰¹ Αντιλαμβάνεται την ΕΕ ως ευρωπαϊκή στρατιωτική συμμαχία.

Το 1987, μέρες μετά την κρίση του Μαρτίου, η Τουρκία υποβάλλει αίτημα ένταξης στην ΕΕ το οποίο δύο χρόνια αργότερα απορρίφθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.¹⁰² Η απομάκρυνση της ευρωπαϊκής προοπτικής από τον οπτικό ορίζοντα της Τουρκίας συνέπεσε με την ιστορική κατάρρευση της ψυχροπολεμικής διεθνούς τάξης. Στη νέα παγκόσμια τάξη, Ελλάδα και Τουρκία έστρεψαν την προσοχή τους σε νέες προτεραιότητες εξωτερικής πολιτικής. Για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις αυτό σήμαινε καθήλωση σε ένα σημείο όπου το να κάνουν οι δύο πλευρές ένα βήμα προς τα εμπρός ήταν εξίσου δύσκολο με το να κάνουν ένα βήμα προς τα πίσω. Το στοιχείο αυτό επιβεβαίωσε και η υποτονική διαδικασία ένταξης για την Ελλάδα και σύνδεσης

¹⁰⁰ Ήφαιστος, Π. –Πλατιάς, Α. (1992), *Ελληνική αποτρεπτική στρατηγική*, Το Ελληνικό Στρατηγικό Δόγμα: Σε αναζήτηση αυτονομίας και αποτροπής, Σελ. 59-64, εκδόσεις Παπαζήση

¹⁰¹ Economides, S. (2007), *The Europeanisation of Greek Foreign Policy*. Στο: s.l.: Routledge, P.471-491, <https://doi.org/10.1080/01402380500060528>

¹⁰² Καψής, Ι. (1997), *Οι τρεις μέρες του Μάρτη, απόρρητος φάκελος*, εκδόσεις Λιβάνη

για την Τουρκία με τη Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση (ΔΕΕ) το 1990-1992.¹⁰³ Πιστοί στην πολιτική των ίσων αποστάσεων, οι Ευρωπαίοι έσπευσαν να επαναδιατυπώσουν το άρθρο 5 της τροποποιημένης Συνθήκης των Βρυξελλών που προέβλεπε αυτόματη συλλογική δράση σε περίπτωση απειλής της ασφάλειας ενός ή περισσότερων χωρών – μελών. Ολοφάνερα, το εκρηκτικό υπόβαθρο των ελληνοτουρκικών σχέσεων παρέμενε στα μάτια των διεθνών παρατηρητών απελπιστικά σταθερό.¹⁰⁴

Όταν οι ελληνοτουρκικές σχέσεις έφτασαν σε σημείο έκρηξης τον Μάρτιο του 1987, η πεποίθηση των Ελλήνων ότι οι διεθνείς οργανισμοί και μία εναλλακτική διεθνής κοινότητα των αδυνάτων, που θα στέκει πάνω από τον ανταγωνισμό των δύο υπερδυνάμεων, θα λύσει τελικά όλα τα διμερή θέματα, έχει αποδυναμωθεί. Ομοίως, η διαδικασία του Νταβός κρύβει πίσω από τη ρητορεία του «μη πόλεμος» λιγότερο ένα ειρηνιστικό σύνθημα, και περισσότερο την κούραση από μία πολιτική που θέλει πλέον να στραφεί σε παραδοσιακά κανάλια διπλωματίας. Την ελληνοτουρκική προσέγγιση συνοδεύει διακριτικά και η βελτίωση των ελληνοαμερικανικών σχέσεων, που συμπίπτει με τη μείωση των εξοπλισμών, κυρίως μετά την εφαρμογή της «διπλής μηδενικής λύσης». Η αντιαμερικανική πολιτική που κυριάρχησε στην Αθήνα τις εποχές των μεγάλων κρίσεων της κυβέρνησης Ρήγκαν (Νικαράγουα, Γρενάδα, Λιβύη- αναδιαπραγμάτευση του καθεστώτος των αμερικανικών βάσεων στην Ελλάδα) έχει πια σιγάσει.¹⁰⁵

Οι σχέσεις της Τουρκίας με τη Δύση διακρίνονται την περίοδο 1981-1989 από ασυνέχειες, κυρίως γύρω από το δίπτυχο NATO-ΕΕ. Από το 1979 ως το 1985 η Τουρκία αναβαθμίζεται αμυντικά λόγω της Σοβιετικής εισβολής στο Αφγανιστάν και της κρίσης στο Ιράν. Ακόμη και κατά τη μείωση των συμβατικών εξοπλισμών από το 1987 η Τουρκία εξασφαλίζει την εξαίρεση ορισμένων περιοχών από τις διεθνείς ρυθμίσεις.¹⁰⁶ Το γεγονός αυτό αποτέλεσε και μία μεμονωμένη αφορμή για την εκδήλωση εκατέρωθεν αντιρρήσεων, που τελικά, ύστερα από πολύχρονες προσπάθειες, οδήγησαν τον Νοέμβριο του 1990, στη συμφωνία για τις Συμβατικές Δυνάμεις στην Ευρώπη (CFE, Conventional Forces in Europe).¹⁰⁷ Παρά τις

¹⁰³ Κουσκουβέλης, Η. (1995), *Διπλωματία και στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Σελ. 83-100, εκδόσεις Παπαζήση

¹⁰⁴ Βερέμης, Θ. (2000), *Η Ελληνική εξωτερική πολιτική, 1981-1990 Στο Σύγχρονος Ελληνισμός: Από το 1941 έως το τέλος του αιώνα*, εκδόσεις Εκδοτική Αθηνών, σελ. 393

¹⁰⁵ Μπότσιου, Κ. (2001), *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις 1974-2000. Ιστορική αναδρομή*, από το *Η Ελλάδα και το Ευρωπαϊκό μέλλον της Τουρκίας*, εκδόσεις Ι. Σιδέρης, σελ. 169-170

¹⁰⁶ Βαληνάκης, Γ. (1997), *Με όραμα και πρόγραμμα*, εκδόσεις Παρατηρητής, σελ. 463-467

¹⁰⁷ Διαπραγματεύσεις της Βιέννης για την Αμοιβαία και Ισόρροπη Μείωση Δυνάμεων (MBFR, Mutual and Balanced Force Reduction), που ολοκληρώθηκαν με την ονομασία CFE

ελληνικές πιέσεις προς τις Μεγάλες Δυνάμεις που χειρίστηκαν το ζήτημα, ώστε οι μειώσεις να ακολουθήσουν τη ΝΑ πτέρυγα του ΝΑΤΟ την αρχή των συμμετρικών οπλικών περιορισμών, ώστε να διατηρηθεί η συνολική ελληνοτουρκική ισορροπία, η τελική συμφωνία ουσιαστικά επέτρεψε τελικά στην Τουρκία να αυξήσει το οπλοστάσιό της. Με την επίκληση απειλών από χώρες εκτός ΟΑΣΕ , που δήθεν κρέμονταν πάνω από το έδαφος της Τουρκίας, η Άγκυρα κατάφερε να τύχει «ιδιαίτερης μεταχείρισης» μέσω της εξαίρεσης περιοχών κοντά σε χώρες όπως η Συρία, το Ιράν και το Ιράκ. Οι εξαιρέσεις αυτές, σε μεγάλο βαθμό, επετεύχθησαν χάρη στην παράλληλη κινητοποίηση των ΗΠΑ που ενδιαφέρονταν να εξασφαλίσουν την τουρκική έγκριση για την εγκατάσταση αμερικανικής δύναμης «ταχείας ανάπτυξης» στην ανατολική περιοχή της χώρας που συνόρευε με τη φλεγόμενη τότε ζώνη του Περσικού Κόλπου.¹⁰⁸

Η εξέλιξη αυτή όξυνε τους φόβους της Ελληνικής πλευράς σχετικά με τη δυνατότητα της Τουρκίας να μεταφέρει κατά το δοκούν στρατιωτικές δυνάμεις απέναντι από την Κύπρο στα Μικρασιατικά παράλια, ενισχύοντας την ήδη απειλητική Στρατιά του Αιγαίου και τα κατοχικά στρατεύματα στην Κύπρο. Δεδομένων των τουρκικών απόψεων περί αποστρατικοποίησης των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου, η προβολή ισχύος με στρατιωτική παρουσία , αύξανε στα μάτια της ελληνικής διπλωματίας τον κίνδυνο υποστήριξης των απόψεων αυτών με στρατιωτικά μέσα πίεσης από την πλευρά της Άγκυρας. Η επιμονή της Ελλάδας στην εξαίρεση του λιμανιού της Μερσίνας , που είχε χρησιμοποιηθεί από την Τουρκία για την απόβαση εισβολής στην Κύπρο το 1974, χωρίς μία παράλληλη συνολική προσέγγιση του θέματος των μειώσεων και των κριτηρίων που θα έπρεπε να τους συνοδεύουν, συνέβαλε στο να έλθουν οι δύο χώρες, για άλλη μια φορά , αντιμέτωπες με τις βασικές στρατηγικές φιλοσοφίες τους.

Επίσημες ελληνικές αναλύσεις της εποχής , προκαλούσαν το φόβο περί δημιουργίας «ισλαμικού τόξου από τα Βαλκάνια μέχρι την Κεντρική Ασία που απειλούσε να δυναμιτίσει την ισορροπία δυνάμεων στην ευρύτερη περιφέρεια που αφορούσε την Ελλάδα. Με αφετηρία τέτοιου είδους σκέψεις, η Ελλάδα εμφανίζεται διστακτική να συμμετάσχει σε πρώτες δειλές πρωτοβουλίες περιφερειακής συνεργασίας στην ΝΑ Ευρώπη. Καχύποπτη ως προς τα κίνητρα , όχι μόνο της Άγκυρας, αλλά και των χωρών του πρώην Σοβιετικού συνασπισμού, που θεωρούνται

¹⁰⁸ Μπότσιου, Κ. (2001) , *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις 1974-2000. Ιστορική αναδρομή* , από το *Η Ελλάδα και το Ευρωπαϊκό μέλλον της Τουρκίας*, εκδόσεις Ι. Σιδέρης, , σελ. 169-170

εύκολα υποψήφια θύματα της «νέο-οθωμανικής» πολιτικής της Τουρκίας, η Αθήνα δεν υιοθετεί, πολύ λιγότερο δε, κινητοποιεί διαδικασίες πολυμερούς προσέγγισης με τις χώρες που την περιβάλλουν. Αυτή η λογική στέρησε από την Ελλάδα και στις υπό μετάβαση χώρες τη δυνατότητα να δημιουργήσουν εγκαίρως βιώσιμα περιφερειακά σχήματα συνεργασίας με βάση τις εγγυήσεις που θα προσέφερε η Ελλάδα ως μόνη Βαλκανική χώρα –μέλος του NATO και της ΕΕ και, ως εκ τούτου, ως παράγοντας σταθερότητας στην περιοχή .

Η περίοδος 1989-1995 , αποτέλεσε μάλλον μια εποχή χαμένων ευκαιριών , αφού οι υφιστάμενες πολιτικές «αγκυλώσεις» καθυστέρησαν την έναρξη ουσιαστικής μετάβασης των πρώην κομμουνιστικών κρατών. Βυθισμένη σε οικονομικό τέλμα και αντιμέτωπη με σοβαρά προβλήματα στην εθνική πολεμική της βιομηχανία , η Ελλάδα παρακολουθούσε με δέος την επέκταση των τουρκικών εξοπλισμών. Το δέος μετατρέπεται ενίοτε σε εμμονή, καθώς στην Ελλάδα εύκολα υποτιμάται η σημασία που δίνει η Άγκυρα, καθώς και το NATO, στην αναχαίτιση των κρίσεων στην ΝΑ Τουρκία, ιδιαίτερα για όσο διάστημα η Τουρκία λειτουργεί ως πολύτιμος διάδρομος πρόσβασης των δυτικών προς το Ιράκ και το Κουβέιτ κατά τη διάρκεια και μετά το τέλος του Πολέμου στον Κόλπο.¹⁰⁹

Στο Νταβός, όπως αναφέραμε και πιο πάνω, Οζάλ και Παπανδρέου έκαναν πρωτοφανή βήματα συνεννόησης , επενδύοντας αμοιβαία στο Ευρωπαϊκό στοίχημα της Τουρκίας, που χάριζε στην Ελλάδα ένα ισχυρό διαπραγματευτικό χαρτί έναντι της γείτονος. Μετά το 1989, όταν αναβάλλεται η ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας και η Ελλάδα εισέρχεται σε φάση διαρκούς εσωτερικής αστάθειας, τα βήματα του Νταβός , ανεπίκαιρα πλέον, θα ερμηνευτούν αναδρομικά περισσότερο ως οπισθοδρόμηση παρά ως πρόοδος προς την ειρήνη.¹¹⁰

Γενικότερα, όσο η ΕΕ δείχνει να κινείται προς την υιοθέτηση της ΚΕΠΠΑ,¹¹¹ τόσο η Ελλάδα επενδύει σε αυτήν σε όρους συμμαχίας. Έχουμε δηλαδή μια ρεαλιστική προσέγγιση που σκοπό έχει την εξισορρόπηση της απειλής, ενώ η Τουρκία, η οποία θεωρεί ότι η ΕΕ θα γίνει μέσο πίεσης εναντίον της, προσπαθεί να αναδείξει περισσότερο τη χρησιμότητά της στο NATO .¹¹²

¹⁰⁹ Κουλουμπής , Θ. (2000) , *Οι ελληνοαμερικανικές σχέσεις* , στο *Σύγχρονος Ελληνισμός : από το 1941 έως το τέλος του αιώνα*, εκδόσεις Εκδοτική Αθηνών , σελ . 418

¹¹⁰ Μπότσιου, Κ. (2001) , *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις 1974-2000. Ιστορική αναδρομή* , από το *Η Ελλάδα και το Ευρωπαϊκό μέλλον της Τουρκίας*, εκδόσεις Ι. Σιδέρης, σελ. 171

¹¹¹ Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική της Ασφάλειας

¹¹² Tsakonas, P. (2008), *NATO, EU and the Greek-Turkish conflict*. Στο: D. Bourantonis, K. Ifantis & P. Tsakonas, *Multilateralism and security institutions in an era of globalization*, London Routledge

Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις εισήλθαν σε νέα περίοδο ύφεσης μετά τη συνάντηση των δύο Πρωθυπουργών Μητσοτάκη-Ντεμιρέλ τον Ιανουάριο του 1992. Το Νταβός II επιβεβαίωσε το κλίμα καλής θέλησης της πρώτης συνάντησης.¹¹³ Πολλά στοιχεία των σχέσεων των δύο χωρών παρέμειναν απελπιστικά ίδια, καλλιεργώντας μια ιδιότυπη ρουτίνα διαφωνίας, ιδιαίτερα σε ότι αφορά τον επιχειρησιακό έλεγχο του Αιγαίου και την ίδρυση Νατοϊκών στρατηγείων. Το Δεκέμβριο του 1992, η κυβέρνηση Μητσοτάκη συμφώνησε να ιδρυθεί το χερσαίο στρατηγείο στη Λάρισα με χώρο ευθύνης όλη την ελληνική επικράτεια και το αεροπορικό υποστρατηγείο, χωρίς όμως καθορισμένα όρια επιχειρησιακής ευθύνης – όπως συνέβη και με το ναυτικό υποστρατηγείο στην Αθήνα.¹¹⁴ Η Τουρκία μπλόκαρε με το βέτο της στο NATO τη λύση αυτή, ισχυριζόμενη ότι έπρεπε να προηγηθεί η ρύθμιση του επιχειρησιακού ελέγχου των αεροπορικών υποστρατηγείων. Παρομοίως αντιτάχθηκε με επιτυχία στην προσπάθεια της Ελλάδας να καταστήσει τη Θεσσαλονίκη έδρα της πολυεθνικής μεραρχίας ταχείας επέμβασης του NATO.

Τη μονοτονία της μηχανικής επανάληψης χλιοειπωμένων απόψεων έσπασε, τον Νοέμβριο του 1993, η εξαγγελία του δόγματος Ενιαίου Αμυντικού Χώρου από την κυβέρνηση Παπανδρέου.¹¹⁵ Η έναρξη κοινών στρατιωτικών ασκήσεων και οι σχεδιασμοί για την απόκτηση εξελιγμένων αμυντικών συστημάτων (αντιπυραυλικά S-300) για την ενίσχυση του κοινού μετώπου έναντι ενδεχόμενης νέας τουρκικής επίθεσης, έδωσαν προσωρινά σε αυτή σάρκα και οστά. Η Ελλάδα, για πρώτη φορά μετά το 1974, μία πολιτική με δυναμικότερο περίγραμμα αναφορικά με την άμυνα της Κύπρου, αλλά και των ελληνικών νησιών που ήταν άμεσα εκτεθειμένα, και γι' αυτό παρουσιάζονταν από την πλευρά της ως δικαίως στρατικοποιημένα. Το εν λόγω δόγμα, κατέληξε μετά από μία πενταετία να συρρικνωθεί στο θέμα της εγκατάστασης των πυραύλων S-300 στην Κύπρο. Από τις δύο μεγάλες τομές που επιχειρήθηκαν στην Κύπρο την περίοδο 1989-1995, α) την εισαγωγή της αρχής της κοινής άμυνας και β) την προώθηση της ενταξιακής πορείας της Κύπρου από το 1993, η δεύτερη αποδείχθηκε τελικά βαθύτερη και ανθεκτικότερη.

Σε γενικότερο πλαίσιο, η σταθερότητα επιτυγχάνεται και από μια αμοιβαία απομάκρυνση από ελληνοτουρκικές προτεραιότητες, χαρίζοντας μια βαθιά ανάσα στην Άγκυρα και την Αθήνα που αισθάνονται την ανάγκη της εσωστρέφειας για να

¹¹³ Ριζάς, Σ. (2003), *Από την κρίση στην ύφεση – Ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης και η πολιτική της*, εκδόσεις Παπαζήση

¹¹⁴ Βερέμης, Θ. (2013), *Ιστορία των ελληνοτουρκικών σχέσεων*, εκδόσεις Ι. Σιδέρη

¹¹⁵ Βαληνάκης, Γ. (1997), *Με όραμα και πρόγραμμα*, εκδόσεις Παρατηρητής, σελ. 93-100

αφοσιωθούν στην αντιμετώπιση νέων προκλήσεων. Η Ελλάδα έχει στρέψει το βάρος της εξωτερικής της πολιτικής στο θέμα της ονομασίας της ΠΓΔΜ.¹¹⁶ Η «Σκοπιανοποίηση» της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής και ο θάνατος του Προέδρου Οζάλ οδήγησαν σε νέο τέλμα τις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Ακόμη, το 1995 υπογράφεται η Τελωνειακή Σύνδεση ΕΕ-Τουρκίας, αφού προηγουμένως η Ελλάδα ήρε το βέτο, ως αντάλλαγμα της αποδοχής της αίτησης ένταξης της Κύπρου.

Εν τούτοις, τα Χριστούγεννα του ίδιου έτους έλαβε χώρα η κρίση στις βραχονησίδες Ίμια, η οποία κλιμακώθηκε στις 30 προς 31 Ιανουαρίου 1996. Η κρίση επικοινωνήθηκε εκατέρωθεν από τα ΜΜΕ, έγινε βασικό θέμα πολιτικού και κοινωνικού διαλόγου, ελήφθησαν έκτακτα μέτρα αφού η απειλή αξιολογήθηκε ως άμεση. Η κρίση κατέδειξε την αδυναμία της ΕΕ να διαδραματίσει ένα ρόλο διαμεσολαβητή πολλώ δε μάλλον ενός εγγυητή των συνόρων ενός κράτους μέλους της.¹¹⁷ Χαρακτηριστική ήταν η δήλωση του R. Holbrook: «Europeans were literally sleeping through the night». Η λύση των ΗΠΑ για απεμπλοκή των δύο πλευρών οδήγησε σε διαφορετικές ερμηνείες: επαναφορά στο προηγούμενο καθεστώς (status quo ante) από την ελληνική πλευρά, ενώ η Τούρκικη πλευρά το εξέλαβε ως επιβεβαίωση της θέσης της για ύπαρξη «γκρίζων ζωνών» στο Αιγαίο.¹¹⁸

¹¹⁶ Φωτίου, Ε. (2010), *Οι σχέσεις Ελλάδας - Τουρκίας*, εκδόσεις Ι. Σιδέρη

¹¹⁷ Tsakonas & Tournikiotis, *Greece's Elusive Quest for Security Providers: The Expectations-Reality Gap*, p. 307, 2003

¹¹⁸ Φωτίου, Ε. (2010), *Οι σχέσεις Ελλάδας - Τουρκίας*, εκδόσεις Ι. Σιδέρη, σελ. 54

Κεφάλαιο 7

Η Ελληνοτουρκική Κρίση των Ιμίων το 1996

6.1 Το Χρονικό της Κρίσης

Η κρίση των Ιμίων τον Ιανουάριο 1996 αποτελεί το πιο θερμό επεισόδιο μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας μετά το τέλος του Ψυχρού πολέμου, όσον αφορά τις ελληνοτουρκικές σχέσεις, το οποίο έφερε τα δύο κράτη για ακόμα μια φορά πολύ κοντά στην ένοπλη σύγκρουση. Παρά την κατάρρευση του διπολικού συστήματος και τις κοσμογονικές αλλαγές που ακολούθησαν, αποδείχτηκε με την κρίση αυτή ότι δεν έχει μεταβληθεί η ουσία της μακροχρόνιας ελληνοτουρκικής σύγκρουσης ως προς τις στρατηγικές επιλογές των αντιμαχόμενων μερών, αλλά έχει μεταβληθεί ο τρόπος που η Τουρκία υλοποιεί τις επιδιώξεις της. Επίσης, η εν λόγω κρίση, περιλαμβάνει κάποια ιδιότυπα χαρακτηριστικά που τη διαφοροποιούν από τις προηγούμενες ελληνοτουρκικές κρίσεις ακόμη και από αυτή του Μαρτίου 1987. Ενώ στην κρίση του '87 Τουρκία προσπάθησε να αμφισβητήσει τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδος στο Αιγαίο, στη περίπτωση των Ιμίων κλιμάκωσε τις αξιώσεις της και προχώρησε σε σαφείς εδαφικές διεκδικήσεις σε βάρος της και σε αμφισβήτηση των θαλασσίων συνόρων της με χρήση στρατιωτικής ισχύος. Η κατάληψη της δυτικής βραχονησίδας Ίμια από επίλεκτες τουρκικές ειδικές δυνάμεις και ο τρόπος με τον οποίο αυτή η ενέργεια εκδηλώθηκε στρατιωτικά, αξιοποιήθηκε διπλωματικά και νομιμοποιήθηκε πολιτικά, δικαιολογεί το συμπέρασμα ότι η τουρκική ηγεσία πλέον υιοθετεί νέες πολιτικές για την επίτευξη των στόχων της.¹¹⁹

Η αμφισβήτηση της ελληνικότητας των Ιμίων και γενικά η έναρξη της έντασης μεταξύ των δύο χωρών ξεκίνησε την 31^η Μαΐου 1995, όταν η Ελλάδα επικύρωσε την σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας, η οποία δίνει την δυνατότητα στα κράτη να επεκτείνουν την αιγιαλίτιδα ζώνη τους (χωρικά ύδατα) έως και τα 12νμ. Δυστυχώς η Τουρκία δεν προέβει σε επικύρωση της σύμβασης αυτής μέσω της Μεγάλης Τουρκικής Εθνοσυνέλευσης, αλλά αντιθέτως διαμήνυσε στην Ελλάδα ότι αν εφαρμόζε την εν λόγω συνθήκη και επέκτεινε τα χωρικά της ύδατα από 6νμ σε 12νμ, τότε αυτό θα θεωρούνταν αιτία πολέμου (*casus belli*) από πλευράς Τουρκίας. Αυτή η ευθεία απειλή πολέμου σε συνδυασμό με τον σχεδιασμό της ελληνικής

¹¹⁹ Μίχας, Ζ. – Αδαμόπουλος, Δ. (2006), *Ίμια 1996, η αλήθεια*, Κεφ. 2 (πολεμικές μονογραφίες 56), εκδόσεις Defence Net

κυβέρνησης Α. Παπανδρέου για αξιοποίηση και κατοίκηση 28 ακατοίκητων νησίδων του Αιγαίου από την περίοδο 1994-1995¹²⁰, προμήνυαν επιπλέον ένταση και κρίση μεταξύ των δύο χωρών. Μια κρίση που δεν άργησε να ξεσπάσει και η οποία ξεκίνησε από ένα τυχαίο γεγονός, ένα ναυτικό ατύχημα που συνέβη στις 25 Δεκεμβρίου 1995.

Η Τουρκία προσπάθησε να εφαρμόσει τη δική της ερμηνεία για τη Συνθήκη της Λωζάννης του 1923, που καθορίζει ρητά και κατηγορηματικά με το άρθρο 12 την ελληνική κυριαρχία στο Αιγαίο. Ακόμη, αμφισβήτησε την Ιταλοτουρκική συμφωνία της 04 Ιανουαρίου 1932 με την οποία είχαν παραχωρηθεί τα Δωδεκάνησα στην Ιταλία στο σύνολό τους και όχι ονομαστικά και επιπλέον, την συνθήκη Ειρήνης του Παρισιού του 1947 που εκχωρήθηκε η κυριαρχία των Δωδεκανήσων στην Ελλάδα από την Ιταλία ως διάδοχο κράτος στις σχετικές ρυθμίσεις των εν λόγω συμφωνιών¹²¹.

Η κρίση των Ιμίων συνέβη σε μία μεταβατική πολιτικά εποχή για την Ελλάδα, όπου η κυβέρνηση Κ. Σημίτη ήταν για ένα πολύ μικρό χρονικό διάστημα στην εξουσία και δοκίμασε τις ικανότητες διαχείρισης του ελληνικού κράτους. Πολιτικά ρευστή όμως ήταν η εν λόγω χρονική περίοδος και για την Τουρκία όπου η πρωθυπουργός Τ. Τσιλέρ ηγούνταν μιας μεταβατικής κυβέρνησης¹²² και προσπαθούσε να σταθεροποιήσει την θέση της στην διακυβέρνηση του κράτους εν μέσω πολιτικών διαφωνιών.

Η Τουρκία, συνεπής στη στρατηγική του εξαναγκασμού, άδραξε τον Ιανουάριο του '96 μία ακόμα ευκαιρία για να επεκτείνει και να κλιμακώσει τις αναθεωρητικές της αξιώσεις. Οι ως τότε περιοριζόμενες επιβουλές της στην αμφισβήτηση των καθεστώτων κυριαρχίας και αρμοδιότητας του εναέριου χώρου και της αιγιαλίτιδας ζώνης, επεκτάθηκαν και στο καθεστώς κυριαρχίας του νησιωτικού εθνικού εδάφους, ενώ κλιμακώθηκε και η ένταση πρόκλησης καθώς, για πρώτη φορά από τα γεγονότα της Κύπρου, έγινε εδαφική επεκτατική καταπάτηση από πλευράς Τουρκίας.

Το προοίμιο της κρίσης έλαβε χώρα τη νύχτα 25 προς 26 Δεκεμβρίου του '95, όταν το τουρκικό εμπορικό πλοίο «Figen Akat» προσάραξε στα αβαθή του συμπλέγματος των βραχονησίδων Ίμια, ανατολικά της Καλύμνου, αρνούμενο τη

¹²⁰ Ήταν ένα φιλόδοξο σχέδιο του τότε υφυπουργού Μ. Μπετενιώτη που αποσκοπούσε απόκτηση οικονομικής δραστηριότητας από τις εν λόγω 28 νήσους για εθνικούς λόγους. Διακόπηκε από την κυβέρνηση Σημίτη το 1996.

¹²¹ Άρθρο 14 (1) της συνθήκης του Παρισιού του 1947

¹²² Μετά από αποτυχημένες προσπάθειες σχηματισμού κυβέρνησης η πολιτική εντολή είχε δοθεί στην Τσιλέρ η οποία ηγούνταν υπηρεσιακής κυβέρνησης με υπουργό Εξωτερικών τον Μπαϊκάλ .

βοήθεια ελληνικών ρυμουλκών που προσέφερε το Λιμεναρχείο Καλύμνου, ισχυριζόμενο ότι οι βραχονησίδες αποτελούν εδαφικό τμήμα της Τουρκίας. Την ίδια απάντηση, περι υπαγωγής των βραχονησίδων στην Τουρκική επικράτεια, έλαβε και η ελληνική πρεσβεία στην Άγκυρα την 27 Δεκεμβρίου, όταν ενημέρωσε για το ζήτημα. Τελικά, το τουρκικό πλοίο αποκολλάται την 28 Δεκεμβρίου από ελληνικό ρυμουλκό. Την 29 Δεκεμβρίου, η ελληνική πρεσβεία στην Άγκυρα λαμβάνει μία ρηματική διακοίνωση εκ μέρους της Τουρκίας σύμφωνα με την οποία τα Ίμια (αναφερόμενα με την τουρκική ονομασία «Καρντάκ») αποτελούν εσωτερικό τμήμα της τουρκικής επικράτειας, δίνοντας λεπτομέρειες για την διοικητική τους υπαγωγή.¹²³

Η ελληνική κυβέρνηση, με μεγάλη καθυστέρηση, στις 9 Ιανουαρίου '96 απαντά με ρηματική διακοίνωση με την οποία αναπτύσσονται τα ελληνικά επιχειρήματα νομικής φύσεως που βασίζονται στις συνθήκες του 1932 μεταξύ Ιταλίας-Τουρκίας και του 1947 μεταξύ Ιταλίας-Ελλάδας.¹²⁴ Μεταξύ 16 και 19 Ιανουαρίου δίνεται εντολή για αυξημένη επαγρύπνηση στο ΥΠΕΘΑ, τίθενται σε αυξημένη ετοιμότητα τα ΓΕΕΘΑ και ΓΕΝ , ενώ παράλληλα τηρούνται ενήμερα τα ΓΕΣ, ΓΕΑ και το ΥΠΕΞ. Μεταξύ 20 και 24 Ιανουαρίου το ζήτημα γίνεται γνωστό στα ΜΜΕ, με διαρροή των απόρρητων τηλεγραφημάτων μεταξύ των δύο πλευρών. Την 22 Ιανουαρίου ορκίζεται η νέα κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Κ. Σημίτη , κατόπιν της παραιτήσεως για λόγους υγείας του έως τότε Πρωθυπουργού Α. Παπανδρέου. Υπουργός εξωτερικών ορίζεται ο Θ. Πάγκαλος και υπουργός Άμυνας παραμένει ο Γ. Αρσένης. Στις 23 Ιανουαρίου λαμβάνει χώρα σύσκεψη στο γραφείο του πρωθυπουργού, χωρίς να γίνουν γνωστές λεπτομέρειες για τα ζητήματα που την απασχόλησαν. Την 25 Ιανουαρίου τέσσερις κάτοικοι της Καλύμνου, μεταξύ των οποίων ο Δήμαρχος και ο αστυνομικός Διοικητής, προσεγγίζουν τις βραχονησίδες και προβαίνουν σε έπαρση της ελληνικής σημαίας επί της ανατολικής Ίμια. Το περιστατικό της προσάραξης έχει γίνει γνωστό στον τουρκικό τύπο και την 27 Ιανουαρίου τουρκικό ελικόπτερο της εφημερίδας Hürriyet προσγειώνεται στην ανατολική Ίμια, όπου τέσσερις τούρκοι δημοσιογράφοι της εφημερίδας υποστέλλουν την ελληνική σημαία και την αντικαθιστούν με την τουρκική.¹²⁵ Η όλη ενέργεια βιντεοσκοπείται και παρουσιάζεται στον τουρκικό τύπο.

¹²³ Λυμπερης , Χ. (2009) , *Εθνική Στρατηγική και Χειρισμός Κρίσεων*, εκδόσεις Ποιότητα, Σελ. 164-194

¹²⁴ Άρθρο 14 (1) της συνθήκης του Παρισιού του 1947

¹²⁵ Φημολογείται ότι επρόκειτο για πράκτορες της ΜΙΤ αν και οι ίδιοι ακόμα και σήμερα το αρνούνται (Μ.Ιγναντίου-Α.Έλλης)

Από εκεί κι έπειτα, η κρίση κλιμακώνεται ραγδαία. Την 28 Ιανουαρίου τα περιπολικά του ΠΝ «Παναγόπουλος II» και «Αντωνίου» εντοπίζουν την τουρκική σημαία και την αντικαθιστούν με την ελληνική. Στην περιοχή συγκεντρώνονται μονάδες του Λιμενικού Σώματος και του Πολεμικού Ναυτικού και των δύο πλευρών. Αποφασίζεται και αποστέλλεται ομάδα της Μονάδας Υποβρυχίων Καταστροφών (ΜΥΚ) του ΠΝ για φύλαξη στην ανατολική Ίμια, χωρίς να γίνει αντιληπτή από τους τούρκους.

Νωρίς το πρωί την 29 Ιανουαρίου 1996, αντικαθίσταται η ομάδα ΜΥΚ από τη δεύτερη ομάδα που είχε σταλεί στην περιοχή για το λόγο αυτό. Αναχαιτίζεται τουρκικό ελικόπτερο που υπερίπταται της περιοχής. Επιδίδεται στον Έλληνα πρέσβη στην Άγκυρα ρηματική διακοίνωση που αμφισβητεί το νομικό καθεστώς των βραχονησίδων και καλεί την ελληνική κυβέρνηση σε διαπραγματεύσεις για την οριοθέτηση των θαλασσίων συνόρων , ενώ και δια στόματος της τουρκάλας πρωθυπουργού Τ. Τσιλέρ , απαιτείται η αποχώρηση των ελλήνων βατραχανθρώπων και η απομάκρυνση της σημαίας , μετά από σύγκληση του τουρκικού Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας. Οι ΗΠΑ που παρακολουθούν τα γεγονότα στενά, συνιστούν ψυχραιμία, μη συγκέντρωση ισχυρών ναυτικών δυνάμεων και διάλογο για τη διευθέτηση των ζητημάτων του Αιγαίου.¹²⁶

Κατά τη διάρκεια της νύχτας 29-30 Ιανουαρίου 1996 , συνεδριάζει εκ νέου το τουρκικό Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας και ενισχύεται ισχυρά ο τουρκικός στόλος στην περιοχή των Ιμίων. Γίνονται αλληπάλληλες συσκέψεις στο ΥΠΕΘΑ και στο Εθνικό Κέντρο Επιχειρήσεων (ΕΘΚΕΠΙΧ) , όπου υπάρχει μια πλήρης εικόνα της τακτικής κατάστασης , σε πραγματικό χρόνο, παρουσία του Υπουργού Εθνικής Άμυνας, όπου αποφασίζονται αυξημένα μέτρα σε Έβρο και νησιά. Ανακαλούνται οι άδειες των στρατιωτικών και ενισχύεται η παρουσία του ελληνικού στόλου στην περιοχή. Το ξημέρωμα βρίσκει τους δύο στόλους αντιμέτωπους στην περιοχή των Ιμίων. Συνεχίζονται οι τουρκικές προκλήσεις στον αέρα αλλά κυρίως στη θάλασσα, καθώς παραβιάζονται συνεχώς τα ΕΧΥ αλλά και γίνονται συνεχώς προσπάθειες τουρκικών σκαφών να προσεγγίσουν τις βραχονησίδες. Όλες οι ενέργειες απετράπησαν σύμφωνα με τις αποφάσεις που ελήφθησαν και τις οδηγίες που εδόθησαν μετά από σύσκεψη υπό τον πρωθυπουργό στο πρωθυπουργικό γραφείο.

¹²⁶ Λυμπέρης , Χ. (2009) , *Πορεία σε ταραγμένες θάλασσες* , Αθήνα, εκδόσεις Ποιότητα, Κεφ. 15

Οι Υπουργοί Άμυνας και Εξωτερικών απορρίπτουν με δήλωσή τους τις απαιτήσεις της Άγκυρας. Στις 12.00 συναντάται ο έλληνας πρέσβης στην Άγκυρα με τον τούρκο ΥΦΥΠΕΞ και ζητά την παύση των τουρκικών προκλήσεων και παραβιάσεων , για να λάβει ως απάντηση την απαίτηση για επαναφορά του status quo ante και συγκεκριμένα την απομάκρυνση πλοίων, στρατιωτών και σημαίων. Στις 13.00 εξέρχεται ο στόλος στο Αιγαίο , ο οποίος, ατυχώς κατά τη γνώμη του γράφοντος, καλύπτεται ζωντανά από τα τηλεοπτικά συνεργεία.¹²⁷ Αργά το μεσημέρι επιδίδεται από τις ΗΠΑ στα ΥΠΕΞ Ελλάδας και Τουρκίας non-paper με το οποίο ζητείται η αποτροπή συγκέντρωσης επιπλέον ναυτικών δυνάμεων στην περιοχή. Είχε προηγηθεί η συνάντηση , κατόπιν πρωτοβουλίας της ελληνικής πλευράς, , του έλληνα επιτετραμμένου της πρεσβείας στην Ουάσιγκτον με τον αμερικανό βοηθό ΥΠΕΞ Ρίτσαρντ Χολμπρουκ. Από το απόγευμα και μετά οι καιρικές συνθήκες επιδεινώνονται ραγδαία , με αποτέλεσμα τα μικρού εκτοπίσματος σκάφη να αποσυρθούν εκατέρωθεν.¹²⁸

Η αμερικανική διαμεσολάβηση ξεκίνησε στις 15.30 όταν ο αμερικανός ΥΠΕΘΑ Γ. Πέρι τηλεφώνησε στον έλληνα ομόλογό του Γ. Αρσένη . Η επικοινωνία μεταξύ των δύο επαναλήφθηκε στις 16.30 , στις 22.15 και τέλος στις 00.40 την 31 Ιανουαρίου , και επιβεβαιώθηκε η πρόθεση της ελληνικής κυβέρνησης για αποκλιμάκωση της κρίσης αλλά και η δέσμευσή της σε μια τέτοια περίπτωση για απομάκρυνση των δυνάμεων και των μέσων (που έβρισκε σύμφωνους αμερικανούς και τούρκους) πλην της σημαίας. Εν τω μεταξύ , ο ελληνικός στόλος έχει αποκλείσει τις βραχονησίδες ενώ συνεχίζονται τα επεισόδια παραβίασης των ΕΧΥ και ταυτόχρονες προσπάθειες αποτροπής-καταδίωξης μεταξύ των σκαφών των δύο πλευρών. Επίσης, έχει διαταχθεί μερική επιστράτευση σε ορισμένα νησιά του Αιγαίου και στον Έβρο. Αργά το βράδυ, οι μονάδες του στρατού έχουν εκκενώσει τα στρατόπεδα και βρίσκονται σε διασπορά στις προκαθορισμένες από τα σχέδια θέσεις για έναρξη επιχειρήσεων.

Στις 22.45 επικοινωνεί ο πρόεδρος των ΗΠΑ Μπιλ Κλίντον με τον Έλληνα πρωθυπουργό, ζητώντας διαπραγμάτευση και ειρηνική διευθέτηση του θέματος, αποκλείοντας κάθε ενέργεια στρατιωτικής βίας. Νωρίτερα είχε επικοινωνήσει ζητώντας τα ίδια από τον τούρκο πρόεδρο Σ. Ντεμιρέλ , ενώ λίγο αργότερα στις

¹²⁷ Από τον τηλεοπτικό σταθμό ΣΚΑΙ. Ο δημοσιογράφος ήταν ο Δ.Βερύκιος. Η απάντηση/εξήγηση στην κριτική που τους ασκήθηκε μετά το πέρας της κρίσης ήταν ότι η εν λόγω ενέργεια ήταν στο πλαίσιο ψυχολογικών επιχειρήσεων και προπαγάνδας έναντι των αντιπάλων.

¹²⁸ Λυμπέρης , Χ. (2014) , *Οψόμεθα την αλήθεια καθώς εστί*, εκδόσεις Ποιότητα, Μέρος Β

23.10 και στις 00.30 της 31 Ιανουαρίου, επικοινωνήσε με την τουρκάλα πρωθυπουργό Τ.Τσιλέρ . Λίγο μετά από την επικοινωνία Κλίντον-Σημίτη, ο αμερικανός πρόεδρος δίνει εντολή στον ΥΠΕΞ Γ. Κρίστοφερ να επικοινωνήσει με τον έλληνα ομόλογό του Θ. Πάγκαλο. Από εκείνη της στιγμή ο Κ. Σημίτης, δίνει εντολή η μόνη επικοινωνία να περιορίζεται μεταξύ του Κρίστοφερ ή του αντικαταστάτη αυτού Χόλμπρουκ και Πάγκαλου.

Μετά την απομάκρυνση ελαφρών σκαφών λόγω καιρού, η τακτική κατάσταση στο θέατρο επιχειρήσεων διαμορφώθηκε ως εξής: από ελληνικής πλευράς βρίσκονται στην περιοχή δύο τελευταίας τεχνολογίας φρεγάτες, δύο αντιτορπιλικά, τρεις πυραυλάκατοι , δύο торπιλάκατοι , δύο περιπολικά, ένα αρματαγωγό και αριθμός υποβρυχίων. Στην ευρύτερη περιοχή του νοτίου Αιγαίου επίσης βρήκε η κορύφωση της κρίσης τη φρεγάτα Ύδρα , που ανακλήθηκε από τη Νατοϊκή αποστολή της στην Αδριατική. Από τουρκικής πλευράς υπάρχουν δύο φρεγάτες, δύο αντιτορπιλικά , δύο торπιλάκατοι, ένα υποβρύχιο και τέσσερις ακταιωροί. Σύμφωνα με πληροφορίες, αργά το βράδυ άλλα τρία μεγάλα πολεμικά βρίσκονταν στον Ελλήσποντο με κατεύθυνση νότια , τα οποία παρακολουθούνταν από ελληνικά πολεμικά της περιοχής.¹²⁹

Στις 23.00 με 24.00 ο έλληνας ΥΠΕΞ βρίσκεται σε τηλεοπτικό στούντιο ιδιωτικού καναλιού σε ζωντανή εκπομπή, στην οποία παρεμβαίνει τηλεφωνικά και ο Υπουργός Άμυνας. Περί τις 24.00 ο ΥΠΕΞ αποχωρεί μετά από επίμονες αναζητήσεις από το πρωθυπουργικό γραφείο , ώστε να συμμετάσχει σε κυβερνητική σύσκεψη.

Την 31 Ιανουαρίου, λίγο μετά τα μεσάνυχτα, συγκαλείται από τον πρωθυπουργό σύσκεψη. Μετά την επιστροφή του, ο έλληνας ΥΠΕΞ έχει επικοινωνία με τον βοηθό ΥΠΕΞ των ΗΠΑ Χόλμπρουκ. Επανεπιβεβαιώνεται η σύμπτωση απόψεων περί αποκλιμάκωσης και απόσυρσης των δυνάμεων εκατέρωθεν κι από κοινού, με μόνο αγκάθι το θέμα της απομάκρυνσης της σημαίας. Συνολικά ο Χόλμπρουκ τηλεφωνεί εννέα φορές στον Πάγκαλο και άλλες τόσες στην Πρωθυπουργό της Τουρκίας τον τούρκο ΥΦΥΠΕΞ Οϊμέν. Περί τη 01.30 αναφέρεται έντονη κινητικότητα στην περιοχή των Ιμίων όταν απονηώνονται δύο ελικόπτερα από τουρκική φρεγάτα, τα οποία κινούνται προς τις βραχονησίδες. Ο αρχηγός ΓΕΕΘΑ ενημερώθηκε μέσω αγγελιοφόρου από το ΕΘΚΕΠΙΧ, καθώς η σύσκεψη δε γίνονταν

¹²⁹ Έλλης Α.-Ιγνατίου Μ. (2009), *ΙΜΙΑ: τα απόρρητα τηλεγραφήματα των Αμερικανών*, εκδόσεις Λιβάνη

εκεί αλλά στη Βουλή. Ο Υπουργός Άμυνας προτείνει τη μεταφορά του 'μίνι' ΚΥΣΕΑ στο ΕΘΚΕΠΙΧ αλλά η πρόταση απορρίπτεται από τον Πρωθυπουργό με την αιτιολογία να μη δοθεί η εντύπωση ότι η Ελλάδα προετοιμάζεται για πολεμική σύρραξη. Το ΚΥΣΕΑ βρίσκεται εν αναμονή της απάντησης των τούρκων μέσω των αμερικανών.

Περί τη 02.00 τηλεφωνεί ο εκπρόσωπος τύπου της πρεσβείας στην Άγκυρα και πληροφορεί τον έλληνα ΥΠΕΞ ότι η πρωθυπουργός της Τουρκίας δήλωσε πως οι ένοπλες δυνάμεις της Τουρκίας έχουν καταλάβει την αφύλακτη δυτική Ίμια. Λίγο αργότερα, καλεί ο Χόλμπρουκ και διατυπώνει ουσιαστικά τις απαιτήσεις της Τουρκίας για απομάκρυνση πλοίων, στρατιωτών και σημαιών. Ζητείται επιβεβαίωση της ύπαρξης τούρκων στρατιωτών επί της βραχονησίδας. Λόγω των εξαιρετικά δυσμενών καιρικών συνθηκών που επικρατούν, δεν είναι δυνατή η παρατήρηση από τα σκάφη του ΠΝ. Στις 04.00, ο Χόλμπρουκ επιβεβαιώνει την κατάληψη της βραχονησίδας, προκαλώντας σύγχυση στην ελληνική πλευρά. Διαβιβάζεται επίσης και το τουρκικό τηλεσίγγραφο ότι «σε περίπτωση προσβολής των Τούρκων κομάντο, αυτό θα σήμαινε αυτόματα ολοκληρωτικό πόλεμο». Ο Ρ. Χόλμπρουκ διαβιβάζει επιπλέον στην ελληνική πλευρά την δήλωση του Αμερικανού προέδρου ότι «όποια από τις δύο πλευρές ρίξει τον πρώτο πυροβολισμό, θα έχει τις ΗΠΑ απέναντι του» Ακολουθεί ένταση στο ΚΥΣΕΑ μεταξύ πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας αλλά και μεταξύ των κυβερνητικών στελεχών για τον χειρισμό της κρίσης. Ο Α/ΓΓΕΘΑ Χ.Λυμπέρης υποβάλλει την παραίτηση του η οποία δεν γίνεται αποδεκτή από τον πρωθυπουργό.¹³⁰ Αποφασίζεται η αποστολή του ελικοπτέρου ΠΝ 21 τύπου AB 212 της φρεγάτας Ναβαρίνο για αναγνώριση στη δυτική Ίμια. Λίγο πριν τις 05.00 επιβεβαιώνεται από το ελικόπτερο η ύπαρξη τούρκων στρατιωτών επί της δυτικής Ίμια. Λίγο αργότερα, αναφέρεται από τη φρεγάτα Ναβαρίνο ότι υπάρχει απώλεια επικοινωνίας με το ελικόπτερο.

Το ΚΥΣΕΑ αποφασίζει τη συμφωνία απεμπλοκής. Η συμφωνία επιβεβαιώνεται στις 05.40 σε μια ακόμη επικοινωνία μεταξύ Πάγκαλου-Κρίστοφερ, όπου συμφωνήθηκε η αποχώρηση του συνόλου των ναυτικών μονάδων και του προσωπικού των δύο χωρών από την επίμαχη περιοχή. Στη συμφωνία περιλήφθηκε επίσης η απομάκρυνση της ελληνικής σημαίας από τη δυτική Ίμια.¹³¹ Αρχισε στις

¹³⁰ Σημίτης, Κ. (2005), *Πολιτική για μια δημιουργική Ελλάδα 1996-2004*, εκδόσεις Πόλις

¹³¹ Οι Αμερικανοί διά του Ρ. Χόλμπρουκ επιβάλλουν και στις δύο πλευρές τη θέληση τους. «No ships, no troops, no flags» και διαμηνύουν να ισχύσει το status quo ante. Σύμφωνα με τα τηλεγραφήματα

06.00 η αποχώρηση των δυνάμεων εκατέρωθεν και ολοκληρώθηκε περί τη 09.30. Οι έλληνες βατραχάνθρωποι αποχωρώντας , παίρνουν μαζί τους και την ελληνική σημαία, σύμφωνα με την ελληνική εκδοχή για να μην βεβηλωθεί, ενώ κατά Χόλμπρουκ διότι ήταν όρος της συμφωνίας. Η πολιτική κατάσταση στην Αθήνα είναι εκρηκτική, τόσο μεταξύ των κομμάτων όσο κι ενδοκυβερνητικά. Αργά το βράδυ η κυβέρνηση καταφέρνει να λάβει ψήφο εμπιστοσύνης.

Έτσι τελειώνει η μεγάλη κρίση και αρχίζει μια περίοδος διακυβέρνησης που επεφύλασσε , κατά τη γνώμη μας , κι άλλες εθνικές «ήττες» και πολιτικές περιπέτειες όπως στην περίπτωση της κρίσης των πυραύλων S-300 το '98 και της παράδοσης Οτσαλάν το '99 αλλά και της μάλλον επιβλαβούς συμφωνίας της Μαδρίτης του '97. Η συγκεκριμένη όμως κρίση, εκτός από την πικρή γεύση ήττας και απογοήτευσης , άφησε πίσω της τρία θύματα, τα μέλη του πληρώματος του ελικοπτέρου που κατέπεσε κάτω από αδιευκρίνιστες συνθήκες , και συγκεκριμένα του κυβερνήτη Υποπλοιάρχου ΠΝ Χριστόδουλου Καραθανάση , του συγκυβερνήτη Υποπλοιάρχου ΠΝ Παναγιώτη Βλαχάκου και του χειριστή ραντάρ Αρχικελευστή ΠΝ Έκτορα Γιαλοπού.¹³²

7.2 Ανάλυση της Κρίσης

Η κρίση των Ιμίων του 1996 αποτελεί κατά την άποψή μας μάλλον παράδειγμα μιας αποτυχημένης διαχείρισης από την Ελληνική πλευρά. Αποτελεί ίσως ιστορικό παράδοξο, πώς μια χώρα όπως η Τουρκία προβαίνοντας σε μια ιδιαίτερος τολμηρή και αμφιλεγόμενης ορθότητας και προοπτικών επιτυχίας ενέργεια, κατάφερε τελικά να ακυρώσει την παγιωμένη τακτική υπεροχή που είχε επιτύχει ο αντίπαλος της. Ο τρόπος που επέλεξε η ελληνική πλευρά για να αντιμετωπίσει την κρίση δεν πληρούσε σχεδόν καμιά από τις βασικές αρχές διαχείρισης κρίσης . Το αποτέλεσμα ήταν ότι ενώ είχε επιτευχθεί από την Ελλάδα αρχικά στρατιωτική υπεροχή και διατηρούσε τακτικό πλεονέκτημα, δεν κατέστη δυνατή η εξαργύρωσή της , ενώ η κατάληψη της δυτικής βραχονησίδας από τις τουρκικές δυνάμεις ακύρωσε το πλεονέκτημα αυτό , το οποίο είχε περισσότερο ψυχολογική και διαπραγματευτική επίδραση και δεν αποτελούσε ουσιαστική ανατροπή του συσχετισμού ισχύος μεταξύ των δύο πλευρών.

που περιλαμβάνονται στο βιβλίο του Μ. Ιγναντίου - Α. Έλλης ο υπουργός Εξωτερικών Θ. Πάγκαλος δήλωσε ότι η ελληνική σημαία στην ανατολική Ίμια επισήμως δεν αποσύρθηκε, «αλλά την παρέσυραν οι ισχυροί άνεμοι της περιοχής».

¹³² Συρίγος , Α. (2016), *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, εκδόσεις Πατάκη

Αυτό που ουσιαστικά έκρινε την αντιπαράθεση ήταν μάλλον η ηττοπάθεια, η παραίτηση, η έλλειψη εμπειρίας και η μη διάθεση για ανάληψη κατάλληλης δράσης από ελληνικής πλευράς.

Το σημείο έναρξης της κρίσης σηματοδοτείται από την ρηματική διακοίνωση του τουρκικού υπουργείου Εξωτερικών την 29 Δεκεμβρίου 1995, μετά το ναυτικό ατύχημα του φορτηγού «Φιγκεν Ακάτ» στα Ίμια, η οποία στοιχειοθέτησε έμμεση ένδειξη αμφισβήτησης της εδαφικής ακεραιότητας της Ελλάδας. Αυτή η ανταλλαγή ρηματικών διακοινώσεων μεταξύ των δύο κρατών που ξεκίνησε από πλευράς Τουρκίας, αποσκοπούσε στην εφαρμογή της επιθετικής στρατηγικής της ελεγχόμενης πίεσης και επεδίωκε με πολιτικές ενέργειες περιορισμένου κινδύνου να διαβάλλει την δέσμευση αποτροπής της Ελλάδας και να διατηρήσει την κλιμάκωση στο αρχικό της στάδιο.

Η Ελλάδα για την διαχείριση της κρίσης και την αντιμετώπιση της τουρκικής προκλητικότητας εφάρμοσε την αμυντική στρατηγική της περιορισμένης κλιμάκωσης, που αποσκοπεί στην κάμψη της επιθετικότητας του αντιπάλου και στην διαβίβαση του πολιτικού και στρατιωτικού μηνύματος της αποτροπής. Η εφαρμογή της αποτροπής εκδηλώθηκε σε δύο φάσεις: α) Στην πρώτη φάση η διπλωματική αντίδραση της Ελλάδας, δηλαδή η απάντηση στην τουρκική ρηματική διακοίνωση, δεν εμπεριείχε σαφή διακήρυξη αποτροπής και εκδηλώθηκε με σημαντική χρονική καθυστέρηση σε σχέση με την ζωτικότητα του προβλήματος. Δηλαδή, δεν μετέφερε στην Τουρκία με σαφήνεια το μήνυμα ότι η δράση της δεν είναι απλά ανεπιθύμητη, αλλά ζήτημα εθνικής ασφάλειας. Η αμφισβήτηση της εδαφικής κυριαρχίας της χώρας είναι ζήτημα που θα έπρεπε να αντιμετωπιστεί «εν τη γενέσει του», προτού λάβει ευρύτερες διαστάσεις, εφόσον ιστορικά η Τουρκία συμπεριφέρεται συστηματικά ως αναθεωρητικό κράτος. β) Στη δεύτερη φάση της αποτροπής, κατά την διάρκεια της ταχύτατης κλιμάκωσης της κρίσης, η πολιτική και στρατιωτική αντίδραση εκδηλώθηκαν χωρίς χρονική καθυστέρηση. Η Ελλάδα προχώρησε απότομα σε μέτρα αυξημένης στρατιωτικής επαγρύπνησης χωρίς να έχει προηγηθεί τουρκική αντίδραση, καθώς δεν είχε απαντήσει η Τουρκία στην ελληνική ρηματική διακοίνωση. Έτσι λοιπόν, η ενέργεια αυτή ήταν προβληματική διότι δεν προδικάζονταν από την μορφή που είχε λάβει η διπλωματική αντίδραση, δεν ήταν σαφής ως προς τους στόχους της και δεν συνοδεύτηκε από ξεκάθαρο μήνυμα απειλής προς την Τουρκία. Δόθηκε λοιπόν η λανθασμένη εντύπωση στην τουρκική πλευρά ότι αναμένεται επιθετική ενέργεια εις βάρος της και η εντύπωση αυτή ενισχύθηκε από

την έπαρση της σημαίας στην ανατολική Ίμια από τον Δήμαρχο της Καλύμνου που φάνηκε ως ένδειξη περεταίρω κλιμάκωσης βάσει της στρατηγικής του εξαναγκασμού.¹³³

Η ενέργεια των δημοσιογράφων της «Hurriyet» ήταν κίνηση απάντησης στην ελληνική πλευρά και ουσιαστικά το σημείο όπου η κρίση πέρασε στην φάση της κλιμάκωσης.¹³⁴ Η Ελλάδα απάντησε στην εν λόγω πολιτική ενέργεια της Τουρκίας με στρατιωτική εμπλοκή και έπαρση της ελληνικής σημαίας (από τις μονάδες του Πολεμικού Ναυτικού) στο νησί και παράλληλα προέβη σε μερική κινητοποίηση των Ενόπλων Δυνάμεων της με παραμονή μεγάλων ναυτικών μονάδων στην περιοχή των Ιμίων και τοποθέτηση ειδικών δυνάμεων πάνω στην μία εκ των δύο βραχονησίδων για την φύλαξη της σημαίας. Η Τουρκία απάντησε με κινητοποίηση των Ενόπλων Δυνάμεων της και αποστολή ναυτικών δυνάμεων στην εν λόγω περιοχή και εμφάνισε την στρατιωτική της κίνηση ως αμυντική, που αποσκοπούσε στο να αποτρέψει τυχόν προληπτική επίθεση της Ελλάδας εναντίον της. Οι αποφάσεις του Εθνικού Συμβουλίου της Τουρκίας και το τελεσίγραφο του χρονικού ορίου της διευθέτησης αντιπροσώπευαν για την Τουρκία στρατηγική εκβιασμού που είχαν στόχο να εξαναγκάσουν την Ελλάδα να υποχωρήσει υπό το βάρος μιας απροσδιόριστης απειλής και να οδηγήσουν την κλιμάκωση στο στάδιο της πλήρους κρίσης.¹³⁵

Η Ελλάδα όπως προαναφέρθηκε διατηρούσε τακτικό πλεονέκτημα και στρατιωτική υπεροχή έναντι της Τουρκίας έτσι όπως είχε διαμορφωθεί η κατάσταση μέχρι τις πρώτες πρωινές ώρες της 31 Ιανουαρίου 1996. Σε περίπτωση σύρραξης εκείνο το βράδυ είχε την δυνατότητα να επιφέρει ένα σημαντικό πλήγμα στις τουρκικές ένοπλες δυνάμεις. Δεν μπορούμε να προβλέψουμε το αποτέλεσμα μιας πολεμικής σύγκρουσης ή ακόμα περισσότερο ενός γενικευμένου πολέμου με ακρίβεια γιατί υπάρχουν παράγοντες που επηρεάζουν το εν λόγω αποτέλεσμα και δεν δύναται να αναλυθούν στην παρούσα μελέτη. Σαφώς όμως οι ελληνικές δυνάμεις υπερετερούσαν. Το τακτικό πλεονέκτημά της η Ελλάδα το απώλεσε μετά την επιτυχημένη κατάληψη της δυτικής Ίμια από τουρκικές επίλεκτες δυνάμεις.

¹³³ Alifantis , S. (2001) , *Greek National Defense in the Aftermath of the Imia Crisis: The Concept of flexible retaliation* , from Ch. Yallouridis – P. Tsakonas , *Greece and Turkey after the end of the Cold War* , pub . Caratzas

¹³⁴ Γιαλλουρίδης , Χ. (1997) , *Η Ελληνοτουρκική σύγκρουση από την Κύπρο έως τα Ίμια 1955-1996, Η οπτική του Τύπου*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, Κεφ. 5 , Σελ. 315-321

¹³⁵ Fakiolas, E. –Mavridis , P. (2001) , *Strategy of Crisis Management and the Greek – Turkish Rivalry: The case of Imia Islets* , from Ch. Yallouridis – P. Tsakonas , *Greece and Turkey after the end of the Cold War* , pub .Caratzas

Σε επιχειρησιακό επίπεδο οι Τούρκοι εφάρμοσαν την τακτική του αντιπερισπασμού και της παραπλάνησης με την πτήση ελικοπτέρων στην περιοχή των Ιμίων και του Φαρμακονησίου λίγο πριν την αποβατική τους ενέργεια που εικάζεται ότι έγινε από την τουρκική φρεγάτα «YAVUZ» η οποία πραγματοποιούσε ελιγμούς πλησίον της δυτικής βραχονησίδας. Οι ελληνικές δυνάμεις δεν ήταν ασφαλώς σε θέση να προστατεύσουν ταυτόχρονα όλες τις βραχονησίδες της περιοχής εκείνη την στιγμή και να διατηρήσουν πλήρη τακτική εικόνα, επικράτησε σύγχυση και δεδομένου των κακών καιρικών συνθηκών και της χαμηλής ορατότητας αιφνιδιάστηκαν.¹³⁶ Οι τουρκικές δυνάμεις κατέλαβαν την βραχονησίδα χωρίς να γίνουν αντιληπτές. Παρόλα αυτά, το πλήγμα ήταν αρκετά περιορισμένο και εύκολα ανατρέψιμο. Η Ελλάδα είχε την δυνατότητα δυναμικής αντίδρασης καθώς μετά τον πρώτο αιφνιδιασμό, προτάθηκε στον πρωθυπουργό ο ναυτικός βομβαρδισμός της δυτικής Ίμια ή εναλλακτικά η ανακατάληψή της από αντίστοιχες ελληνικές ειδικές δυνάμεις ή ακόμα και ο συνδυασμός των δύο ενεργειών. Ο πρωθυπουργός απέρριψε τις εν λόγω ενέργειες και ζήτησε από την στρατιωτική ηγεσία την ανακατάληψη της βραχονησίδας σε 45 λεπτά χωρίς την εξόντωση των Τούρκων στρατιωτών κάτι που ήταν εκείνη την στιγμή αδύνατο και απαιτούσε χρόνο τουλάχιστον 3 ωρών για την μεταφορά επιπλέον δυνάμεων στην περιοχή προς επίτευξη τακτικού πλεονεκτήματος 3:1.

Η Ελλάδα δεν προχώρησε στην ανακατάληψη της βραχονησίδας και τη χρήση βίας διότι επέδρασε ο παράγοντας της αμερικανικής διαμεσολάβησης που βρίσκονταν σε εξέλιξη και πίεζε για άμεση αποκλιμάκωση, απειλώντας με αντίποινα σε όποια πλευρά «άνοιγε πρώτη πυρ». Για την Ελλάδα σε αυτό το κρίσιμο σημείο επικράτησε το δίλλημα «πόλεμος ή ειρήνη με συμβιβασμό». Επελέγη η δεύτερη λύση και η υιοθέτηση της αμερικανικής «φόρμουλας» αποκλιμάκωσης. Δεν θα ήταν δυνατόν κάτω από την πίεση της αμερικανικής παρέμβασης η αντίδραση της χώρας να στηριχθεί σε ένα υψηλής έντασης βίαιο χτύπημα. Το πολιτικό αλλά και στρατιωτικό κόστος σε σχέση με το πραγματικό κόστος του τουρκικού πλήγματος θα ήταν αρκετά υψηλό.

Η τουρκική στρατιωτική επιχείρηση κατάληψης της βραχονησίδας θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι ήταν πολύ ριψοκίνδυνη και εκτελέστηκε με λογική

¹³⁶ Πληροφορίες από Αξιωματικούς που ήταν παρόντες στην κρίση αναφέρουν πως οι Τούρκοι εκτελούσαν καθ' όλη την διάρκεια της νύχτας εγκλωβισμούς με τα ραντάρ πυροβολικού τους εναντίον ελληνικών πλοίων, με αποτέλεσμα την κόπωση των ελληνικών πληρωμάτων λόγω του παρατεταμένου συναγερμού.

περιορισμένου πολέμου, γιατί είχε επιλεκτικό στόχο επίθεσης και δεν απέβλεπε στην αποφασιστική ήττα της Ελλάδας και την καταστροφή των Ενόπλων Δυνάμεων της . Το στρατιωτικό χτύπημα αποσκοπούσε στο να δημιουργήσει τετελεσμένο που χρησιμοποιήθηκε επιδέξια από την Τουρκία ως διαπραγματευτικό μέσο εξαναγκασμού και ως αντικείμενο διπλωματικής διαπραγμάτευσης , προκειμένου η ελληνική πλευρά να υποχρεωθεί σε συμβιβασμό με το αμερικανικό σχέδιο αποκλιμάκωσης (που είχε επίσημα και στις δύο πλευρές μέσω του Ρ. Χόλμπρουκ προταθεί και το οποίο ευνοούσε τις τουρκικές επιδιώξεις).¹³⁷

Από αυτό προκύπτει ότι στην κρίση των Ιμίων η Τουρκία δεν είχε σκοπό να ξεκινήσει πόλεμο. Εάν επιθυμούσε πόλεμο δεν θα προκαλούσε θερμό επεισόδιο, γιατί έτσι θα έχανε το πλεονέκτημα του αιφνιδιασμού. Σκοπός της Τουρκίας ήταν «να κερδίσει τον πόλεμο χωρίς μάχη». Από την στιγμή που πληροφορήθηκε ότι η Ελλάδα είχε «ανοικτή γραμμή» με την Ουάσιγκτον και ότι είχε ζητήσει την αμερικανική μεσολάβηση για την αποκλιμάκωση της κρίσης, συνειδητοποίησε ότι η αντίπαλη πλευρά δεν ήταν αποφασισμένη για σύγκρουση, άρα έπρεπε οπωσδήποτε εκμεταλλευόμενη την πολιτική αστάθεια και αβεβαιότητα που επικρατούσε στην Ελλάδα, να ακυρώσει το ελληνικό τακτικό πλεονέκτημα.

Για την Ελλάδα η κρίση πλέον είχε ως πιθανά αποτελέσματα ειρήνη ή γενικευμένος καταστροφικός πόλεμος, ενώ για την Τουρκία ορθή ή μη ορθή διαχείριση της κρίσης. Η Τουρκία εκμεταλλευόμενη την περίσταση κατάφερε να επιτύχει τις πολιτικές της πάγιες αναθεωρητικές επιδιώξεις για την μεταβολή του *status quo* στο Αιγαίο, κάτι που αποτελεί πάγια τακτική της όπως έχει δείξει η σύγχρονη ιστορία κάθε φορά που η Ελλάδα είναι πολιτικά ασταθής και αβέβαιη.¹³⁸

Η κρίση των Ιμίων για την Ελλάδα, παρά την εξέλιξή της και την κατάσταση που είχε διαμορφωθεί με τις επιλεχθείσες μεθόδους διαχείρισης ,θα μπορούσε να έχει μία εντελώς διαφορετική έκβαση, πιο θετική για τις επιδιώξεις της αρκεί να μην είχε λάβει χώρα τόσο μεγάλος αριθμός σημαντικών λαθών. Όπως σημειώνει σε άρθρο του ο Αντιναύαρχος ε.α. Β. Μαρτζούκος Π.Ν. (Επίτιμος Διοικητής Σ.Ν.Δ.) όπως και στα βιβλία του ο Χ. Λυμπέρης , τα κύρια σφάλματα της κρίσεως των Ιμίων συνοψίζονται επιγραμματικά στα ακόλουθα:

¹³⁷ Γιαλλουρίδης Χ. –Τσάκωνας Π. (2002), *Ελλάδα και Τουρκία μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου*, εκδόσεις Ι. Σιδέρη , Σελ.133- 176

¹³⁸ Μίχας, Ζ. – Αδαμόπουλος, Δ. (2006) , *Ιμια 1996, η αλήθεια*, Κεφ. 2 (πολεμικές μονογραφίες 56) , εκδόσεις Defence Net , Κεφ. 3

- α) Παρά τις ενδείξεις, η κρίση δεν εντοπίσθηκε έγκαιρα, ώστε να υπάρξουν ανάλογες προληπτικές ενέργειες. Ακόμη και όταν η κρίση έγινε ορατή, αρχικά υποβαθμίσθηκε.
- β) Το αποκλειστικά αρμόδιο για την διαχείριση της κρίσης ΚΥΣΕΑ ουδέποτε συνεκλήθη επίσημα για την εκτίμηση και αντιμετώπιση της κατάστασης, με αποτέλεσμα ο πρωθυπουργός να ενημερώνεται κυρίως από συμβούλους και άλλους φορείς (π.χ. ΥΕΘΑ, Α/ΓΕΕΘΑ) να αποδεσμεύουν εξ' ανάγκης Εθνικούς Κανόνες Εμπλοκής, αρμοδιότητος ΚΥΣΕΑ¹³⁹.
- γ) Οι αντιδράσεις υπήρξαν αντανακλαστικές και όχι αποτέλεσμα στρατηγικού σχεδιασμού.
- δ) Δεν αξιοποιήθηκαν πλήρως τα διπλωματικά και γεωπολιτικά μας ερείσματα για την διπλωματική απομόνωση του αντιπάλου. Ήταν δυσάρεστο ότι η Ε.Ε δεν πήρε την πρωτοβουλία υποστήριξης της ελληνικής θέσης κατά την διάρκεια της κρίσης ως όφειλε, αλλά δεν υπήρξε ούτε από την πλευρά της Ελλάδας έγκαιρη κίνηση για να εξασφαλιστεί η ευρωπαϊκή υποστήριξη αλλά και η υποστήριξη της Ιταλίας για την ενίσχυση της νομοθετικής θέσης της χώρας στην απόδειξη της ελληνικής κυριαρχίας στα Ίμια. Και οι δυο κινήσεις έγιναν κατόπιν απεμπλοκής, χωρίς πραγματικό όφελος. Επιπλέον, δεν υπήρξε προσφυγή στο Σ.Α./ΟΗΕ για τουρκική εχθρική ενέργεια.¹⁴⁰
- ε) Η πολιτική ηγεσία δεν γνώριζε στοιχειώδεις κανόνες αποτροπής, καθώς και βασικές διαδικασίες κλιμάκωσης και αποκλιμάκωσης της κρίσεων.
- στ) Οι σχέσεις πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας δεν ήταν αγαστές.
- ζ) Υπήρχε αμοιβαία καχυποψία μεταξύ κορυφαίων στελεχών της κυβέρνησεως.
- η) Υπήρχε έλλειψη συνεργασίας μεταξύ συναρμοδίων υπουργείων και της στρατιωτικής ηγεσίας.
- θ) Υπήρξαν πολλαπλοί και παράλληλοι διάυλοι επικοινωνίας με το εξωτερικό, δίχως μάλιστα κοινή γραμμή.
- ι) Υπήρξε αναντιστοιχία πολιτικών εξαγγελιών και πράξεων.
- ια) Ουδέποτε η πολιτική ηγεσία (ή στελέχη αυτής) ενημερώθηκε και έλαβε αποφάσεις στον φυσικό χώρο αντιμετώπισεως κρίσεων που είναι το Εθνικό Κέντρο Επιχειρήσεων. Παρά το γεγονός ότι προτάθηκε κάτι τέτοιο, απορρίφθηκε από την

¹³⁹ Το Κυβερνητικό Συμβούλιο Εξωτερικών και Άμυνας (ΚΥ.Σ.Ε.Α.), του οποίου προεδρεύει ο Πρωθυπουργός και αποτελεί το κύριο όργανο λήψης αποφάσεων σε ζητήματα που αφορούν την Ελληνική Εθνική Άμυνα, όπως για παράδειγμα η Πολιτική Εθνικής Άμυνας, η δομή και η ηγεσία των Ενόπλων Δυνάμεων, τα μείζονα προγράμματα προμήθειας και παραγωγής αμυντικών μέσων και υλικού, το Σύστημα Χειρισμού Κρίσεων και η ανάπτυξη των Ενόπλων Δυνάμεων για την κάλυψη των αναγκών της χώρας.

¹⁴⁰ Άρθρο 51, Χάρτης ΣΑ - ΟΗΕ

πολιτική ηγεσία για να μην δοθεί στην αντίπαλη πλευρά το μήνυμα ότι εκτελείται πολεμική προετοιμασία και προκαλέσει επιπλέον κλιμάκωση της κρίσης.

ιβ) Αγνοήθηκε η ΕΥΠ και το έγγραφο που προειδοποιούσε για την τουρκική στρατιωτική ενέργεια. Όταν ο Λ. Βασιλακόπουλος ζήτησε να δει και ενημέρωσε τον πρωθυπουργό έλαβε την εξής απάντηση: «το ζήτημα έχει αναλάβει και χειρίζεται ο κος Θ. Πάγκαλος».¹⁴¹

ιγ) Η πολιτική ηγεσία επέρριψε ευθύνες αποκλειστικά στις Ε.Δ. της χώρας και δεν προέβη σε αυτοκριτική. Η διαχείριση της κρίσης όπως προαναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο είναι αποκλειστική ευθύνη της πολιτικής ηγεσίας και δεν μεταβιβάζεται.

ιδ) Εφόσον αποφασίστηκε η αποστολή δυνάμεων στα Ίμια και η φύλαξη τους, δεν προστατεύτηκαν και τα δύο νησιά δίνοντας στον αντίπαλο δυνατότητα ελιγμού. Ο Χ. Λυμπέρης αναφέρει ότι πρότεινε κάτι τέτοιο στον πρωθυπουργό αλλά η πρότασή του απορρίφθηκε. Αντίστοιχα ο Κ. Σημίτης αναφέρει ότι είχε λάβει διαβεβαίωση από τον Α/ΓΕΕΘΑ ότι η δυτική Ίμια φυλάσσονταν δια θαλάσσης από ναυτικές μονάδες.

ιε) Διέρρευσε στα ΜΜΕ το περιστατικό στα Ίμια ενώ η κυβέρνηση κάτι τέτοιο δεν το επιθυμούσε. Πολλοί υποστήριξαν πως αν δεν είχε ανακοινωθεί το συμβάν, η κρίση ίσως και να μην είχε λάβει χώρα. Γενικά κατά την διάρκεια της κρίσης δεν χειραγωγήθηκαν τα ΜΜΕ με αποτέλεσμα στον «βωμό» της τηλεθέασης να θυσιαστούν ζωτικά συμφέροντα εθνικής ασφαλείας και να υπάρξει διαρροή στρατιωτικών πληροφοριών και διάδοση ανακριβών ειδήσεων.

ιστ) Δόθηκε ο τακτικός έλεγχος των ναυτικών δυνάμεων στα Ίμια σε Κυβερνήτη πολεμικού πλοίου (Φ/Γ ΝΑΒΑΡΙΝΟ) ενώ κανονικά προβλέπεται να ακολουθεί την δύναμη τακτικός Διοικητής ο οποίος να διατηρεί τακτική εικόνα περιοχής

ιζ) Σε στρατιωτικό επίπεδο εντοπίστηκε σοβαρή αδυναμία καθώς δεν διατέθηκε από τον Στρατό Ξηράς μονάδα επάνδρωσης και φύλαξης των βραχονησίδων καθώς και κάποιο τέτοιο είναι στην δικιά του δικαιοδοσία ,με αποτέλεσμα να επιλεγεί εναλλακτικά στοιχείο Ο.Υ.Κ. που δεν κατείχε την απαιτούμενη εμπειρία για τέτοιου είδους αποστολές.

Εξαιρετικά σημαντικό ρόλο στην ανεπιτυχή διαχείριση της κρίσης φαίνεται πως διαδραμάτισε η πολιτική ηγεσία , όσον αφορά την Ελλάδα, η οποία σύμφωνα με πολλά από τα μέρη τα οποία συμμετείχαν στη διαχείριση της κρίσης δεν έλαβε τις

¹⁴¹ Λυμπέρης , Χ. (2014) , *Οψόμεθα την αλήθεια καθώς εστί*, εκδόσεις Ποιότητα, Μέρος Β , Κεφ.1

κατάλληλες αποφάσεις και στον κατάλληλο χρόνο. Ο Κ. Σημίτης έδειξε ότι ήταν άνθρωπος χαμηλών τόνων που επιδίωξε σε πρώτη φάση να αποφύγει τον πόλεμο και στην πορεία να οδηγήσει σε επίλυση τις ελληνοτουρκικές διαφορές.¹⁴² Αρκετά χρόνια αργότερα νέες πληροφορίες αποκάλυψαν τις αδυναμίες και την προχειρότητα με τη οποία και οι Τούρκοι επέλεξαν να κινηθούν κατά την διάρκεια της κρίσης.¹⁴³ Την ίδια στιγμή, τα απομνημονεύματα του Προέδρου Κλίντον αφήνουν υπόνοιες πως η κρίση τελικά αποσοβήθηκε όταν η τουρκική πλευρά είχε επιτύχει τους στόχους της. Σύμφωνα με τα απομνημονεύματα του τότε προέδρου Μπιλ Κλίντον, αυτός που τον κάλεσε για να μεσολαβήσει για την εκτόνωση της κρίσης ήταν ο Τούρκος πρόεδρος Ντεμιρέλ. Και αυτό ενεφανίσθη από την ελληνική πλευρά δια μέσου κομματικών κονδυλοφόρων ως δειλία από την Τουρκία να προχωρήσει σε πλήρη εμπλοκή. Είναι όμως έτσι, ή μήπως ο πρόεδρος Ντεμιρέλ απλώς επέλεξε να σταματήσει την κρίση όταν είχε εξασφαλίσει την διπλωματική και δυστυχώς εδαφική νίκη;

Σύμφωνα με τον Υποστρατήγο ε.α. Λ.Τζούμη: «Μια ιστορική αναδρομή γεγονότων μεταξύ αυτών και η κρίση των Ιμίων, υπενθυμίζουν ότι η βούληση της Άγκυρας να αλλάξει το status quo της περιοχής, είναι συνεχής και δεδομένη. Η διαφοροποίηση που υπάρχει σε αυτή, σε σχέση με προηγούμενες, είναι ότι η Τουρκία έθεσε επίσημα για πρώτη φορά θέμα εδαφικής διεκδίκησης επί της ελληνικής επικράτειας, με την αμφισβήτηση εθνικού χερσαίου χώρου. Η προσπάθειά της όμως επί σειρά ετών, είναι να διατηρήσει ψηλά τη στρατιωτική της ικανότητα και να μετουσιώσει την αναθεωρητική της πολιτική σε πράξη, όποτε της δοθεί ευκαιρία. Η ακολουθούμενη τακτική της τουρκικής πλευράς, για την υλοποίηση των στόχων και των επιδιώξεων της, πραγματοποιείται μέσω αλληπάλληλων κρίσεων ποικίλης μορφής και εντάσεως, με σκοπό τη δημιουργία ενός συνολικού καταλόγου διμερών διαφορών (γκρίζες ζώνες, υφαλοκρηπίδα, FIR, χωρικά ύδατα, κ.λπ). Η συνεχής υποχωρητικότητα και η στρατηγική του κατευνασμού της δικής μας πλευράς, ενθαρρύνει την αδιαλλαξία και εξυπηρετεί την εκπλήρωση επιμέρους τουρκικών επιδιώξεων, οι οποίες μακροχρόνια θα ισοδυναμούν με την επίτευξη του συνόλου των στόχων, που έχει θέσει η γείτονα χώρα.»

¹⁴² Έλλης Α.-Ιγνατίου Μ. (2009), *ΙΜΙΑ: τα απόρρητα τηλεγραφήματα των Αμερικανών*, εκδόσεις Λιβάνη, Κεφ. Ι

¹⁴³ Τουρκικές πηγές αναφέρουν πως οι Τούρκοι δεν ήταν έτοιμοι για πόλεμο και κάτι τέτοιο δεν το επιθυμούσε η στρατιωτική ηγεσία. Στα Συμβούλια που έλαβαν χώρα υπήρξε σύγκρουση πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας. Η Τ. Τσιλέρ επεδίωξε ακραία κλιμάκωση και εθνικιστική υστερία για προσωπικούς και πολιτικούς σκοπούς. (Ζ. Μίχας-Δ. Αδαμόπουλος 2006)

Την ίδια στιγμή ο Ναύαρχος ε.α. Χ. Λυμπέρης ισχυρίζεται και επιβεβαιώνει τα προαναφερθέντα : « η ελληνική πολιτική ηγεσία εμφανίσθηκε με σοβαρές αδυναμίες και παραλείψεις. Παρά το γεγονός ότι υπήρχαν μηνύματα για επερχόμενη κρίση στο Αιγαίο όπως πολιτικές δηλώσεις από την Άγκυρα, πυκνότητα και χαρακτήρας τουρκικών προκλήσεων στο Αιγαίο, διακήρυξη casus belli , πολιτική ρευστότητα και στις δύο χώρες κ.ά. , η κυβέρνηση δεν ενεργοποιήθηκε ούτε και μετά τη ρηματική διακοίνωση της Άγκυρας, περί τουρκικής κυριαρχίας στα Ίμια, στις 29 Δεκεμβρίου 1995. Δεν οργάνωσε την απαραίτητη συλλογικότητα στην εκτίμηση της καταστάσεως.» Ο Α/ΓΕΕΘΑ τις ανησυχίες-εκτιμήσεις για τα επερχόμενα παρουσίασε στον πρωθυπουργό και τον υπουργό Άμυνας. Πέραν τούτου ζήτησε και συγκλήθηκε το ΣΑΜ¹⁴⁴ με θέμα: «Δυνατότητες- αδυναμίες σε ενδεχόμενη ελληνοτουρκική σύγκρουση». Την ίδια στιγμή , η ασθένεια του Α. Παπανδρέου μαζί με τη διαμάχη διαδοχής του, αντί ενότητας στην πολιτική τριανδρία που διαχειρίστηκε την κρίση (πρωθυπουργός, ΥΠΕΘΑ, ΥΠΕΞ), συνοδεύτηκε από καχυποψία και αποσυντονισμό. Το ΚΥΣΕΑ δεν ενεργοποιήθηκε. Λειτουργήσαν τρεις διάυλοι διαβούλευσης με την αμερικανική πλευρά, δεν καθορίστηκε στρατηγική διαχείρισης της κρίσης, δεν τέθηκαν κόκκινες γραμμές. Η στρατιωτική ηγεσία έμεινε στο σκοτάδι επί των διεξαγόμενων διαπραγματεύσεων.

Από την άλλη μεριά, ο Κ. Σημίτης, πρωθυπουργός του ελληνικού κράτους εκείνη την περίοδο, αναφέρει «Η επιλογή να συνέλθουμε στο πρωθυπουργικό γραφείο και όχι στην ειδική αίθουσα του υπουργείου εθνικής άμυνας δίπλα στο θάλαμο επιχειρήσεων έγινε συνειδητά. Ήθελα να αποφύγω τη δημιουργία της εντύπωσης ότι βρισκόμαστε μπροστά σε πολεμική κρίση. Το πρόβλημα ήταν πολιτικό και έπρεπε να αντιμετωπιστεί με πολιτικά μέσα και όχι με μια στρατιωτική επιχείρηση. Ταυτόχρονα θα πρέπει να παρατηρεί πως υπήρξε μία ιδιαίτερα σημαντική διάσταση απόψεων στην ελληνική πλευρά μεταξύ στρατιωτικής και πολιτικής ηγεσίας έδωσε την ευκαιρία στον αντίπαλο να προχωρήσει σε μία κίνηση ματ αλλάζοντας τις ισορροπίες υπέρ της Τουρκίας και πετυχαίνοντας την ίδια στιγμή τον

¹⁴⁴ Συμβούλιο Άμυνας- Πρόκειται για ένα όργανο το οποίο προωθεί την διαμόρφωση μιας ευρύτερης αντίληψης για θέματα εθνικής άμυνας και εξωτερικής πολιτικής, το συντονισμό μεταξύ επιχειρησιακών και διοικητικών αρμοδιοτήτων των επιτελείων, την ανάπτυξη νέων ιδεών και την προετοιμασία θεμάτων για την υποβολή σε πολιτικά όργανα όπως το ΚΥΣΕΑ. Αποτελεί συμβουλευτικό όργανο του Υπουργού Εθνικής Άμυνας και συγκροτείται από: ΥΕΘΑ,ΥΦΕΘΑ, Α/ΓΕΕΘΑ, Α/ΓΕΣ,Α/ΓΕΝ,Α/ΓΕΑ.

στόχο δημιουργίας των λεγόμενων «γκρίζων ζωνών» στο Αιγαίο, ζήτημα το οποίο μέχρι σήμερα παραμένει ανοιχτό και ανεπίλυτο».¹⁴⁵

Όσον αφορά την προαναφερθείσα καχυποψία μεταξύ των κυβερνητικών στελεχών, η ασταθής εσωτερική πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα και οι πρόσφατες αλλαγές που επήλθαν με την αντικατάσταση του Α. Παπανδρέου από τον Κ. Σημίτη, επέφεραν αφενός μία δυσπιστία προς το πρόσωπο του νέου πρωθυπουργού και αφετέρου το ίδιο το σύστημα που δεν είχε προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα, δοκιμάστηκε για πρώτη φορά χωρίς να είναι σε θέση λειτουργήσει.¹⁴⁶

Στην κρίση των Ιμίων η τουρκική ηγεσία φάνηκε πως διαχειρίστηκε καλύτερα τόσο την κρίση όσο και τις διαπραγματεύσεις. Όπως σημειώνουν οι Έλλις και Ιγνατίου (2009) «η πολιτική ηγεσία επέδειξε δυναμισμό, δέσμευση, συνέπεια λόγων και πράξεων και ανάληψη και διατήρηση της πρωτοβουλίας των κινήσεων. Επί παραδείγματι, σύμφωνα με σημεία των συνομιλιών μεταξύ Τσιλέρ και Κλίντον που δόθηκαν από την πρωθυπουργό της Τουρκίας στο δημοσιογράφο Φατίχ Τσεργκιγκιέ, η πρωθυπουργός της Τουρκίας εμφανίζεται όχι μόνο ανυποχώρητη αλλά σχεδόν «απειλητική». Ο Αμερικανός πρόεδρος “είχε μια δύσκολη συζήτηση με την πρωθυπουργό της Τουρκίας” κατά τις διαπραγματεύσεις το βράδυ της 30 Ιανουαρίου. Αντίθετα, η ελληνική πολιτική ηγεσία, αν και διατήρησε καθ’ όλη την εξέλιξη της κρίσης τον έλεγχο των χειρισμών επί των στρατιωτικών δυνάμεων, των υπηρεσιών πληροφοριών και των διπλωματικών υπηρεσιών, δεν εξάντλησε τις δυνατότητές τους ώστε να αναλάβει την πρωτοβουλία των ενεργειών από την τουρκική πλευρά και να την διατηρήσει, προκειμένου να θέσει τους δικούς της όρους αποκλιμάκωσης της κρίσης αλλά, παρά την έγκαιρη ανάπτυξη των ενόπλων δυνάμεών της που της παρείχαν το τακτικό πλεονέκτημα, από αυτό το σημείο και έκτοτε, βρέθηκε να ακολουθεί τις εξελίξεις και όχι να τις ορίζει.»¹⁴⁷

Εξαιρετικά σημαντικός ήταν και ο ρόλος των ΗΠΑ όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίο οι δύο πλευρές διαχειρίστηκαν την κρίση καθώς και στον τρόπο με τον

¹⁴⁵ Σημίτης, Κ. (2005), *Πολιτική για μια δημιουργική Ελλάδα 1996-2004*, εκδόσεις Πόλις

¹⁴⁶ Όπως σημειώνουν οι Μ. Ιγνατίου και Α. Έλλις: «Αποτέλεσμα της καχυποψίας του νέου πρωθυπουργού απέναντι σε αυτούς που θεσμικά θα έπρεπε να θεωρεί συνεργάτες του, ήταν να στηριχθεί σε στελέχη του ΠΑΣΟΚ και της νέας κυβέρνησης που θεωρούσε πολιτικούς του φίλους και εμπιστευόταν περισσότερο, παραμερίζοντας παράλληλα και τους υπόλοιπους, παρότι ήταν πολύ εμπειρότεροι από αυτόν. Το σύστημα αυτό ήταν «εθισμένο» να λειτουργεί με έναν ηγέτη με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του Ανδρέα Παπανδρέου και αντιμετώπιζε με ανησυχία-καχυποψία τον Σημίτη, ήταν αναμενόμενο να καταρρεύσει.»

¹⁴⁷ Έλλις Α.-Ιγνατίου Μ. (2009), *ΙΜΙΑ: τα απόρρητα τηλεγραφήματα των Αμερικανών*, εκδόσεις Λιβάνη

οποίο η υπερδύναμη επέδρασε στην λήψη αποφάσεων.¹⁴⁸ Πολλοί ήταν αυτοί που υποστήριζαν με δηλώσεις τους ότι η κρίση των Ιμίων ήταν προσχεδιασμένη και προμελετημένη (όπως οι πρώην υπουργοί Ι. Καψής και Ν. Κουρής), όμως τα τηλεγραφήματα στο βιβλίο των Μ. Ιγναντίου-Α. Έλλις δείχνουν ότι οι ΗΠΑ όχι μόνο δεν προκάλεσαν την κρίση αλλά μάλλον προσπάθησαν να αφυπνίσουν στην αρχή την ελληνική πλευρά ότι η κρίση πλησιάζει και εν συνεχεία λειτούργησαν «πυροσβεστικά» αποτρέποντας τον πόλεμο επιλέγοντας όμως την εύκολη οδό των ίσων αποστάσεων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Γνώριζε όμως η Τουρκία όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη παράγραφο ότι οι Αμερικανοί είχαν ‘‘προειδοποιήσει’’ και τις δύο πλευρές να μην κάνουν χρήση των στρατιωτικών τους δυνατοτήτων. Γνώριζαν λοιπόν οι Τούρκοι ότι οι Αμερικανοί είχαν απαγορεύσει κάθε χρήση ένοπλης βίας. Έπρεπε όμως, πάση θυσία να ακυρώσουν το ελληνικό πλεονέκτημα. Γι’ αυτό το λόγο άλλωστε, η πρωθυπουργός Τσιλέρ¹⁴⁹ απαίτησε, δίκην τελεσιγράφου, τη νύχτα 30/31 Ιανουαρίου την απόσυρση της ελληνικής δύναμης από την ανατολική Ίμια εντός δύο ωρών. Αν αυτό δεν επετύγχανε, όπως κι έγινε, η επόμενη ενδεδειγμένη λύση ήταν η κατάληψη από τουρκική δύναμη μιας ελληνικής βραχονησίδας που, δεδομένης της αμερικανικής απαγόρευσης χρήσης ένοπλης βίας, δε φάνταζε τόσο επικίνδυνη. Έπρεπε όμως να ελεγχθεί η συμμόρφωση των Ελλήνων στην αμερικανική ‘‘προειδοποίηση’’ και να ελαχιστοποιηθεί η πιθανότητα να υπάρξει βίαιη αντίδραση του Ελληνικού Στρατού, παρά τις πολιτικές εντολές. Επίσης, θα πρέπει να θεωρούμε δεδομένο ότι στις τριγωνικές διαπραγματεύσεις που έλαβαν χώρα, οι θέσεις που εμπιστευόταν η κάθε πλευρά στους αμερικανούς διαμεσολαβητές γίνονταν γνωστές άμεσα και στην άλλη πλευρά.¹⁵⁰ Τουλάχιστον κατά την κορύφωση

¹⁴⁸ Fakiolas, E. –Mavridis, P. (2001), *Strategy of Crisis Management and the Greek – Turkish Rivalry: The case of Imia Islets*, from Ch. Yallouridis – P. Tsakonas, *Greece and Turkey after the end of the Cold War*, pub. Caratzasσελ., 224

¹⁴⁹ Η Τ. Τσιλέρ δεν έδειξε αρχικά ενδιαφέρον για το επεισόδιο. Με την ροή των γεγονότων και αφού εξασφάλισε από τους συμβούλους της ότι υπάρχει νομική βάση για την διεκδίκηση των νησιών, επεδίωξε κλιμάκωση για πολιτικά οφέλη.

¹⁵⁰ Σύμφωνα με τους Μ. Ιγναντίου- Α. Έλλις: «Η πρωθυπουργός Τανσού Τσιλέρ αποτελούσε μια συνεχή έκπληξη για τους Αμερικανούς. Ελκυστική, ευγενής και πολύ έξυπνη, με δίπλωμα από το Πανεπιστήμιο Χάρβαρντ, μπορούσε να εντυπωσιάσει τους συνομιλητές, συμπεριλαμβανομένου και του προέδρου Κλίντον, όπως κανένας άλλος ηγέτης στην Ευρώπη. Η ικανότητά της όμως να πάρει αποφάσεις και να υλοποιήσει δεν ήταν τόσο προφανής. Καθόταν ουσιαστικά πάνω σε ένα εύθραστο πολιτικό οικοδόμημα, το οποίο δεν της είχε εμπιστοσύνη. Είχε τεταμένες σχέσεις με πολλά μέλη της συμμαχικής της κυβέρνησης και με τον πρόεδρο Ντεμιρέλ. Οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις, με τη δική τους ανεξάρτητη ισχύ, κρατούσαν την πολιτική ηγεσία συνεχώς υπό πίεση σε εκρηκτικά θέματα, όπως το Κυπριακό και η κυριαρχία μικρών νήσων στο Ανατολικό Αιγαίο, θέματα τα οποία αποτελούσαν επίκεντρο μακροχρόνιων διαφορών με την Ελλάδα».

της κρίσης «Ο Χόλμπρουκ διατηρούσε ανοιχτή γραμμή με την Αθήνα και την Άγκυρα και διαπραγματεύεται τον τερματισμό της κρίσης».¹⁵¹

Μερικούς μήνες μετά την κρίση των Ιμίων, την 08 Ιουλίου 1997, στο περιθώριο της Συνόδου Κορυφής του ΝΑΤΟ στη Μαδρίτη και με την επίβλεψη της υπουργού Εξωτερικών των ΗΠΑ, Μαντλίν Ολμπράιτ, ο πρωθυπουργός της Ελλάδας, Κ. Σημίτης και ο Πρόεδρος της Τουρκίας Σ. Ντεμιρέλ, περιστοιχιζόμενοι από τους υπουργούς Εξωτερικών Θ. Πάγκαλο και Ι. Τζεμ, υπογράφουν συμφωνία με σκοπό «τη μείωση της έντασης στο Αιγαίο και την απομάκρυνση του κινδύνου σύρραξης ανάμεσα στις δύο χώρες». Η συμφωνία έμεινε στην ιστορία ως «Διακήρυξη της Μαδρίτης». Στη συμφωνία αυτή ουσιαστικά αναγνωρίζονται από την Ελλάδα τα ζωτικά συμφέροντα της Τουρκίας στο Αιγαίο και μεταξύ άλλων προβλέπεται ότι : «οι δύο χώρες πρέπει να αναλάβουν προσπάθεια να προωθήσουν τις διμερείς σχέσεις, που θα βασίζονται σε αμοιβαία δέσμευση για την ειρήνη, την ασφάλεια και τη συνεχή ανάπτυξη σχέσεων καλής γειτονίας.»¹⁵²

Η κληρονομιά των Ιμίων ήλθε ως φυσιολογική συνέχεια των ιστορικών προηγούμενων που δημιούργησαν παλαιότερες κυβερνήσεις ακολουθώντας την ίδια εξευμενιστική πολιτική απέναντι στον τουρκικό επεκτατισμό. Δυστυχώς η κατευναστική πολιτική της Ελλάδος που ασκήθηκε μετά τα Ίμια ήταν προϊόν της «εθνικής ήττας» των Ιμίων και οδήγησε τον ελληνισμό και σε μια σειρά από νέες «ήττες» και υποχωρήσεις που συνεχίζονται μέχρι σήμερα.

¹⁵¹ Λυμπέρης, Χ. (2009), *Πορεία σε ταραγμένες θάλασσες*, Αθήνα, εκδόσεις Ποιότητα

¹⁵² Συρίγος, Α. (2016), *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, εκδόσεις Πατάκη, σελ. 503-509

Κεφάλαιο 8

Συμπεράσματα – Επιλογικές παρατηρήσεις

Σύνοψη της ελληνικής αποτρεπτικής στρατηγικής 1987-1996

Η ελληνική υψηλή στρατηγική μπορεί να θεωρηθεί πως πέτυχε τους στόχους της κατά την διάρκεια της περιόδου 1981-1989, αφού η χώρα κατάφερε να προασπίσει τα ζωτικά της συμφέροντα αντιμετωπίζοντας αποτελεσματικά τις τουρκικές αξιώσεις και προκλήσεις, ενώ το αποτρεπτικό της δόγμα δοκιμάστηκε με επιτυχία στην κρίση του 1987.¹⁵³ Εξίσου σημαντική ήταν η επίτευξη, κατά μία έννοια, του στόχου της «απεξάρτησης» από τις ΗΠΑ, καθώς και η αλλαγή στο ισοζύγιο ισχύος μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας προς όφελος της πρώτης, ως αποτέλεσμα της αύξησης (σε απόλυτους αριθμούς, αλλά και σε σχέση με την δεύτερη) της ισχύος αυτής.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, παρουσιάστηκαν τεράστιες αλλαγές στο διεθνές σύστημα, ως αποτέλεσμα της λήξης του Ψυχρού πολέμου και της διάλυσης της Σοβιετικής Ένωσης. Η μετεξέλιξη του συστήματος από διπολικό σε μονοπολικό οδήγησε σε αύξηση των ανταγωνισμών μεταξύ των κρατών και σε αστάθεια διάφορα υποσυστήματα, όπως των Βαλκανίων, της Μέσης Ανατολής και της κεντρικής-ανατολικής Ασίας.¹⁵⁴ Η ρευστή κατάσταση στα υποσυστήματα αυτά δημιούργησε ευκαιρίες και απειλές για την Ελλάδα, η οποία έπρεπε μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα να αναλύσει τα νέα στοιχεία και να βρει τις κατάλληλες απαντήσεις, ώστε να αποτελέσει σημαντικό παράγοντα μιας διαρκώς μεταβαλλόμενης πραγματικότητας.¹⁵⁵

Οι ευκαιρίες που παρουσιάστηκαν στην Ελλάδα είχαν να κάνουν με την δυνατότητα ανάληψης ηγετικού ρόλου στα Βαλκάνια και την πιθανότητα δημιουργίας ενός πλέγματος σχέσεων που θα ευνοούσε την προώθηση των συμφερόντων της στην περιοχή αυτή, ενώ σημαντική είναι η επίδραση μίας σειράς παραγόντων που αποτελούσαν τα πλεονεκτήματα της ελληνικής πλευράς. Πρώτον, μεγάλη σημασία είχαν οι δείκτες ισχύος της Ελλάδος, όπως το μέγεθος της

¹⁵³ Τσιριγώτης, Δ. (2013), *Νεότερη και σύγχρονη ελληνική ιστορία: διεθνείς σχέσεις και διπλωματία*, Αθήνα, εκδόσεις Ποιότητασελ. 677-684

¹⁵⁴ Ο.π. σελ. 696-697

¹⁵⁵ Κοπά, Μ. (2005), *Ελληνική βαλκανική πολιτική: τριάντα χρόνια μετά*, στο Αρβανιτόπουλος, Κ. - Κοπά, Μ. (επιμέλεια), *30 χρόνια ελληνικής εξωτερικής πολιτικής 1974-2004*, Αθήνα, εκδόσεις Λιβάνη, σελ. 49-55

οικονομίας και το επίπεδο ανάπτυξής της, η στρατιωτική και η ήπια ισχύς της,¹⁵⁶ καθώς και η εγγύτητα στην περιοχή των εξελίξεων και η προβολή της ως πρότυπο δημοκρατικού κράτους (κάτι που αναγνώριζαν και οι ΗΠΑ).¹⁵⁷ Σημαντικό είναι, επίσης, το γεγονός ότι η Ελλάδα αποτελούσε μοντέλο σταθερότητας και είχε την δυνατότητα να παίζει τον ρόλο της «σταθεροποιητικής δύναμης», βασιζόμενη και στην ιδιότητά της ως μοναδικού κράτους μέλους της ΕΕ και του ΝΑΤΟ στην περιοχή. Τέλος, η δυνατότητα της ελληνικής διασποράς (ελληνοαμερικανικό λόμπι) να ασκήσει επιρροή στα κέντρα λήψης αποφάσεων των ΗΠΑ, με σκοπό την επίτευξη των πολιτικών στόχων της Ελλάδος, αποτελούσε άλλο ένα πλεονέκτημα της ελληνικής πλευράς.¹⁵⁸

Από την άλλη, η Ελλάδα έπρεπε πλέον να αντιμετωπίσει την πρόκληση της διαχείρισης μιας νέας κατάστασης, της οποίας κύριο χαρακτηριστικό ήταν η ανάπτυξη εθνικιστικών και αλυτρωτικών τάσεων. Όπως αναφέρει η Μαριλένα Κοπά, στη Βαλκανική χερσόνησο παρατηρείται «η έντονη επανεθνικοποίηση όλων των διαφορών και αντιθέσεων τόσο μεταξύ των κρατών, όσο και στο εσωτερικό τους».¹⁵⁹

Μείζον δίλημμα ασφαλείας υπήρξε, επίσης, η γεωστρατηγική αναβάθμιση της Τουρκίας ως αποτέλεσμα μιας σειράς γεγονότων, τα οποία σύμφωνα με τον Διονύσιο Τσιριγώτη ήταν: «ο πόλεμος του κόλπου το 1991, η αμερικανική στρατηγική επιλογή για την πολιτικοδιπλωματική απομόνωση του Ιράκ-Ιράν, το ζωτικό συμφέρον της Δύσης για την αξιοποίηση-εκμετάλλευση των πετρελαίων της Κασπίας, η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και η δημιουργία τεσσάρων νέων εθνών-κρατών -Σερβία, Κροατία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Μαυροβούνιο-, η ιστορική θεώρηση του Τ. Οζάλ για τις ευρωπαϊκές καταβολές της Τουρκίας με σκοπό την αποδοχή-νομιμοποίηση από την Ευρώπη των πολιτικοστρατηγικών στόχων της Άγκυρας –ανάπτυξη ηγετικής

¹⁵⁶ Nye, J. S. Jr. (1997), *Ελλάδα και Βαλκάνια. Στιγμή ευκαιρία*, στο Graham T. Allison, Καλυψό Νικολαΐδη, *Το ελληνικό παράδοξο. Υπόσχεση και επίδοση*, Αθήνα, εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 246.

¹⁵⁷ Παπασωτηρίου, Χ. (2000) , *Διασπορά και εθνική στρατηγική*, σελ. 58-59 Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα και του ιδίου (1994), *Τα Βαλκάνια μετά το τέλος του Ψυχρού πολέμου*, σελ. 284-285 Αθήνα, εκδόσεις Παπαζήση

¹⁵⁸ Τσιριγώτης, Δ. (2013) , *Νεότερη και σύγχρονη ελληνική ιστορία: διεθνείς σχέσεις και διπλωματία*, Αθήνα, εκδόσεις Ποιότητα, σελ. 701.

¹⁵⁹ Κοπά, Μ. (2005) , *Ελληνική βαλκανική πολιτική: τριάντα χρόνια μετά*, στο Αρβανιτόπουλος, Κ. - Κοπά, Μ. (επιμέλεια), *30 χρόνια ελληνικής εξωτερικής πολιτικής 1974-2004*, Αθήνα, εκδόσεις Λιβάνη, σελ. 49

θέσης-ρόλου ως περιφερειακής δύναμης από την Αδριατική μέχρι το Σινικό τείχος».¹⁶⁰

Καλούμενη να λειτουργήσει μέσα σε αυτό το περιβάλλον ευκαιριών και απειλών, η κυβέρνηση Μητσοτάκη δεν κατάφερε να εκμεταλλευτεί τη δυνατότητα που είχε η χώρα να αναλάβει ηγετικό ρόλο στην περιφέρειά της. Κύριος στόχος της ελληνικής υψηλής στρατηγικής γι' αυτήν την περίοδο ήταν η επίλυση του «Μακεδονικού» ζητήματος. Η διαχείριση του ζητήματος από την ελληνική κυβέρνηση δεν ήταν αποτελεσματική, αφού η υπερεκτίμηση της απειλής που (πιθανόν) αποτελούσε η δημιουργία του κράτους της ΠΓΔΜ¹⁶¹ και ο εγκλωβισμός της εξωτερικής πολιτικής της χώρας σε μικροπολιτικά παιχνίδια και σκοπιμότητες, στέρησε από την ελληνική πλευρά την δυνατότητα ορθολογικών ενεργειών και διπλωματικών ελιγμών. Η σκληρή στάση που κράτησε η κυβέρνηση και η απουσία πρόθεσης για συμβιβασμό σε επιμέρους θέματα που αφορούσαν το Μακεδονικό ζήτημα, καθώς και ενέργειές της, όπως το εμπάργκο πετρελαίου στην ΠΓΔΜ και η ενίσχυση του ελληνοσερβικού άξονα (σύμπλευση με την Σερβία σε θέματα που αφορούσαν τα Βαλκάνια και την γιουγκοσλαβική κρίση), είχαν ως συνέπεια την πολιτική και διπλωματική απομόνωση της Ελλάδος, την απώλεια, όπως προαναφέρθηκε, της ιστορικής ευκαιρίας ανάληψης ηγετικού ρόλου στα Βαλκάνια και, συνακόλουθα, την αύξηση της επιρροής της Τουρκίας στην περιοχή.

Την περίοδο αυτή, οι σχέσεις με την Τουρκία χαρακτηρίζονται από στασιμότητα και τα διλήμματα ασφαλείας για την χώρα που οφείλονταν στην τουρκική απειλή (και αφορούσαν το Αιγαίο και την Κύπρο) υποβαθμίζονται στρατηγικά. Στόχος της ελληνικής κυβέρνησης είναι η προσέγγιση με την Τουρκία και η προσπάθεια δημιουργίας κλίματος ύφεσης, χωρίς σημαντικά αποτελέσματα, ενώ η δεύτερη εμπόδισε την λήψη και την υλοποίηση ευνοϊκών μέτρων για την Ελλάδα, στα πλαίσια του ΝΑΤΟ.¹⁶²

Η επάνοδος του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία δεν συνοδεύτηκε από αλλαγή των στόχων της υψηλής στρατηγικής της χώρας σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο

¹⁶⁰ Τσιριγώτης, Δ. (2013) , *Νεότερη και σύγχρονη ελληνική ιστορία: διεθνείς σχέσεις και διπλωματία*, Αθήνα, εκδόσεις Ποιότητα

¹⁶¹ Monteaagle Stearns αναφέρει πως η ΠΓΔΜ «θα μπορούσε να αποτελέσει απειλή για την ελληνική ασφάλεια μόνο με την υποστήριξη μεγαλύτερης δύναμης, όπως η Βουλγαρία, η Σερβία ή η Τουρκία», Monteaagle Stearns, Ζητήματα ελληνικής ασφάλειας, στο Graham T. Allison, Καλυψώ Νικολαΐδη, Το ελληνικό παράδοξο. Υπόσχεση και επίδοση, Αθήνα, Παπαζήση, 1997, σελ. 118

¹⁶² Τσιριγώτης, Δ. (2013) , *Νεότερη και σύγχρονη ελληνική ιστορία: διεθνείς σχέσεις και διπλωματία*, Αθήνα, εκδόσεις Ποιότητα , σελ. 723-724

της κυβέρνησης του Κ. Μητσοτάκη, αλλά, «στην ποιοτική τους διαβάθμιση-ιεράρχηση με όρους ισχύος και στην αλλαγή της φύσης της, από παθητική σε ενεργητική, για την πραγμάτωσή τους». Ως πρώτος στόχος της ελληνικής υψηλής στρατηγικής ορίζεται η διασφάλιση της εθνικής ανεξαρτησίας και ακεραιότητας της χώρας, καθώς και η προσπάθεια επίλυσης του Κυπριακού (που χαρακτηρίζεται ως «το μέγιστο εθνικό θέμα») σε συνεργασία με την κυπριακή κυβέρνηση. Δεύτερος βασικός στόχος είναι η προσκόλληση στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και η επιδίωξη αυτής υπό ένα καθεστώς «ομότιμης συνεργασίας», με την προσπάθεια ένταξης στην ΟΝΕ να αποτελεί κύριο ζητούμενο για την κυβέρνηση. Τελευταίος στόχος είναι η ανάληψη ηγετικού και ενεργού ρόλου στα Βαλκάνια, βασική επιδίωξη του οποίου είναι η σταθερότητα και η συνεργασία με σκοπό την προώθηση και την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της Ελλάδος στην περιοχή.

Στα πλαίσια της επίτευξης του πρώτου στόχου, η ελληνική κυβέρνηση προχώρησε στην υιοθέτηση του δόγματος του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου Ελλάδος-Κύπρου, το οποίο βασίστηκε στην ιδέα της εκτεταμένης αποτροπής. Εκτός αυτού, προχώρησε και σε μία προσπάθεια προσέγγισης με την Τουρκία μέσω της τακτικής παροχής αμοιβών αντί επιβολής κυρώσεων (όπως η άρση του βέτο για την τελωνειακή σύνδεση Τουρκίας-ΕΕ με απώτερο σκοπό την έναρξη των διαπραγματεύσεων ένταξης της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα καθώς και την μεταφορά του πολιτικού και διπλωματικού κόστους από την Ελλάδα σε άλλα, αντίθετα με την ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ, ευρωπαϊκά κράτη). Η επιλογή αυτή δεν αποδείχτηκε ιδιαίτερα αποτελεσματική, αφού η τουρκική πολιτική στα θέματα που αφορούσαν το Αιγαίο και την Κύπρο δεν άλλαξε, και ως εκ τούτου δεν έπαψε να υφίσταται η απειλή του συμφέροντος επιβίωσης της Ελλάδος και της Κύπρου.

Δυστυχώς, ούτε και ο στόχος της ενίσχυσης της θέσεως της χώρας στο Βαλκανικό υποσύστημα επετεύχθη. Η σκληρή και αδιάλλακτη στάση που κράτησε και πάλι η χώρα στο ζήτημα της ονομασίας της ΠΓΔΜ και μια σειρά ενεργειών όπως η διακοπή του, υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, διαλόγου με τα Σκόπια και η επιβολή του οικονομικού εμπάργκο δημιούργησε προβλήματα στις σχέσεις της Ελλάδος με τα κράτη-μέλη της ΕΕ και τις ΗΠΑ. Επίσης, η πρόταξη του κομματικού έναντι του εθνικού συμφέροντος στο θέμα της ονομασίας, οδήγησε σε υποβάθμιση άλλων σημαντικών θεμάτων (ελληνοτουρκικά, κυπριακά, αναβάθμιση του ρόλου σε ΕΕ και Βαλκάνια), ενώ και μετά την Μεταβατική Συμφωνία της Νέας Υόρκης μεταξύ Ελλάδος και ΠΓΔΜ, η πρώτη απέτυχε να εκμεταλλευτεί την ευκαιρία που της έδινε

η συνεπαγόμενη (από τα νέα δεδομένα που η συμφωνία δημιούργησε) οικονομική διείσδυση στην δεύτερη για άσκηση πολιτικοστρατηγικής επιρροής. Τα λάθη της ελληνικής πλευράς εκμεταλλεύτηκε η Τουρκία, η οποία πέτυχε την αύξηση της επιρροής της στα Βαλκάνια, δημιουργώντας επιπλέον περιορισμούς στην ελληνική εξωτερική πολιτική.

Από τις πρώτες ημέρες ως πρωθυπουργός, ο Κώστας Σημίτης κλήθηκε να αντιμετωπίσει μία από τις μεγαλύτερες ελληνοτουρκικές κρίσεις κατά την διάρκεια της μεταπολίτευσης. Η τουρκική ηγεσία, προσπάθησε να εκμεταλλευτεί την πολιτική αστάθεια που παρουσιάστηκε στην Ελλάδα λόγω της αδυναμίας του Ανδρέα Παπανδρέου να επιτελέσει τα πρωθυπουργικά του καθήκοντα, δημιουργώντας κρίση μέσω της κατάληψης της δυτικής Ίμιας από ομάδα Τούρκων καταδρομέων.¹⁶³ Η αδυναμία αποτελεσματικής διαχείρισης της κρίσης λόγω έλλειψης συντονισμού και συνοχής μεταξύ της πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας, καθώς και λόγω απουσίας σχεδίου διαχείρισης και επιλογών, οδήγησε σε αδράνεια της ελληνικής πλευράς και στον αιφνιδιασμό της από την τουρκική. Αποτέλεσμα της κρίσης ήταν το σημαντικό πλήγμα στην «στρατηγική φήμη της Ελλάδος» καθώς και η αναβάθμιση των τουρκικών αξιώσεων στην περιοχή του Αιγαίου.¹⁶⁴

Η εξέλιξη αυτή ήταν καθοριστική για την διαμόρφωση της υψηλής στρατηγικής της χώρας από την κυβέρνηση Σημίτη, η οποία επέλεξε την οδό της αντιμετώπισης και επίλυσης των ελληνοτουρκικών διαφορών στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την ενεργή συμμετοχή αυτής, με σκοπό να μεταβληθούν οι διαφορές σε ευρωτουρκικές.¹⁶⁵ Η κυβέρνηση αποφάσισε να ταχθεί υπέρ της ενταξιακής πορείας της Τουρκίας, εφόσον διασφαλιζόταν «η ενταξιακή πορεία της Κύπρου ανεξάρτητα από την επίλυση του πολιτικού προβλήματος, καθώς και η κατοχύρωση μιας προοπτικής προσφυγής στο Διεθνές δικαστήριο για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας σε συγκεκριμένο ορατό χρονικό ορίζοντα». Παράλληλα, θα χρησιμοποιηθεί και η διπλωματική τακτική για τη «βήμα προς βήμα» προσέγγιση μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας, η οποία όμως αποδείχτηκε αναποτελεσματική λόγω της πάγιας τακτικής της δεύτερης για διμερή διάλογο εφ' όλης της ύλης, καθώς και λόγω απουσίας συνθηκών αμοιβαιότητας και ανταποδοτικότητας.

¹⁶³ Έλλης Α.-Ιγνατίου Μ. (2009), *ΙΜΙΑ: τα απόρρητα τηλεγραφήματα των Αμερικανών*, εκδόσεις Λιβάνη, σελ. 154-157.

¹⁶⁴ Τσιριγώτης, Δ. (2013) , *Νεότερη και σύγχρονη ελληνική ιστορία: διεθνείς σχέσεις και διπλωματία*, Αθήνα, εκδόσεις Ποιότητα, σελ. 748-749.

¹⁶⁵ Σημίτης, Κ. (2005), *Πολιτική για μια δημιουργική Ελλάδα 1996-2004*, εκδόσεις Πόλις, σελ. 86.

Υπάρχει πραγματική «εξ' ανατολών» απειλή για την Ελλάδα στο Αιγαίο;

Ο Βύρων Θεοδωρόπουλος χαρακτηρίζει την διαμάχη στο Αιγαίο ως «δήθεν» και βάσει των επιχειρημάτων που χρησιμοποιεί, σε μεγάλο βαθμό, φαίνεται να μην έχει και τόσο άδικο. Αρχικά, στηρίζει την άποψή του στο γεγονός ότι δεν πρόκειται για μια συνηθισμένη διαμάχη με αιτήματα και αντι-αιτήματα, αλλά η Τουρκία είναι ο μόνος διεκδικητής, με την Ελλάδα να μην διεκδικεί τίποτα και να περιορίζεται στην απόκρουση του ολοένα και αυξανόμενου αριθμού τουρκικών διεκδικήσεων. Εν συνεχεία, αναφέρει πως η διαμάχη στο Αιγαίο είναι καθαρά τεχνητή, με την έννοια ότι προέκυψε ως τακτικός ελιγμός της Τουρκίας, όταν έβλεπε πως το ζήτημα της Κύπρου στις δεκαετίες '60 και '70 θα λυνόταν υπέρ της, με μια διεύρυνση της «αναμέτρησης» σε άλλα μέτωπα, ενώ στη συνέχεια μεταβλήθηκε σταδιακά σε αυτόνομο ζήτημα. Η συμμετοχή στην εκμετάλλευση του πετρελαίου στο υπέδαφος του Αιγαίου (με αμφίβολη ποιότητα και ποσότητα), η ελευθερία της ναυσιπλοΐας και η κατοχύρωση της εθνικής της ασφάλειας, αποτελούν αδιαμφισβήτητα πλαστά επιχειρήματα της τουρκικής πλευράς.¹⁶⁶

Είναι αξιοπρόσεκτο και ενδεικτικό της καθαρά επιθετικής αποστολής των τουρκικών δυνάμεων στο Αιγαίο, ότι δεν ανέπτυξαν ποτέ αμυντική δραστηριότητα ή μέτρα προστασίας ενάντια σε επίθεση, δεν οχύρωσαν ποτέ αμυντικά την ανατολική όχθη του ποταμού Έβρου ή τις τουρκικές ακτές που είναι ευάλωτες σε αποβάσεις. Υπάρχει ένας πολύ απλός λόγος για αυτό: οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις δεν ένοιωσαν ποτέ την απειλή της Ελλάδας. Άρα, ο λόγος που επιβάλλει στους Τούρκους να διατηρούν τόσες δυνάμεις απέναντι στην Ελλάδα είναι ότι ο τουρκικός στρατιωτικός σχεδιασμός διέπεται από ένα επιθετικό δόγμα στη διάταξη των δυνάμεών του.¹⁶⁷

Ο τουρκικός επεκτατισμός είναι μια πραγματικότητα που δεν μπορεί να αγνοηθεί. Συνδέεται στενά με τα εσωτερικά προβλήματα της χώρας, το ιστορικό της παρελθόν και την πεποίθηση ότι το νέο τουρκικό κράτος είναι ο κληρονόμος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η επεκτατική ιδεολογία της Τουρκίας είναι επικίνδυνη επειδή εγείρει προσδοκίες στον τουρκικό λαό και τον προετοιμάζει ψυχολογικά για μια επιθετική στάση. Προκειμένου να διατηρήσει την ισορροπία δυνάμεων στο

¹⁶⁶ Θεοδωρόπουλος, Β. (1997), *Η Δήθεν Διαμάχη στο Αιγαίο*, από το *Ασφάλεια στη νοτιοανατολική Ευρώπη και Ελληνο-αμερικανικές σχέσεις*, Επιμ. Θ. Βαρβιτσιώτης, Δ. Καιρίδης, R. L. Pfaltzgraff Jr., εκδόσεις Ι. Σιδέρη, Σελ. 225-232

¹⁶⁷ Βαρβιτσιώτης, Ι. (1997), *Η Τουρκική απειλή από το Ασφάλεια στη νοτιοανατολική Ευρώπη και Ελληνο-Αμερικανικές σχέσεις*, επιμέλεια Θ. Βαρβιτσιώτη, Δ. Καιρίδη και R. Pfaltzgraff, jr, εκδόσεις Ι. Σιδέρη

Αιγαίο , η Ελλάδα είναι αναγκασμένη να ξοδεύει υπέρογκα ποσά για τις ένοπλες δυνάμεις της. Το ποσοστό των ελληνικών αμυντικών δαπανών είναι από τα μεγαλύτερα στον κόσμο, κι αυτό αποτελεί αναμφισβήτητα τροχοπέδη για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας και παρεμποδίζουν την εφαρμογή μιας πιο γενναιόδωρης κοινωνικής πολιτικής.

Οι ΗΠΑ, ως δύναμη – κλειδί για την περιοχή, σίγουρα κατανοούν ότι η διατήρηση της ισορροπίας δυνάμεων ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο για την ειρήνη στην περιοχή. Η ιστορία αποδεικνύει ότι η πολιτική του συνεχούς κατευνασμού με μονομερείς παραχωρήσεις οδηγεί, σχεδόν με μαθηματική ακρίβεια, σε κρίση ή ακόμη και σε πόλεμο.¹⁶⁸

Ελληνική στρατηγική κουλτούρα - Ψευδαισθήσεις και μύθοι για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις

Είναι φυσικό ότι διάφοροι λαοί αντιλαμβάνονται με διαφορετικό τρόπο την «ορθότερη» μορφή επιχειρησιακής στρατηγικής , ανάλογα με το ανθρώπινο και υλικό δυναμικό που διαθέτουν σε σχέση με τον εκάστοτε αντίπαλο. Χώρες που διαθέτουν σοβαρή δημογραφική υπεροχή στην περιοχή τους , όπως η Τουρκία , είναι λογικό να ρέπουν (πολιτικά και στρατιωτικά) προς ενδεχόμενη σύγκρουση , προς υιοθέτηση στυλ εχθροπραξιών με ισχυρότερη συνιστώσα φθοράς παρά ελιγμού. Αυτή η τάση παίζει σοβαρό ρόλο στον καθορισμό του στρατιωτικού δόγματος της χώρας. Η Ελλάδα από την άλλη , είναι αναγκασμένη , λόγω των εις βάρος της συσχετισμών ισχύος , να ρέπει σε λογική στρατηγικών ελιγμού (π.χ. διπλωματία – οικονομική σταθερότητα για σύναψη συμμαχιών), μην έχοντας την πολυτέλεια υποστήριξης των δικών της προτιμήσεων-στόχων , στρεφόμενη προς την ανάπτυξη εκείνων των δυνατοτήτων που πιστεύει ότι μπορεί να της δώσει την ευκαιρία να εκμεταλλευτεί καλύτερα τις αδυναμίες της Τουρκίας. Όπως γίνεται αντιληπτό , η επιλογή «στυλ» στο επίπεδο της επιχειρησιακής στρατηγικής, επηρεάζει αρκετά το επόμενο επίπεδο της στρατηγικής, της στρατηγικής θεάτρου . Επιπλέον, σημαντικά επηρεάζεται και η ευρύτερη πολιτική σε ότι αφορά τη σημασία που δίνεται στην ανάπτυξη των διάφορων όπλων (π.χ. ενίσχυση Ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού) των ενόπλων δυνάμεων της χώρας.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Ο. π. σελ. 221-223

¹⁶⁹ Υφαντής, Κ. (2010) , *Ρεαλιστική θεωρία και σκέψη ή « γιατί κανείς δεν συμπαθεί έναν πολιτικό ρεαλιστή»* , από το *Κατευθύνσεις στη μελέτη των Διεθνών Σχέσεων* , επιμέλειας Κ. Λάβδα , Δ. Ξενάκη , Δ. Χρυσόχου , εκδόσεις Ι. Σιδέρη, σελ. 64-65

Η ανάλυση της ελληνικής στρατηγικής και της διαχείρισης των ελληνοτουρκικών κρίσεων που παρατέθηκαν στην παρούσα εργασία , αναδεικνύει την κρίσιμη παράμετρο του εσωτερικού περιβάλλοντος που εμπεριέχεται στην έννοια της στρατηγικής εθνικής ασφαλείας (national security strategy) και διαμορφώνει την ανταπόκριση έναντι των τουρκικών απειλών. Άλλωστε , η εθνική συνοχή , αποτελεί τον *sine qua non* παράγοντα διαμόρφωσης της στρατηγικής εθνικής ασφαλείας. Μια σημαντική πτυχή αφορά την έννοια της στρατηγικής κουλτούρας (strategic culture), η οποία οικοδομείται στην έννοια της πολιτικής κουλτούρας και αφορά στις παραδόσεις, στις αξίες, στις στάσεις, στα πρότυπα, στους συμβολισμούς και στους ιδιαίτερους τρόπους προσαρμογής ενός κράτους στο διεθνές και περιφερειακό περιβάλλον, γεγονός που περιλαμβάνει την χρήση ή την απειλή της χρήσης βίας.

Η στρατηγική κουλτούρα συν-διαμορφώνει την στρατηγική συμπεριφορά ενός κράτους, καθώς , σύμφωνα με τον Colin Gray, μέσω αυτής δύναται να αποκρυπτογραφηθούν τάσεις αλλά όχι καθοριστικοί παράγοντες. Η έννοια της στρατηγικής κουλτούρας αντιπροσωπεύει τα πρότυπα συμπεριφοράς όλων των σημαντικών παραγόντων του κράτους ,όπως των πολιτικών ελίτ, των οικονομικών ελίτ, των Ενόπλων Δυνάμεων, της Εκκλησίας και της κοινής γνώμης.¹⁷⁰

Η ελληνική αντίδραση στις υπο μελέτη κρίσεις , προσφέρεται για την εξαγωγή συμπερασμάτων που αφορούν στις αντιλήψεις των προσωπικοτήτων που διαμορφώνουν την πολιτική εθνικής ασφαλείας (Άμυνα και Εξωτερική Πολιτική) και για την κατάρριψη ορισμένων ψευδαισθήσεων - μύθων που αναπαράγονται και καλλιεργούνται στην κοινή γνώμη, εμπεδώνοντας μια στρατηγική κουλτούρα ανασφάλειας, (αφού δεν υπάρχει ορθή εκτίμηση δεδομένων , ούτε στρατηγικός σχεδιασμός και κατά συνέπεια η ανάγνωση του διεθνούς και περιφερειακού περιβάλλοντος είναι ανακριβής) η οποία υπονομεύει μια αξιόπιστη εθνική στρατηγική, ενώ εγκυμονεί κινδύνους για το μέλλον.

Πρώτον, επικρατεί η άποψη σε σημαντικό αριθμό διαμορφωτών αποφάσεων και στην ελληνική κοινή γνώμη, πως οι κάκιστες σχέσεις της Άγκυρας με την Δύση (και τις ΗΠΑ κυρίως) , αυξάνουν αυτόματα την γεωπολιτική αξία της Ελλάδας και κατ' επέκταση τη θέση της στην περιφερειακή ισορροπία ισχύος και το γεγονός αυτό

¹⁷⁰ Grey , Colin S. (1999) , *Strategic Culture as Context: The First Generation of Theory Strikes back* , Review of International Studies ,Vol. 25, No. 1 (Jan.,1999), pp. 49-69 , Published by: Cambridge University Press

θα έχει άμεση επίπτωση στην διαφορετική, μη ευνοϊκή αντιμετώπιση της Τουρκίας τόσο από τις ΗΠΑ , όσο και από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η άποψη αυτή πηγάζει από την διάχυτη και ισχυρή αίσθηση της κουλτούρας του αδυνάτου (underdog culture) που χαρακτηρίζει αριθμό διαμορφωτών αποφάσεων και μέρος της κοινής γνώμης, που δεν διαθέτουν επαρκή γνώση του διεθνούς περιβάλλοντος, διέπονται από εσωστρέφεια και αμυντικότητα, περιμένοντας την εκ των Συμμάχων αρωγή άνευ προϋποθέσεων, αγνοώντας την φύση της διεθνούς πολιτικής.

Αναμφισβήτητα , είναι γεγονός πως υπάρχει αυτονόμηση της Τουρκίας από την ευρω-ατλαντική στρατηγική και υφίσταται έντονος προβληματισμός σε επίπεδο NATO για την στάση της Τουρκίας αναφορικά με τον προσεταιρισμό της από την Ρωσία όσο και με την σύσφιξη των σχέσεων της Άγκυρας με το Ιράν. Όμως, το γεγονός αυτό δεν σημαίνει αυτόματα αναβάθμιση της Ελλάδας στους ευρω-ατλαντικούς σχεδιασμούς ως αντίβαρο στην Τουρκία. Η γεωπολιτική αξία μιας χώρας εξαρτάται ευθέως από την προάσπιση, προβολή και προώθηση του εθνικού συμφέροντος, ήτοι με την εθνική ισχύ, η οποία αποτελεί την συνισταμένη διαφόρων παραγόντων, στρατιωτικών, πολιτικών, οικονομικών, κοινωνικών, δημογραφικών, τεχνολογικών κτλ.

Υπάρχουν δύο σοβαρές παρανοήσεις εκ μέρους της ελληνικής πλευράς:

α) Παραγνωρίζεται το γεγονός πως η Τουρκία, εκτός της δικής της εξαιρετικής γεωστρατηγικής θέσης , όπου για δεκαετίες υπήρξε βασικός πρόμαχος των δυτικών στρατηγικών στην Μέση Ανατολή, αποτελεί διαχρονικά μεν ένα κράτος-ταραξία (troublemaker-state), όμως ταυτόχρονα έχει αυξημένους συντελεστές ισχύος, αποτελώντας την 14η οικονομία του κόσμου, με μια αγορά 80 εκατομμυρίων, όντας σημαντικός προορισμός αμερικανικών και ευρωπαϊκών επενδυτικών κεφαλαίων έχοντας και τον δεύτερο σε μέγεθος στρατό του NATO.

Η ισχύς όμως ενός κράτους , όπως προαναφέραμε , δεν είναι απλά άθροισμα συντελεστών ούτε αριθμητικών συσχετισμών. Η αξία της Τουρκίας έγκειται στο γεγονός ότι επενδύει σε μια στρατηγική που αφορά την ενίσχυση των ποιοτικών συντελεστών της ισχύος της και παρά το γεγονός ότι η πολιτική της διέπεται από τρομακτικές αντιφάσεις και ακροβατεί μεταξύ επιτυχίας και κατάρρευσης, εντούτοις η ανωτέρω επένδυση την καθιστά σημαντικό δρώντα, που δεν είναι εύκολο να παραγνωριστεί η δική της γεωπολιτική αξία από τις ΗΠΑ και η γεωοικονομική της αξία από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Κατά συνέπεια η λογική των ίσων αποστάσεων από τους συμμάχους και εταίρους μας, διαπιστώνεται στο κάδρο των ελληνοτουρκικών

σχέσεων και η απουσία ελληνικής στρατηγικής, απόρροια του ανορθολογισμού που διέπει τον πολιτικο-κοινωνικό βίο της χώρας και της κακής εκτίμησης των δεδομένων, δημιουργεί συνθήκες σπασμωδικής αντίδρασης και εν τέλει ζημίας των εθνικών συμφερόντων.

β) Η ελληνική πλευρά αδυνατεί να διακρίνει αναφορικά με την αναζήτηση διεθνών ερεισμάτων υποστήριξης των ελληνικών θέσεων μια θεμελιώδη αρχή: Τα διεθνή ερείσματα λειτουργούν ως πολλαπλασιαστές (force multipliers) της ισχύος μιας χώρας και όχι αθροιστικά εκ του μηδενός. Μια χώρα η οποία επενδύει στην αύξηση των συντελεστών της ισχύος της δύναται να βρει διεθνή ερείσματα. Αντιθέτως, μια χώρα η οποία αδυνατεί να αξιοποιήσει το δικό της απόθεμα ισχύος δεν βρίσκει διεθνή συμπαράσταση.

Οι διπλωματικές ενέργειες της Ελλάδας σε διεθνές επίπεδο κινούνται διαρκώς στο να προβάλλουν το δίκαιο και την άμεμπτη συμπεριφορά της χώρας, κινούμενες πάντα στο πλαίσιο της διεθνούς νομιμότητας, απολύτως σωστό και αληθές, πλην όμως ανεπαρκές για την επίτευξη του στόχου της απόκτησης διεθνών ερεισμάτων. Η μη προβολή των συντελεστών ισχύος της χώρας (αποτέλεσμα έλλειψης στρατηγικής κατεύθυνσης) έχει ως αποτέλεσμα να παρουσιάζεται η ελληνική πλευρά στο πλαίσιο των ελληνοτουρκικών σχέσεων ως η αδύναμη πλευρά της οποίας το συμφέρον δεν είναι ίσης αξίας με το αντίστοιχο τουρκικό.

Δεύτερον, επικρατεί η άποψη πως είναι επιβεβλημένη η ταχεία διευθέτηση διμερών ζητημάτων, όπως το ζήτημα του ονόματος των Σκοπίων και τα ζητήματα με την Αλβανία, προς χάριν της επικέντρωσης του ελληνικού διπλωματικού κεφαλαίου στην «εξ' ανατολών απειλή», χωρίς η ανωτέρω διαπίστωση να προκύπτει ως αποτέλεσμα της σύγκλισης θεσμικών οργάνων όπως του ΚΥΣΕΑ για τον προσδιορισμό των στόχων της ελληνικής στρατηγικής στα ανωτέρω μέτωπα υπό ένα συνεκτικό πλαίσιο. Η ανωτέρω άποψη πηγάζει από την απαξίωση εν γένει των θεσμών (στοιχείο της στρατηγικής κουλτούρας την περίοδο της κρίσης) και του θεσμικού πλαισίου εθνικής ασφάλειας και από την ανάγκη παρουσίασης έργου για την μεγιστοποίηση πολιτικού οφέλους στο εσωτερικό πεδίο.

Αν και σαφώς τα παραπάνω ζητήματα αποτελούν διμερή προβλήματα που ταλανίζουν την χώρα επί δεκαετίες και σε καμία περίπτωση δεν προτείνεται η στασιμότητα αντί της επίλυσης, η διπλωματική μέθοδος της Ταχείας Διευθέτησης (Quick Fixing) δεν ενδείκνυται για τόσο σοβαρά ζητήματα εξωτερικής πολιτικής με

πολλές προεκτάσεις, μία εκ των οποίων είναι ότι εμπλέκεται και ο παράγοντας Τουρκία στην εξίσωση επίλυσης.

Χωρίς επεξεργασμένο στρατηγικό σχέδιο με την συμμετοχή όλων των θεσμικών φορέων, χωρίς την ιεράρχηση σαφών προτεραιοτήτων και επιμέρους λεπτομερειών και χωρίς την εξασφάλιση της ευρύτερης δυνατής συναίνεσης, η μέθοδος ταχείας διευθέτησης ενδέχεται να αφήσει πολλά κενά και ασάφειες που μελλοντικά δύναται να αποβούν επιζήμιες για το εθνικό συμφέρον (περίπτωση της ένταξης των Σκοπίων στο ΝΑΤΟ χωρίς την πρότερη Αναθεώρηση του Συντάγματος των Σκοπίων και την αποποίηση του σφετερισμού της Μακεδονίας).

Τρίτον , η ευρύτατα διαδεδομένη άποψη σε πολλούς καθοδηγητές γνώμης αλλά και σε κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας, ότι η εμβάθυνση μιας οικονομικής συνεργασίας μεταξύ ημών και της Τουρκίας αποτελεί μια ικανή συνθήκη εξάλειψης της τουρκικής επιθετικότητας. Η άποψη αυτή μάλλον πηγάζει από το πρότυπο της οικονομικής ολοκλήρωσης που συνέβαλε στον πασιφισμό της Γερμανίας μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, στην δημιουργία της ΕΟΚ-Ε.Ε και του Γαλλογερμανικού άξονα.

Όμως, δεν μπορεί να παραβλεφθεί πως η οικονομική εμβάθυνση και αλληλεξάρτηση δεν εγγυάται σε καμία περίπτωση την αποφυγή μιας ένοπλης σύγκρουσης , όπως απέδειξε η περίπτωση της Αγγλίας και της Γερμανίας προ της κήρυξης του Α Παγκοσμίου Πολέμου. Ακόμη, η ανωτέρω άποψη αφορά μια ανάγνωση αυθαίρετη που άπτεται δεδομένων πολύ διαφορετικών από την σημερινή δυναμική των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Η Γερμανία ήταν μια κατεστραμμένη χώρα από τους δύο παγκόσμιους πολέμους που διεξήγαγε, ενώ οι κοινοί αξιακοί και πολιτισμικοί κώδικες του ευρωπαϊκού δυτικού πολιτισμού αποτέλεσαν την βάση συνεννόησης των δύο χωρών.

Η Τουρκία σήμερα αποτελεί μια νέο οθωμανική ισλαμική χώρα με αναθεωρητικές βλέψεις που ρέπει προς τον αυταρχισμό, απειλεί την περιφερειακή σταθερότητα, διαρκώς απομακρύνεται από την ευρωπαϊκή της προοπτική και αντιλαμβάνεται τις διμερείς σχέσεις ως παίγνιο μηδενικού αθροίσματος.

Τέταρτον , επικρατεί η άποψη σε κομμάτι της πολιτικής ελίτ πως με δεδομένη την ανατροπή του ισοζυγίου ισχύος υπέρ της Άγκυρας σε συνδυασμό με τον απρόβλεπτο χαρακτήρα των τουρκικών πολιτικών επιλογών, η μόνη λύση είναι να υιοθετηθεί μια κατευναστική στρατηγική (appeasement strategy) εξευμενισμού της Τουρκίας ως προϋπόθεση αποφυγής μιας ένοπλης σύρραξης.

Είναι ιστορικά τεκμηριωμένο, πως η στρατηγική κατευνασμού αντί να αποτρέπει την πιθανότητα ένοπλης σύγκρουσης, την ενισχύει, καθώς η αναθεωρητική πλευρά αποθρασύνεται και προβάλλει διαρκώς διεκδικήσεις. Μια αμιγώς κατευναστική πολιτική θα καθιστούσε την Ελλάδα δορυφόρο της Τουρκίας με ανυπολόγιστες συνέπειες.

Ποιά είναι όμως για την Ελλάδα η ιδανική επιλογή στρατηγικής για την αντιμετώπιση της τουρκικής απειλής :

Σε συνέχεια των προαναφερομένων, ο Σ. Αλειφαντής αναφέρει : « η Ελλάδα θα πρέπει να έχει την ικανότητα κλιμακωτής αποτροπής, αφήνοντας στον αντίπαλο το ρίσκο της “κάθετης” στρατιωτικής κλιμάκωσης, αλλά πρέπει να είναι πάντα σε θέση να ανταποκριθεί με αποφασιστικότητα σε κάθε επίπεδο στρατηγικής, δηλαδή να δίνει επιτυχημένες αποτρεπτικές απαντήσεις σε περιπτώσεις αντιπαράθεσης. Η δεδομένη τουρκική απειλή και η υποβόσκουσα κρίση στο Αιγαίο συνηγορεί υπέρ εκείνων των επιχειρησιακών προσαρμογών που έχουν τον χαρακτήρα μιας “Ευέλικτης Ανταπόδοσης” με βάση τις εξελισσόμενες συνθήκες και την ιδιαιτερότητα των πολιτικών αιτημάτων της συγκυρίας.»¹⁷¹

Κατά την άποψή μας , κεντρικός άξονας της στρατιωτικής μας στρατηγικής στο Αιγαίο θα πρέπει να είναι η αποτροπή οποιασδήποτε στρατιωτικής απειλής, σε συνδυασμό με την πολιτική αποκλιμάκωσης των εντάσεων. Πρέπει λοιπόν να συνεχίσουμε την προσπάθεια δημιουργίας καλού κλίματος ανάμεσα στις δυο χώρες στο πλαίσιο των Μέτρων Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης, γεγονός που θα συμβάλλει στην δημιουργία ενός εποικοδομητικού διαλόγου. Αυτή η προσπάθεια όμως θα πρέπει απαραίτητα να συνδυασθεί με τη διατήρηση και την επαύξηση της επιχειρησιακής ετοιμότητας και ικανότητας των ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων για την υλοποίηση μιας αποτελεσματικής αποτρεπτικής πολιτικής.

Ρεαλισμός – Διεθνείς Οργανισμοί – Ευρωπαϊκή Ένωση

Μελετώντας κανείς την εξέλιξη των ελληνοτουρκικών σχέσεων από τη συνθήκη της Λωζάννης κι έπειτα , είναι δύσκολο να μην αξιοποιήσει τις βασικές μεθοδολογικές παραδοχές του πολιτικού ρεαλισμού. Πρώτον, η ιστορία εξελίσσεται μεταξύ δύο

¹⁷¹ Alifantis , S. (2001) , *Greek National Defense in the Aftermath of the Imia Crisis: The Concept of flexible retaliation*, from Ch. Yallouridis – P. Tsakonas , *Greece and Turkey after the end of the Cold War* , pub . Caratzas

μονάδων πολιτικής οργάνωσης (έθνη-κράτη Βεστφαλιανού μοντέλου), την Ελλάδα και την Τουρκία. Δεύτερον, σε όλες τις διενέξεις , που προέκυψαν κατά καιρούς, είναι προφανής η απουσία μιας νομιμοποιημένης εξουσίας (αναρχία) , δηλαδή ενός φορέα που να μπορεί να επιβάλλει την τήρηση διεθνών συμφωνιών (Συνθήκες Λωζάννης-Παρισίων κτλ) και να μπορεί να εγγυηθεί την κρατική ασφάλεια. Τρίτον , η Ελλάδα, ως κράτος διατήρησης status quo , υποχρεώνεται να βασίζεται σε ίδια μέσα για την προστασία και προώθηση των συμφερόντων της (self help), διαθέτοντας στη «φαρέτρα» των στρατηγικών της , την επιλογή της εξισορρόπησης απειλής μέσω συμμαχιών (ή μάλλον καλύτερα μέσω συμπράξεων) και τον κατευνασμό , με ό,τι αυτό συνεπάγεται και μπορεί να επιφέρει στη μορφοποίηση της εικόνας του κράτους ως διεθνή παράγοντα. Από την άλλη , η Τουρκία , ως αναθεωρητικό κράτος , επιδιώκοντας τη μεγιστοποίηση της σχετικής της ισχύος , εμφανίζει σαφώς επιθετικές συμπεριφορές, με ξεκάθαρη προσπάθεια δημιουργίας τετελεσμένων γεγονότων και εξαναγκασμού, προκειμένου να αυξήσει τη διπλωματική της ικανότητα για την επίτευξη των επεκτατικών της βλέψεων. Ως ορθολογικοί δρώντες , τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία , τελικά , προσδιορίζουν τα συμφέροντά τους με όρους ισχύος . Τέταρτον , σε ένα τέτοιο περιβάλλον η σύγκρουση είναι πάντοτε πιθανή. Αν και η προσδοκία του πολέμου , κατά την κονστρουκτιβιστική θεωρία , μπορεί τελικά να τον κάνει πιο πιθανό , την ίδια στιγμή μπορεί να οδηγήσει τα κράτη σε πολιτικές μείωσης του κινδύνου και να αναδείξει την ειρήνη και τη συνεργασία ως ιδανική στρατηγική επιλογή.

Άλλες συστημικές θεωρίες των διεθνών σχέσεων, όπως ο νεοφιλελεύθερος θεσμισμός και ο κοινωνικός κονστρουκτιβισμός , εν πολλοίς αποδέχονται τη ρεαλιστική προσέγγιση, τουλάχιστον ως αφετηρία των δικών τους αναλύσεων. Αυτές οι προσεγγίσεις μάλλον αποτελούν θεμελιώδεις εναλλακτικές προτάσεις. Χωρίς βεβαίως να μπορεί να εξηγήσει τα πάντα ως μια μεγάλη θεωρία (grand theory) , ο ρεαλισμός , με τις παραδοχές του , αναδεικνύει τις αλλαγές στην κατανομή ισχύος και ικανοτήτων μεταξύ των κρατών και τις αντιδράσεις των κρατικών δρώντων στις δομικές συνθήκες και δυναμικές.¹⁷²

Μπορούν τελικά οι διεθνείς οργανισμοί , ως ‘Θεσμοί’ , να βοηθήσουν στην επίλυση των ελληνοτουρκικών ζητημάτων στο Αιγαίο;

¹⁷² Υφαντής, Κ. (2010) , *Ρεαλιστική θεωρία και σκέψη ή « γιατί κανείς δεν συμπαθεί έναν πολιτικό ρεαλιστή»* , από το *Κατευθύνσεις στη μελέτη των Διεθνών Σχέσεων*, επιμέλειας Κ. Λάβδα , Δ. Ξενάκης , Δ. Χρυσόχου , εκδόσεις Ι. Σιδέρη

Οι διεθνείς οργανισμοί (και το σύνολο σχεδόν των κρατών), θεωρούν ότι ο διάλογος είναι αναγκαίος και αναπόφευκτος. Οι υπερασπιστές της γραμμής αυτής ισχυρίζονται πως «αν δεν αρχίσουμε διαπραγματεύσεις, γεγονός που απαιτεί υποχωρήσεις, πως θα λύσουμε τις διαφορές μας; Με πόλεμο;». Το επιχείρημά τους είναι, εκ πρώτης όψεως πειστικό. Ακόμη και θανάσιμοι ανταγωνιστές επιλύουν τις διαφορές τους με διαπραγματεύσεις. Όμως οι διαπραγματεύσεις δεν κάνουν τίποτε άλλο από το να κωδικοποιούν το συσχετισμό δυνάμεων. Το πρόβλημα λοιπόν δεν είναι αν η Ελλάδα θα ανοίξει διάλογο με την Τουρκία, αλλά κάτω από ποιό συσχετισμό δυνάμεων θα διεξαχθεί ο διάλογος. Από θέση ισχύος μπορεί κανείς να διαπραγματευθεί οτιδήποτε και να κερδίσει. Για το λόγο αυτό η ισορροπία ισχύος είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την έναρξη οποιoδήποτε διαλόγου και την εθνική μας κυριαρχία.

Ο Mearsheimer, ως πολιτικός επιστήμονας της νεορεαλιστικής σχολής των Διεθνών Σχέσεων, έθεσε ορθώς το τρίπτυχο το οποίο καθορίζει την συμπεριφορά των κρατών, τον φόβο, την αυτοβοήθεια και την τάση τους για διεύρυνση των συντελεστών ισχύος τους. Για τον ίδιο, σε έναν ρεαλιστικό κόσμο, η συνεργασία μεταξύ των κρατών στο Διεθνές Σύστημα, εξαρτάται από την απόκτηση σχετικού πλεονεκτήματος έναντι άλλων κρατών. Οι Διεθνείς Θεσμοί συνεπώς δεν είναι τίποτε άλλο από όργανα εμπέδωσης της ηγεμονικής σταθερότητας και αντανάκλασης της ισορροπία ισχύος μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων. Επίσης, οι Διεθνείς Θεσμοί αποτελούν όργανα μεγέθυνσης της ηγεμονίας των ισχυρών κρατών, όργανα απόκτησης ισχύος και παρεμπόδισης άλλων να προσεγγίσουν αυτό το επίπεδο. Η μεγέθυνση της ηγεμονίας αυτής των ισχυρών κρατών και της διεύρυνσης των συντελεστών ισχύος τους, συντελείται από την αποκόμιση σχετικών οφελών και πλεονεκτημάτων αλλά και από την ουσιαστική ατιμωρησία που απολαμβάνουν οι ισχυροί οποτεδήποτε παραβιάζουν προς όφελός τους το διεθνές κανονιστικό πλαίσιο. Εκεί εντοπίζεται και η εξαπάτηση των Διεθνών Θεσμών για τον Mearsheimer.¹⁷³

Ενδιαφέρον εμφανίζει και η ρεαλιστική παραδοχή του φιλελεύθερου πολιτικού επιστήμονα R. Keohane, ο οποίος διατύπωσε ότι οι συσχετισμοί στην κατοχή ισχύος σε διεθνές επίπεδο είναι αυτοί που διαμορφώνουν το διεθνές

¹⁷³ Mearsheimer, J. (2011), *Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων*, Αθήνα, εκδόσεις Ποιότητα, σελ.5–49.

περιβάλλον και τις συμπεριφορές των κρατών. Η παραδοχή αυτή φαίνεται ότι ενισχύει τον θεωρητικό του αντίπαλο, τον Mearsheimer.

Ο Krasner¹⁷⁴, επιβεβαιώνει το ρεαλιστικό επιχείρημα για τους Διεθνείς Θεσμούς και υποστηρίζει ότι όσο δεν υπάρχει μια ενιαία κεντρική ρυθμιστική αρχή παγκόσμιας εμβέλειας, πρακτικές εξαναγκασμού και επέμβασης θα συνεχίσουν να εφαρμόζονται εκ μέρους των ισχυρών, σε βάρος των αδύναμων μελών του συστήματος. Η λειτουργία και η δράση του ΟΗΕ επηρεάζεται από τις κρατικές συμπεριφορές, και σαφέστατα, ο Διεθνής αυτός θεσμός δεν αποτελεί ανεξάρτητο δρώντα στα διεθνή τεκταινόμενα.

Σε έναν ρεαλιστικό κόσμο, η συνεργασία μεταξύ των κρατών στο Διεθνές Σύστημα εξαρτάται από την απόκτηση σχετικού πλεονεκτήματος έναντι άλλων κρατών. Οι διεθνείς θεσμοί συνεπώς, δεν είναι τίποτε άλλο από όργανα μεγέθυνσης της ηγεμονίας των ισχυρών κρατών, όργανα απόκτησης ισχύος και παρεμπόδισης άλλων να προσεγγίσουν αυτό το επίπεδο. Η ισορροπία ισχύος είναι η ανεξάρτητη μεταβλητή στον πόλεμο και στην ειρήνη, ενώ οι διεθνείς θεσμοί είναι μόνο μία αντανάκλαση αυτής της ισορροπίας. Τελικά, τα ισχυρά κράτη δεν αποδέχονται την μεταβολή του Διεθνούς Συστήματος ούτε και εξουσιοδοτούν τους Διεθνείς Θεσμούς αντί αυτών, επηρεάζοντας συνεπώς το ηγεμονικό σχήμα του Διεθνούς Συστήματος.

Ο Carr¹⁷⁵ θέτει κι αυτός το γενικό πλαίσιο των Διεθνών Θεσμών σε ρεαλιστική βάση, υποστηρίζοντας ότι το καλό του συνόλου των συμμετεχόντων σε αυτούς, ταυτίζεται με την ασφάλεια των ισχυρών, ενώ ο Wight¹⁷⁶ πιο συγκεκριμένα για τα ΗΕ αναφέρει ότι ο καταστατικός χάρτης του Οργανισμού βασίζεται στα συμφέροντα των μεγάλων δυνάμεων, όπως αυτά αντικατοπτρίζονται στην δομή και λειτουργία του ΣΑ/ΗΕ.

Σε ότι αφορά την Ευρωπαϊκή Ένωση, στη σύγχρονη διαδρομή των ελληνοτουρκικών διαφορών, η εμπλοκή της υπήρξε αποκλειστικά πολιτική, με σκοπό την επίλυση του προβλήματος, οριοθετώντας το χρόνο και τον τρόπο επίλυσης αυτού, μέσω του «εξευρωπαϊσμού» της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής (ΤΕΠ) και όχι με όρους ασφάλειας.

¹⁷⁴ Krasner S.D., (1999), *Sovereignty, Organized Hypocrisy*, Princeton University Press

¹⁷⁵ Carr E., (2000), *Η Εικοσαετής Κρίση: 1919-1936. Εισαγωγή στη μελέτη των Διεθνών Σχέσεων*, Αθήνα, εκδόσεις Ποιότητα

¹⁷⁶ Wight, M. (1994), *International Theory*, Leicester University Press, p.34.

Το πρόβλημα όμως που επιβράδυνε τη διαδικασία αυτή έχει ερείσματα και στις δύο πλευρές: ΕΕ - Τουρκία. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση έχει ξεκινήσει ήδη ο διάλογος για το φαινόμενο της «κόπωσης της διεύρυνσης». Αποτέλεσμα είναι να πληθαίνουν οι φωνές που αναφέρονται σε μια προνομιακή σχέση ΕΕ-Τουρκίας αντί πλήρους ένταξης. Επίσης, η Ένωση δεσμεύεται για οποιαδήποτε ενεργό ανάμειξη με όρους ισορροπίας δυνάμεων: εν προκειμένω σε εξισορρόπησης της απειλής, από το Άρθρο 5 της ΔΕΕ, οπότε η ελληνική ρεαλιστική αντίληψη της ΕΕ ως μιας ευρωπαϊκής αμυντικής συμμαχίας δεν επιβεβαιώνεται. Στην Τουρκία οι δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις προχωρούν με πολύ αργό ρυθμό, πολλές φορές δεν εφαρμόζονται στην πράξη, ενώ ο Κεμαλισμός, με ισχυρό ρεύμα στην Τουρκική κοινωνία, αποτελεί βασικό εμπόδιο στην ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ.¹⁷⁷

Σήμερα, η Τουρκία εμμένει στις σκληρές θέσεις, συντηρώντας τη συνοριακή διαφορά, με συνεχείς παραβιάσεις του FIR Αθηνών αλλά και των ελληνικών χωρικών υδάτων. Η αντιμετώπιση της λαθρομετανάστευσης έχει αναχθεί σε μείζον ζήτημα που η ΕΕ καλείται να αντιμετωπίσει. Η αδυναμία της ΕΕ, της Ελλάδος ειδικότερα, να ανακόψει τις μεταναστευτικές ροές που περνούν τα θαλάσσια σύνορα αυτής και της Τουρκίας, οδήγησε στην απόφαση του ΝΑΤΟ να αναπτύξει ναυτική δύναμη για αντιμετώπιση του προβλήματος αποδεικνύοντας την αδυναμία της ΕΕ (FRONTEX) να διαχειριστεί μόνη της το πρόβλημα. Σε πολιτικό επίπεδο η ΕΕ διαπραγματεύεται με την Τουρκία την παροχή οικονομικής βοήθειας ακόμη και το προνόμιο κατάργησης της βίζα για τους Τούρκους υπηκόους με αντάλλαγμα τη συγκράτηση των μεταναστευτικών ροών.

Αποδεικνύεται ότι για την ΕΕ είναι ευκολότερο να δρα πολιτικά-διπλωματικά παρά να εξάγει αποτελέσματα μέσω εξαναγκασμού ως οργανισμός ασφάλειας. Συνοψίζοντας, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι η επίδραση της ΕΕ στην επίλυση των ελληνοτουρκικών διαφορών περιορίστηκε στο επίπεδο της αποδοχής του κανονιστικού πλαισίου αυτής από την Τουρκία σε επίπεδο πολιτικής ελίτ, μόνο όμως από το 1999 κι έπειτα και προέκυψε από αμοιβαία έλξη λόγω οικονομικών, στρατηγικών και άρα πολιτικών συμφερόντων. Παραμένει αμφίβολο κατά πόσο το ευρωπαϊκό κεκτημένο επηρέασε την κοινωνία και δημιούργησε μια νέα ευρωπαϊκή

¹⁷⁷ Φίλης, Κ. (2017), *Τουρκία, Ισλάμ, Ερντογάν*, εκδόσεις Παπαδόπουλος

ταυτότητα η οποία δεν θα επιτρέψει τη μελλοντική κλιμάκωση της σύγκρουσης μεταξύ των δύο χωρών.¹⁷⁸

Εν κατακλείδι

Όπως αποδείχθηκε από την ακολουθούμενη τουρκική τακτική στις ελληνοτουρκικές κρίσεις κατά την υπό ανάλυση περίοδο, διαπιστώνουμε καταρχήν πως η Άγκυρα έχει υιοθετήσει απέναντι στη χώρα μας τη στρατηγική του εξαναγκασμού, με στόχο την υλοποίηση των αντικειμενικών της σκοπών, χωρίς ουσιαστικά να προβληθεί αντίσταση. Μέσα σε αυτή τη στρατηγική έχει εντάξει λεκτικές προκλήσεις, επιχειρησιακές δράσεις και δημιουργία κρίσεων χαμηλής ή υψηλής έντασης. Επίσης, οι Τουρκικές ενέργειες εμπεριέχουν, σε μεγάλο βαθμό, την «παραπλάνηση» και ενώ η Άγκυρα δείχνει αρχικά την πρόθεση για κλιμάκωση της κρίσης, δεν είναι πρόθυμη να οδηγηθεί σε πολεμική σύρραξη μεγάλης κλίμακας, που θα μπορούσε ίσως να διαταράξει την καθεστωτική σταθερότητα του τουρκικού κράτους.

Σε περίπτωση που προκύψει ένα θερμό επεισόδιο ή μια μείζονα κρίση με την Τουρκία, η αντίδραση της ελληνικής πλευράς θα πρέπει να εστιαστεί στο γεγονός ότι η ιδιαιτερότητα της εφαρμοζόμενης στρατηγικής που προαναφέρθηκε από την πλευρά της Άγκυρας, σε ότι αφορά την επίτευξη των στόχων της πάντα εκ του «ασφαλούς» και χωρίς κανένα ρίσκο, θα πρέπει να τύχει της ανάλογης εκμετάλλευσης - αξιοποίησης. Η Ελλάδα θα πρέπει να εκπέμπει το μήνυμα ότι είναι διατεθειμένη να οδηγηθεί σε μια ολοκληρωτική και γενική αντιπαράθεση και δεν θα περιοριστεί σε ένα θερμό επεισόδιο με το οποίο η Τουρκία θα επιθυμούσε να μας οδηγήσει στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων. Η δυσκολία λήψης μιας τέτοιας απόφασης και η πιστή εφαρμογή της είναι τεράστια, καθότι η αποτυχία της ενδεχομένως θα οδηγούσε σε εθνική τραγωδία. Τα στοιχεία που συνθέτουν την αποτελεσματικότητα της αποτροπής από την πλευρά της χώρας μας, είναι να πειστεί η Τουρκία ότι η απειλή των αντιποίνων είναι πράγματι αξιόπιστη και είναι δυνατόν να υλοποιηθεί. Για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο, είναι απαραίτητος ο συνδυασμός επαρκούς στρατιωτικής ισχύος, με σαφή και απόλυτη πολιτική βούληση που σέβεται τους θεσμούς και συμβαδίζει με τις διεθνείς εξελίξεις.

Όπως χαρακτηριστικά διατυπώνει ο Κ. Υφαντής:

¹⁷⁸ Rumelili, B. (2004), *The European Union's Impact on the Greek-Turkish Conflict, A Review of the Literature*, The European Union and Border conflicts, University of Birmingham

«Γενικά, η στρατηγική είναι τόσο δύσκολη και απαιτητική, που όταν είναι επιτυχημένη αποτελεί είδηση. Και, γι' αυτό, δεν υπάρχει τίποτα πιο σημαντικό από τη μελέτη των κλασσικών της στρατηγικής θεωρίας, οι οποίοι αντέχουν στη δοκιμασία πολλών αιώνων. Η εκπαίδευση στη στρατηγική θεωρία και ιστορία, βέβαια, δεν μπορεί από μόνη της να «σώσει» μια χώρα από την «ομίχλη του πολέμου». Οι πολιτικές επιλογές ξεπερνούν τα όρια της στρατηγικής λογικής. Η πολιτική είναι πάνω από κάθε στρατηγική ανάλυση και προτίμηση, ιδιαίτερα σε μια δημοκρατική χώρα όπου ο λαός έχει το ιερό και απαραβίαστο δικαίωμα του «λάθους», όπως αυτό προσδιορίζεται ως τέτοιο από τους ειδικούς και τους επαγγελματίες. Η πολιτική επιλογή είναι κυρίαρχη πάνω από την ειδική γνώση μη δημοκρατικά νομιμοποιημένων τεχνοκρατών. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, η στρατηγική δεν είναι πανάκεια για την ασφάλεια ενός κράτους. Αλλά, όταν μια στρατηγική είναι κατανοητή, αποτελεί μέρος του δημόσιου διαλόγου και μπορεί να μεταφράζεται σε εφαρμοσμένες επιλογές, τότε οι προοπτικές νομιμοποίησης και επιτυχίας αυξάνονται. Η διαδικασία στρατηγικού σχεδιασμού επηρεάζει το αποτέλεσμα, όμως δεν πρέπει το αποτέλεσμα να συγχέεται με τη διαδικασία.»¹⁷⁹

Καταλήγοντας και απαντώντας στο ερώτημα που θέσαμε στην εισαγωγή της παρούσας εργασίας, όποτε η ελληνική πλευρά επέδειξε αποφασιστικότητα με επιλογή στρατηγικών επιλογών που υπηρετούν σε μεγάλο βαθμό το θεωρητικό υπόβαθρο που παρατέθηκε παραπάνω, όπως συνέβη στην κρίση του Μάρτη του 1987 και όχι σε εκείνη των Ιμίων του '96, μετέθεσε το δίλημμα της επιλογής «αναδίπλωση ή πόλεμος» στην Τουρκία, η οποία, ως ορθολογικός δρών, αφού υπολόγισε τη διαφορά κόστος-όφελος, προτίμησε να τερματίσει τις ενέργειές της.

Εν τέλει, η Ελλάδα είναι μια χώρα που μαστίζεται από οικονομική ύφεση, έχει απωλέσει σημαντικό κεφάλαιο ισχύος και χρειάζεται μια συνολική αναδιάταξη των δυνάμεών της για να θεωρηθεί εκ νέου ένας ισχυρός παίκτης επί ίσοις όροις με την Τουρκία σε περιφερειακό επίπεδο. Δεν πρέπει να διαφεύγει όμως της προσοχής, ότι η Ελλάδα διαθέτει ένα τεράστιο απόθεμα «δυνητικής» ισχύος, πολλαπλάσιο της γείτονος, το οποίο παραμένει δυστυχώς πλήρως ανεκμετάλλευτο, για την ενεργοποίηση του οποίου όμως απαιτείται ο εξορθολογισμός της στρατηγικής της και η αξιοποίηση των ποιοτικών συντελεστών της ισχύος της σε ένα συνεκτικό πλαίσιο.-

¹⁷⁹ Υφαντής, Κ. (2010), *Εισαγωγή στη Στρατηγική-Εννέα μαθήματα*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, σελ. 272-273

Πηγές-Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Βαληνάκης, Γ. (1997) , *Με όραμα και πρόγραμμα* , εκδόσεις Παρατηρητής
- Βαληνάκης, Γ. - Μπότσιου Κ. (2000) , *Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στην πυρηνική εποχή* , εκδόσεις Επίκεντρο
- Βαρβιτσιώτης , Ι. (1997), *Η Τουρκική απειλή από το Ασφάλεια στη νοτιοανατολική Ευρώπη και Ελληνο-Αμερικανικές σχέσεις* , επιμέλειας Θ. Βαρβιτσιώτη, Δ. Καιρίδη και R. Pfaltzgraff, jr , εκδόσεις Ι. Σιδέρη
- Βερέμης , Θ. (2000) , *Η Ελληνική εξωτερική πολιτική, 1981-1990' στο Σύγχρονος Ελληνισμός: Από το 1941 έως το τέλος του αιώνα* , εκδόσεις Εκδοτική Αθηνών
- Βερέμης, Θ. (2013) , *Ιστορία των ελληνοτουρκικών σχέσεων*, εκδόσεις Ι. Σιδέρη
- Γιαλλουρίδης , Χ. (1997) , *Η Ελληνοτουρκική σύγκρουση από την Κύπρο έως τα Ίμια 1955-1996, Η οπτική του Τύπου* , Εκδόσεις Ι. Σιδέρη
- Γιαλλουρίδης Χ. –Τσάκωνας Π. (2002), *Ελλάδα και Τουρκία μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου*, εκδόσεις Ι. Σιδέρη
- Έλλης Α.-Ιγνατίου Μ. (2009), *ΙΜΙΑ: τα απόρρητα τηλεγραφήματα των Αμερικανών*, εκδόσεις Λιβάνη
- Ήφαιστος, Π. –Πλατιάς , Α. (1992) , *Ελληνική αποτρεπτική στρατηγική , Το Ελληνικό Στρατηγικό Δόγμα: Σε αναζήτηση αυτονομίας και αποτροπής* , εκδόσεις Παπαζήση
- Ήφαιστος , Π. (2016) (ifestos.edu.gr/2016)
- Θεοδωρόπουλος , Β. (1997) , *Η Δήθεν Διαμάχη στο Αιγαίο* , από το *Ασφάλεια στη νοτιοανατολική Ευρώπη και Ελληνο-αμερικανικές σχέσεις* , Επιμ. Θ. Βαρβιτσιώτης , Δ. Καιρίδης , R. L. Pfaltzgraff Jr. , εκδόσεις Ι. Σιδέρη
- Καψής , Ι. (1997) , *Οι τρεις μέρες του Μάρτη, απόρρητος φάκελος*, εκδόσεις Λιβάνη
- Κόκκινος, Δ. (2015) , *Γεωπολιτική της ενέργειας στο σύστημα Ευρώπη-Ασία-Μέση Ανατολή*, εκδόσεις Λείμων

Κολιόπουλος, Κ. (2008) , *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, εκδόσεις Ποιότητα

Κοππά, Μ. (2005) , *Ελληνική βαλκανική πολιτική: τριάντα χρόνια μετά*, στο Αρβανιτόπουλος, Κ. - Κοππά, Μ. (επιμέλεια) , (2015) , *30 χρόνια ελληνικής εξωτερικής πολιτικής 1974-2004*, Αθήνα, εκδόσεις Λιβάνη

Κοσμίδης , Ν. (2014) , *Ελληνική αποτρεπτική στρατηγική* , Εργασία - Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Κουλουμπής , Θ. (2000) , *Οι ελληνοαμερικανικές σχέσεις* , στο *Σύγχρονος Ελληνισμός : από το 1941 έως το τέλος του αιώνα*, εκδόσεις Εκδοτική Αθηνών

Κουρής , Ν. (1997) , *Ελλάδα-Τουρκία, ο πεντηκονταετής πόλεμος* , εκδόσεις Λιβάνη

Κουσκουβέλης , Η. (1995) , *Διπλωματία και στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης* , Σελ. 83-100, εκδόσεις Παπαζήση

Κουσκουβέλης , Η. (1997), *Λήψη Αποφάσεων, Κρίση, Διαπραγμάτευση* , Εκδόσεις Ι. Σιδέρη

Κουσκουβέλης, Η. (2002) , *Αποτροπή και πυρηνική στρατηγική*, εκδόσεις Ποιότητα

Κώνστας, Δ. - Αρβανιτόπουλος, Κ. (2002), *Οι διεθνείς σχέσεις, συνέχεια και μεταβολή*, σελ. 242-251, Εκδόσεις Ι. Σιδέρη

Λυμπέρης , Χ. (1997) , *Εθνική στρατηγική και χειρισμός κρίσεων* , εκδόσεις Ποιότητα

Λυμπέρης , Χ. (2009) , *Πορεία σε ταραγμένες θάλασσες* , Αθήνα, εκδόσεις Ποιότητα

Λυμπέρης , Χ. (2009) , *Εθνική Στρατηγική και Χειρισμός Κρίσεων*, εκδόσεις Ποιότητα

Λυμπέρης , Χ. (2014) , *Οψόμεθα την αλήθεια καθώς εστί*, εκδόσεις Ποιότητα

Μάζης, Ι. Θ. (2006), *Γεωπολιτική προσέγγιση για ένα νέο Ελληνικό Αμυντικό Δόγμα*, εκδόσεις Παπαζήση

Μάζης, Ι. Θ. , (2016) , *ΣΔΙΕΠΝ 25/16*

Mearsheimer, J. (2011) , *Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων*, Αθήνα, εκδόσεις Ποιότητα

Μήλακας , Δ. (2012) , *Η Απόρρητη ιστορία του Αιγαίου*, Αθήνα , εκδόσεις Ποντίκι

Μίχας, Ζ. – Αδαμόπουλος, Δ. (2006) , *Τμια 1996, η αλήθεια*, Κεφ. 2 (πολεμικές μονογραφίες 56) , εκδόσεις Defence Net

Μπότσιου, Κ. (2001) , *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις 1974-2000. Ιστορική αναδρομή* , από το *Η Ελλάδα και το Ευρωπαϊκό μέλλον της Τουρκίας*, εκδόσεις Ι. Σιδέρης

Nye, J. S. Jr. (1997), *Ελλάδα και Βαλκάνια. Στιγμή ευκαιρίας*, στο Graham T. Allison, Καλυψώ Νικολαΐδη, *Το ελληνικό παράδοξο. Υπόσχεση και επίδοση*, Αθήνα, εκδόσεις Παπαζήση

Nye, J. S. Jr. (2005), *Ήπια ισχύς: Το μέσο επιτυχίας στην παγκόσμια πολιτική*, κεφ. 1.

Παπασωτηρίου, Χ. (1994), *Τα Βαλκάνια μετά το τέλος του Ψυχρού πολέμου*, Αθήνα, εκδόσεις Παπαζήση

Παπασωτηρίου, Χ. (2000) , *Διασπορά και εθνική στρατηγική*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα

Παπασωτηρίου, Χ. (2008), *Η διεθνής πολιτική στον 21ο αιώνα*, Αθήνα, εκδόσεις Ποιότητα

Πλατιάς, Α. (1999) , *Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στον Θουκυδίδη*, Αθήνα, εκδόσεις Εστία

Πλατιάς, Α. (2005) , *Η ελληνική αμυντική πολιτική μετά το 1974*, στο Αρβανιτόπουλος, Κ. – Κοππά, Μ. (επιμέλεια), *30 χρόνια ελληνικής εξωτερικής πολιτικής 1974-2004* , εκδόσεις Λιβάνη

Ριζάς , Σ. , (2003) , *Από την κρίση στην ύφεση – Ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης και η πολιτική της* , εκδόσεις Παπαζήση

Ροζάκης , Χ. (1986) , *Η Ελληνική εξωτερική πολιτική, 1981-1990*, Θεσσαλονίκη , εκδ. Μαλλιάρης παιδεία

Ροζάκης , Χ. (2000) , *Η Ελληνική εξωτερική πολιτική, 1981-1990 στο Σύγχρονος Ελληνισμός: Από το 1941 έως το τέλος του αιώνα* , εκδόσεις Εκδοτική Αθηνών

Ρούκουνας, Ε. (2011) , *Δημόσιο διεθνές δίκαιο* , εκδότης Νομική Βιβλιοθήκη

Σημίτης, Κ. (2005), *Πολιτική για μια δημιουργική Ελλάδα 1996-2004*, εκδόσεις Πόλις

Συρίγος , Α. (2016), *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, εκδόσεις Πατάκη

Σφακιανάκης , Μ. (1998), *Διοικητική Κρίσεων* , εκδόσεις Έλλη

Τζούμης, Λ. (2005) , *Ιστορικό ελληνοτουρκικών κρίσεων από το 1974 έως σήμερα*

Τσιριγώτης, Δ. (2013) , *Νεότερη και σύγχρονη ελληνική ιστορία: διεθνείς σχέσεις και διπλωματία*, Αθήνα, εκδόσεις Ποιότητα

Υφαντής, Κ. (2010) , *Εισαγωγή στη Στρατηγική-Εννέα μαθήματα*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης

Υφαντής, Κ. (2010) , *Ρεαλιστική θεωρία και σκέψη ή « γιατί κανείς δεν συμπαθεί έναν πολιτικό ρεαλιστή»* , από το *Κατευθύνσεις στη μελέτη των Διεθνών Σχέσεων*, επιμέλεια Κ. Λάβδα , Δ. Ξενάκη , Δ. Χρυσόχοου , εκδόσεις Ι. Σιδέρης

Φίλης , Κ. (2017) , *Τουρκία, Ισλάμ, Ερντογάν*, εκδόσεις Παπαδόπουλος

Φωτίου, Ε. (2010) , *Οι σχέσεις Ελλάδας - Τουρκίας*, εκδόσεις Ι. Σιδέρης

Waltz, K. (2011), *Θεωρία διεθνούς πολιτικής*, Αθήνα, εκδόσεις Ποιότητα

Ξενόγλωσση

Alifantis , S. (2001) , *Greek National Defense in the Aftermath of the Imia Crisis: The Concept of flexible retaliation* , from Ch. Yallouridis – P. Tsakonas , *Greece and Turkey after the end of the Cold War*, pub . Caratzas

Brecher , M. (1993) , *Crisis in World Politics*, Pergamon Press
Callaghan and Kernic, (2003) , *Armed forces and International Security: Global Trends and Issues*, Lit Verlag Munster

Carr E., (2000) , *Η Εικοσαετής Κρίση: 1919-1936. Εισαγωγή στη μελέτη των Διεθνών Σχέσεων* , Αθήνα, εκδόσεις Ποιότητα

Economides , S. (2007) , *The Europeanisation of Greek Foreign Policy*, Στο: s.l.: Routledge, P.471-491, <https://doi.org/10.1080/01402380500060528>

Evera, S. V. (1999) , *Causes of war: Power and the roots of conflict* , Cornel University Press

Fakiolas, E. –Mavridis , P. (2001) , *Strategy of Crisis Management and the Greek – Turkish Rivalry: The case of Imia Islets* , from Ch. Yallouridis – P. Tsakonas , *Greece and Turkey after the end of the Cold War* , pub .Caratzas

George, A. (1991) , *Avoiding war : problems of crisis management*, Boulder : Westview Press

Grey , Colin S. (1999) , *Strategic Culture as Context: The First Generation of Theory Strikes Back*, Review of International Studies ,Vol. 25, No. 1 (Jan., 1999), pp. 49-69 , Published by: Cambridge University Press

Heath, Robert L. (2009) , *Handbook Of Risk And Crisis Communication* 1st ed. New York: Routledge

Ifestos, P. –Platias , A. (2005) *Greek Deterrence Strategy* , Athens , pub. Livanis

Kennedy, P. (2010) , *The rise and fall of the great powers* , Vintage

Krasner S.D., (1999) , *Sovereignty, Organized Hypocrisy*, Princeton University Press

Macesich, G. (1994) , *Successor States and Cooperation Theory: A Model for Eastern Europe*, Greenwood Publishing Group

Malkasian, C. (2002) , from Dong Sun Lee *Power Shifts, Strategy and War: Declining States and International Conflict* , pp. 6–8.

Mearsheimer, John J. (1994), *The False Promise of International Institutions* International Security, vol. 19, no. 3

Rock , S. R. (2000) , *Appeasement in International Politics* , pub. University Press of Kentucky

Rumelili , B. (2004) , *The European Union's Impact on the Greek-Turkish Conflict, A Review of the Literature, The European Union and Border conflicts* , University of Birmingham

Sun Tzu , (2012), *Τέχνη του Πολέμου*, εκδόσεις Αιώρα

Tsakonas P. & Tournikiotis (2003), *Greece's Elusive Quest for Security Providers: The Expectations-Reality Gap*, <https://doi.org/10.1177/09670106030343005>

Tsakonas, P. (2008), *NATO, EU and the Greek-Turkish conflict*. Στο: D. Bourantonis, K. Ifantis & P. Tsakonas, *Multilateralism and security institutions in an era of globalization*, London Routledge

Walt , S. (1987) , *The origins of Alliances* , Ithaca, N.Y.: Cornell University Press

Wight, M. (1994) , *International Theory*, Leicester University Press